

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Karel Řepa

Sekularismus v kontextu liberálně-demokratického státu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc., dr. h. c.

Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce: červen 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Karel Řepa

Poděkování

Chtěl bych touto cestou poděkovat prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc., dr. h. c. za vedení mé diplomové práce, cenné rady a připomínky, především pak za veškerý čas, který mi věnoval.

Obsah

Úvod.....	1
1. Doktrinní pojetí sekularismu v oblasti státovědné a ústavní teorie liberálně-demokratického státu	3
1.1. Sekularismus jako zmatení pojmů	3
1.2. Sekulární liberálně-demokratický stát	5
1.2.1. Sekulární stát jako produkt dialektické interakce se sakrálním	9
1.2.2. Neutralita jako základní náležitost sekulárního státu	11
1.2.3. Vnitřní neutralita.....	12
1.2.4. Vnější neutralita.....	15
1.2.4.1. Vnější neutralita v širším smyslu (sekulární stát a náboženská svoboda) ...	16
1.2.4.2. Vnější neutralita v užším smyslu (stát a církve)	20
1.2.5. Shrnutí.....	23
1.3. Nové doktrinní mody sekularismu	24
1.3.1. Aktivní konstitucionalizovaný sekularismus	26
1.3.2. Post-sekulární konstitucionalismus	29
1.3.3. Odmítnutí konstitucionalizovaného sekularismu	31
1.3.4. Zhodnocení.....	31
2. Komparativní analýza sekularismu v ústavních systémech	33
2.1. Česká republika	34
2.1.1. Ústavní východiska sekulárního státu, náboženské svobody a vnitřní neutralita veřejné moci	34
2.1.2. Princip sekulárního státu v judikatuře ÚS	39
2.1.3. Stát, církve, náboženské společnosti a vnější neutralita veřejné moci	46
2.1.4. Shrnutí.....	50
2.2. Státy institucionálně odlukové	51
2.2.1. Španělsko.....	51
2.2.2. Francie	56
2.2.3. Německo	61
2.2.4. Maďarsko	63
2.2.5. Švédsko	65
2.3. Státy institucionálně ne-odlukové	67
2.3.1. Řecko.....	68
2.3.2. Norsko	71
2.3.3. Dánsko.....	72

2.4.	Státy smíšené povahy	73
2.4.1.	Finsko	73
2.5.	Zhodnocení.....	74
Závěr	76

Úvod

Diplomová práce je příspěvkem do nepřehledné a mnohvrstevnaté diskuse o sekularizaci a především o konceptu sekulárního státu, neboť se jedná o téma stále aktuálnější, které se především v zahraničí vášnivě diskutuje s mnohdy až zarážejícím množstvím nepochopení v samotné základní konceptualizaci těchto pojmů. Osobní motivací je též můj zájem o problematiku náboženské svobody a obecné otázky státovédné a ústavněprávní.

Vzhledem ke komplexnosti tématu sekularizace a snaze o zachování homogenosti úvah bylo nutné přistoupit ke třem základním rozsahovým restrikcím. Za prvé bylo nutné limitovat rozsah zaměření práce pouze do oblasti právního diskursu a to především na úroveň státovédných a ústavněprávních úvah. Pouze v absolutně nezbytných případech jsou naznačeny teze o sekularizaci z oblasti sociologie náboženství či religionistiky, ačkoliv je zřejmé, že předmět jejich zkoumání, tedy sekularizace ve smyslu komplexního sociálního jevu, je jevem korelujícím a podmiňujícím existenci sekulárních jevů na úrovni státu a práva. Oproti tomu relevantnějším a okrajově zmiňovaným oborem jest obor právní a politické filosofie, jehož úvahy jsou mnohdy bezprostředně relevantní pro oblast státovédnou a ústavněprávní. Druhou restrikcí je zaměření pouze na oblast liberálně demokratických států evropského prostředí, neboť právě zde se nachází jádro existujících sekulárních států a opačný přístup by znamenal zkomplikování tématu do proporcí daleko přesahujících rozsah diplomové práce. Třetí restrikcí jest problém samotného pojmu náboženství. Práce s pojmem náboženství pracuje jako s pojmem hotovým a neproblematizuje dále jeho obsah. Uveďme tedy snad jen, že náboženství je pojímáno v tom smyslu, v jakém je chápáno v evropském právním diskursu jako předmět ochrany základních práv.

Základním východiskem práce je pojetí sekularismu, resp. sekulárního státu, jako teoretického normativního konceptu specifické verze neutrality veřejné moci k náboženství, jež je souhrnem určitých konkrétních prvků, které lze chápat jako preskriptivní náležitosti pro státy, pokud se chtějí nazývat státy sekulárními. Obecným účelem práce je tyto prvky identifikovat, konceptualizovat a kriticky zhodnotit jak z pohledku státovédné doktrínálního, tak i následně ústavněprávně komparatistického.

Cílem první kapitoly je identifikace prvků sekulárního státu na úrovni státovědné a ústavněprávní teorie. Snaží se formulovat čistý model sekulárního státu na základě důsledného promyšlení principu neutrality ve vztahu k náboženství, který je nazván jako „klasický modelu sekulárního státu“. Kapitola je vedena snahou tyto prvky nejen identifikovat v precizní podobě, ale i roztrždit a ukázat jejich vnitřní provázanost s jinými zásadními pojmy jako je laický stát, demokratický stát, liberální stát, náboženská svoboda aj. V jejím závěru uvádím některé nové doktrinální pohledy na koncept sekulárního státu vyskytnuvší se v současné státovědné diskusi.

Druhá kapitola se zaměří na ústavní systémy několika vybraných liberálně demokratických zemí evropského prostředí. Výběr byl koncipován tak, aby zahrnul státy co možná nejvíce různorodé. Za účel si klade popsat relevantní normativní jevy v jednotlivých ústavních systémech a identifikovat konkrétní specifika uspořádání vztahu státu a náboženství. Zjištěné poznatky pak poměřím modelem sekulárního státu, který je formulován v kapitole první.

1. Doktrinní pojetí sekularismu v oblasti státovédné a ústavní teorie liberálně-demokratického státu

Sekularismus chápaný jako pojem vyjadřující prvky tvořící normativní náležitosti sekulárního státu, stejně tak jako jiné uvažované atributy liberálně-demokratického státu, je podroben doktrinní diskusi, co do svého obsahu, funkce, systematického umístění a účelu. Na rozdíl od mnoha jiných atributů liberálně-demokratického státu, které historickým vývojem vykrytalizovaly v poměrně pevné podobě, koncept sekularismu jako sekulárního státu je dodnes předmětem více či méně kontradiktorních teorií. Je proto vhodné vytvořit nejdříve teoretické zázemí před zkoumáním konceptů sekulárního státu v jeho konkrétních normativních reprezentacích na úrovni jednotlivých ústavních systémů v druhé kapitole práce. Zmíněné teoretické zázemí zahrnuje širší analýzu samotného pojmu „sekularismus“. Dále pak úvahy o sekularismu jako o označení pro specifické uspořádání vztahu veřejné moci a náboženství, které spočívá v přísné, všestranné a úplné aplikaci principu neutrality na vztah veřejné moci a náboženství. Výsledkem logické aplikace principu neutrality jsou normativní prvky sekulárního státu, které se v souhrnu navrhuje označit jako „klasický model sekulárního státu“.

1.1. Sekularismus jako zmatení pojmů

Žádné pojednání o sekularismu či sekularizaci se neobejde bez prvotního upozornění na problematické vymezení obsahu pojmu sekularismus a pojmů odvozených jako např. sekularizovaný, sekulární, sekularizace aj. Příčiny můžeme hledat v interdisciplinárním charakteru pojmu sekulární, neboť je hojně diskutován v oblasti filosofie, obecné sociologie, sociologie náboženství, politologie a své místo též nachází v oblasti práva. Zároveň je pojmem navýsost kontroverzním skrze svůj politický rozměr, neboť v politickém diskursu reprezentuje určité představy o uspořádání státu a veřejného prostoru, a proto je součástí interakce participantů politického diskursu, kteří mu mohou přikládat různý význam ve své snaze o jeho ochranu, změnu či odmítnutí při uplatňování svých hodnotových konceptů státu a veřejné sféry. Situace dále neulehčuje ani fakt, že ústavněprávní dokumenty a rozhodovací praxe ústavních soudů povětšinou rezignovaly na rigorózní vymezení

pojmu sekulární pro účely právního diskursu a to společně s doktrínou, která s jednotným chápáním významu slova sekularismus taktéž neoperuje.

Máme-li načrtnout možné významy slova sekulární, lze vycházet z komplexně propracované analytické taxonomie Veita Badera, který v základní formě rozlišuje pět právně relevantních variací sekularismu:

- a) označení specifické formy uspořádání mezi společnostmi, politikou a státem ve vztahu k náboženství, resp. k organizovaným náboženstvím
- b) ústavní princip vyjadřující hodnotovou orientaci
- c) jedna z forem etického způsobu života
- d) předpoklad, fundament či legitimizační narativ liberálně demokratického konstitucionalismu
- e) jedna ze světonázorových doktrín.¹

Je zřejmé, že v každém z výše uvedených případů bude mít sekularismus jiný obsah a to v závislosti na funkci, která mu bude v daném kontextu přisouzena. Sekularismus jako forma etického způsobu života (sub c) či jako světonázorová doktrína (sub e) bude spadat pod analýzu morální či politické filosofie. Nepředstavuje tedy bezprostředně relevantní koncept pro ústavněprávní či státovědné úvahy, neboť lze konstatovat, že morální či politický sekularismus funguje jako jeden z mnoha dalších hodnotových přesvědčení participujících a soutěžících ve veřejném prostoru demokratického státu. Sekularismus jako předpoklad, fundament či legitimizační narativ liberálně demokratického státu (sub d) je pak právně filosofickým konceptem, který vysvětluje a tvaruje teoretickou konstrukci liberálně demokratického státu. Je především součástí právní filosofie a jako takový stojí stranou našich úvah. Jejich jádrem je chápání sekularismu jako označení specifické formy uspořádání mezi společnostmi, politikou a státem ve vztahu k náboženství, především k organizovaným náboženstvím, (sub a) a případně též jako ústavního principu vyjadřujícího hodnotovou orientaci (sub b).

¹ BADER, Veit. Constitutionalizing Secularism, Alternative Secularisms or Liberal-Democratic Constitutionalism: A Critical Reading of Some Turkish, ECHR and Indian Supreme Court cases on 'secularism'. Utrecht: Utrecht Law Review, 2010, Volume 6, Issue 3, p. 18. Dostupné online na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edshol&an=hein.journals.utrecht6.27&scope=sit e>.

1.2. Sekulární liberálně-demokratický stát

Výchozím metodologickým předpokladem je fenomén pod bodem a), výše zmíněné systematiky Veita Badera, kdy sekularismus v jedné z možných sémantických poloh chápeme jako doktrinální označení konkrétní specifické formy uspořádání mezi společnostmi, politikou a státem ve vztahu k náboženství, především k organizovaným náboženstvím.² Souhrn teoretických normativních prvků, které tvoří toto specifické uspořádání, nazýváme klasickým modelem sekulárního státu a jejich aplikace v konkrétním státoprávním a ústavním uspořádání umožňuje nazývat předmětný státní útvar státem sekulárním. Vůdčí obsahový princip definující podobu klasického modelu sekulárního státu je princip neutrality veřejné moci ve vztahu k náboženství, což je v souladu s převažujícím doktrinálním pojetím sekulárního státu, jak bude ukázáno dále.

Důležité je zdůraznit, že uvažování o sekulárním státu v současném evropském prostoru musí probíhat při jeho kontextuálním zasazení do normativní soustavy liberálně-demokratického státu, která je ve velké části evropského prostředí faktem. Jednotlivé instituty ústavních systémů totiž nefungují izolovaně, a proto nelze úvahy promýšlející normativní požadavky na sekulární stát vést ve vakuu. Liberální stát je v této práci pojímán jako stát, jenž na přirozenoprávním základě garantuje „*tradiční liberální hodnoty, které vyjadřují autonomii člověka a jeho ochranu před zasahováním státu*“.³ Obecným základem těchto základních práv jsou hodnoty lidské důstojnosti, svobody a rovnosti, jež jsou artikulovány i skrze, pro úvahy o sekulárním státě navýsost relevantní institut, svobodu myšlení, svědomí a především náboženského vyznání, jejímž vnějším elementem je právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru.⁴ Ve

² BADER, Veit. Constitutionalizing Secularism, Alternative Secularisms or Liberal-Democratic Constitutionalism: A Critical Reading of Some Turkish, ECHR and Indian Supreme Court cases on 'secularism'. Utrecht: Utrecht Law Review, 2010, Volume 6, Issue 3, p. 18. Dostupné online na: http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edshol&an=hein_journals.utrecht6.27&scope=sit e.

³ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda, II. Díl: Ústavní právo České republiky. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Leges. 2015. Hlava XIV., Práva, svobody a povinnosti, s. 488. ISBN: 978-80-7502-084-0.

⁴ Garance náboženské svobody a práva svobodně projevovat své náboženství je nejen tradičně zakotvena v ústavních systémech jednotlivých zemí Evropy, ale je dále utvrzena např. prostřednictvím regionálních mezinárodněprávních mechanismů. Hovoříme o Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen EÚLP), jejímiž signatáři jsou všechny země evropského kontinentu s výjimkou Běloruska (Čl. 9 odst. 1: *Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.* Odst. 2: *Svoboda*

směru demokratického státu jde především o instituty garantující, že „*moderní demokracie vede zpět k východisku práva přirozeného, k odvození státní moci ze spojené, původně suverénní vůle lidí, přecházejících ze stavu přírodního ve státní. Tudíž jest pro ni právo politické, účast v moci státní, právem všeobecným, plynoucím z bytosti člověkovy, které příslušetí musí každému individuu přijatému v státní svazek a proměněnému tak v občana*“.⁵ Hovoříme tedy zejména o principu suverenity lidu, demokratických volbách, svrchovanosti zákona, principu většinového rozhodování při ochraně práv menšin, politických právech atd. Na okraj pouze poznamenejme, že právní teorie inherentně spojuje pojem demokratického státu s pojmem právní stát.⁶ Hovoří např. o uplatňování dvou základních principů demokratického právního státu, tedy o uplatňování většinové vůle lidu a zároveň o ochraně rovných lidských práv a základních svobod jedince.⁷ Konceptualizuje-li následující text sekulární stát ve vztahu k liberálně-demokratickému státu, pak implicitně na straně demokratického státu zahrnuje též definičně nutně obsažený pojem právního státu.

Důvodem k výše uvedené obezřetnosti je skutečnost, že v historii i současnosti najdeme státy, které proklamují či uplatňují určitý přístup k náboženství, jenž je mnohdy také nazýván jako sekulární, ačkoliv není založen na principu přísné neutrality veřejné moci k náboženství. Zároveň se takový přístup mnohdy objevuje mimo státy liberálně demokratické. V prvním případě můžeme hovořit o státech, které charakteristiku „sekulární“ chápou jako „nenáboženský“ ve smyslu „protináboženský“.

projevovat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.) Dále pak také Pakt o občanských a politických právech, který obsahuje obdobnou konstrukci a to v čl. 18, kde též navíc stanoví, že „*státy, smluvní strany Paktu, se zavazují respektovat svobodu rodičů, a tam, kde je to vhodné, poručníků, zajistit náboženskou a morální výchovu svých dětí podle vlastního přesvědčení rodičů nebo poručníků*“.⁵ I přes aplikační specifika je také nutné zmínit čl. 10 Listiny základních práv EU: „*Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů.*“ S výjimkou formulace práva změnit své náboženské vyznání lze spatřovat zřejmou inspiraci všech dokumentů ve Všeobecné deklaraci lidských práv čl. 18: „*Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevovat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.*“

⁵ JELLINEK, Jiří. Všeobecná státověda. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1906. 769 s.

⁶ BOGUSZAK, Jiří; ČAPEK, Jiří; GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 2. přep. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 222. ISBN: 8073570300BOGUSZAK, Jiří; ČAPEK, Jiří; GERLOCH, Aleš. Op. cit., s. 221.

⁷ BOGUSZAK, Jiří; ČAPEK, Jiří; GERLOCH, Aleš. Bader cit., s. 221.

Příkladem můžeme uvést Svaz sovětských socialistických republik⁸ či v menší míře soudobá Čínská lidová republika.⁹ Implicitní i deklarovaný sekularismus je v tomto případě součástí hodnotově ideologického uspořádání veřejné moci a může být systematicky či oportunně využíván k potlačování náboženské svobody, resp. může se podílet na ne-liberálním charakteru státu. V tomto smyslu nelze tedy hovořit o principu sekulárního státu jako o státu nábožensky neutrálním.

Druhou zásadní skupinou případů byla situace mnoha zemí evropského prostřední především v období 19. století, kdy samotný ustavující se moderní národní stát, mnohdy v duchu proklamovaného sekularismu, se přičinil na obecném sekularizačním procesu společnosti. Tento ve svém důsledku znamenal omezení světské moci a celkového sociálního vlivu na různé aspekty sociální reality pro organizovaná náboženství, především pro Katolickou církev, a to ve prospěch státu a náboženské neutrality širší sociální reality. Zasaženy tímto procesem byly důležité sociální segmenty jako např. školství, zdravotnictví či politický prostor, neboť organizovaná náboženství byla nejen významnými sociálními aktéry, ale především také aktéry konzervativně politickými. Tento konfliktní proces je v německém prostředí nazýván „*kulturkampf*“. Nejedná se však o fenomén omezený pouze na oblast Německa, protože obdobné procesy najdeme v 19. století i ve Švýcarsku, Francii, Belgii, Nizozemsku, Španělsku, Itálii Rakousko-Uherské monarchii aj. Ilustračním případem je právě politika Německa v období 1871-1876 pod politickým vedením Otto von Bismarcka, která mimo jiné zakázala politickou agitaci při kázáních, vyjmula státní vzdělávací systém z vlivu církevních institucí, umožnila svobodné vystoupení z náboženských organizací, zakázala faktický výkon jakýchkoliv trestů majících původ v kanonickém nebo jiném náboženském právu, zavedla státní dohled nad vzděláváním kněží a

⁸ Pro více informací např. POSPIELOVSKY, Dimitr. *The Russian Church Under the Soviet Regime (1917-1982)*. Yonkers: St Vladimirs Seminary Press, 1984, 535 s. ISBN-13: 978-0-88141-016-7 nebo CORLEY, Felix. *Religion in the Soviet Union: An Archival Reader*. New York: New York University Press, 1996, s. 402, ISBN: 0814715397.

⁹ V čínském kontextu jde z aktuálního pohledu mimo jiné o problematiku Ujgurské menšiny či náboženské sekty Falun Gong. Viz např. <https://www.hrw.org/news/2005/04/12/china-religious-repression-uighur-muslims> nebo <http://www.theepochtimes.com/n3/1193439-report-persecution-of-falun-gong-continues-in-china/>. Pro bližší informace též universální periodický přezkum prováděný OSN: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/CNSession17.aspx>.

jmenováním církevních hodnostářů atd.¹⁰ Ani v této skupině nehovoříme o liberálně-demokratických státech dle dnešního pojetí.

Pomyslnou třetí skupinu států užívajících jistou podobu sekulárních principů jsou i mnohé mimoevropské země, které se nechaly inspirovat moderních pojetím národního, sekulárního a demokratického státu, jak byl vypěstován v evropském prostředí. Zmíňme například Turecko, které bylo zásadním způsobem formováno Mustafou Kemal Atatürkem v souladu s principy tzv. kemalismu, které tvoří patriotismus, laicismus, republikanismus, etatismus, revolucionismus a populismus. Právě sekularismus francouzského typu – tedy laicismus - vyžadující úplné institucionální, ale i funkční a vlivové oddělení náboženství a veřejné moci, náboženskou neutralitu veřejného prostoru, garanci náboženské svobody a náboženství limitované predominantně na forum internum chráněné proti zásahům státu bylo základem reforem, které vyústily v novou republikánskou ústavu z roku 1924, jež postulovala dle čl. 4 Ústavy nezměnitelné náležitosti Turecka jako demokratického, sekulárního, sociálního, právního státu, založeného na republikánském způsobu vlády, respektujícího lidská práva, věrného patriotismu Mustafy Kemala Atatürka a základním principům Preambule.¹¹ Tendence k pojetí sekularismu jako politického programu modernizace, demokratizace, republikánství byly patrná i např. v Pákistánu.¹²

Aniž bychom se pouštěli do historických detailů, zdá se být zřejmé, že pojetí sekulárního státu jako státu skutečně nábožensky neutrálního, jak bude definován v následujícím textu, nebylo v historii převládající. Naopak v Evropě sekularismus fungoval jako hodnotová forma státní politiky sloužící k vytvoření veřejného prostoru bez dominance náboženství a nástroj odebrání mocenských pozic organizovaným náboženstvím výměnou za záruky náboženské svobody. Historicky byl tedy sekularismus jedním z ideologických motivů přispívající k sekularizaci společnosti samotné a to v prostředí států, které ve své době nebyly liberálně demokratické. Při následujících úvahách o sekulárním státu jako státu neutrálním vycházíme tedy z jistého

¹⁰ Pro bližší informace o „kulturkampf“ v celoevropské kontextu viz: CLARK, Christopher; WOLFRAM, Kaiser (ed.). Culture Wars: Secular-Catholic Conflict in Nineteenth Century Europe. Cambridge: Cambridge university press, 2009, 380 s. ISBN: 9780521108454. V kontextu německém: WEIR, Todd. Secularism and Religion in Nineteenth-Century Germany: The Rise of the Fourth Confession, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 322 s. ISBN 1139867903.

¹¹ KURU, Ahmet, T.; Secularism and State Policies toward Religion in The United States, France, and Turkey. Cambridge: Cambridge university press, 2009, 334 s., ISBN: 9780521741347.

¹² Viz např. <http://www.secularjinnah.co.uk/SJ2CH1.pdf>.

sociálního, historicky daného, statusu quo role náboženství ve společnosti, který je výsledkem právě zmíněných sekularizačních procesů podpořených hodnotovým konceptem sekulárního státu, a spočívá především v převládajícím pojetí náboženského vyznání jako *forum internum*, omezené možnosti projevů náboženské svobody ve veřejném prostoru, vzdání se nároků organizovaných náboženství na ovládnutí či ovládnutí veřejné moci, respektu k náboženské pluralitě a toleranci, k argumentační otevřenosti demokratického prostoru atd. Sdílení těchto kulturních základů dominantní části společnosti se pak zdá být nezbytným předpokladem pro fungování veřejné moci v souladu s normativním obsahem liberálně demokratického státu a státu sekulárního, jež dále chápeme jako veskrze neutrální.

1.2.1. Sekulární stát jako produkt dialektické interakce se sakrálním

Východiskem pochopení konceptu sekulárního státu jako státu nábožensky neutrálního je dnes již tradiční dílo E.-W. Böckenfördeho s názvem *Vznik státu jako proces sekularizace*.¹³ Podstatou pojednání je obecné chápání sekularizace jako procesu, kdy „*věc, území či instituce se vyjme či uvolní z církevně-duchovní observance a vlády*“.¹⁴ V kontextu středověkých a moderních dějin západní civilizace lze tento proces identifikovat jako dějinný vývoj, kdy „*politický řád jako takový se oddělil od duchovně-náboženského základu a formy, stal se světským v tom smyslu, že se z předem daného světa nábožensko-politické jednoty vydal za vlastními, světsky utvářenými cíli a legitimitou, až se nakonec politický řád odštěpil od křesťanského náboženství a jakéhokoliv určitého náboženství jako své základny a svého zdroje*“.¹⁵ Ačkoliv není účelem zabývat se sekularizací z pohledu věd historických, můžeme pro orientaci uvést dvě základní interpretační teze dějinného vývoje. Počáteční zlom, jenž se stal impulzem sekularizačního vývoje, situuje Böckenförd do období 11.-12. století, kdy probíhající boj o investituru vrazil klín do jednoty světa duchovního a světského, z níž vykrytalizoval desakralizovaný politický řád jako protipól světa duchovního, institucionálně reprezentovaného církví. Takto ustavená dichotomie vedla v průběhu

¹³ BÖCKENFÖRD, Ernst-Wolfgang. Vznik státu jako proces sekularizace. In HANUŠ, Jiří (ed.). Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 7-8, ISBN: 80-7325-089-6.

¹⁴ BÖCKENFÖRD, Ernst-Wolfgang. Op. cit., s. 7-8.

¹⁵ BÖCKENFÖRD, Ernst-Wolfgang. Op. cit., s. 8.

následujících století v „nezvratné dialektice historických pochodů k emancipaci: boj o investituru v politice ustavil vlastní samostatnou oblast; ta už nehledá duchovní, nýbrž světský, tj. přirozenoprávní základ, který je také schopna sama ustavit“.¹⁶ Druhým zlomovým obdobím pak byla situace konfesních občanských válek 16. a 17. století, kdy rozkol víry ve svém finále vedl ke konečnému nadřazení státu a politiky nad otázky náboženské, neboť pouze nábožensky neutrální stát, resp. stát emancipovaný od nutnosti garancí náboženských pravd, dokázal ochránit společnost od občanské války.¹⁷ Otevírá se tedy prostor pro náboženskou svobodu, neboť „míra, s jakou se uplatňuje náboženská svoboda, vypovídá o míře světské moci státu“.¹⁸ Je nutné zmínit, že Böckenförd vyvozuje v příčinné souvislosti s tímto procesem jeden podstatný definiční znak moderního státu, když konstatuje, že „svobodný, sekularizovaný stát žije z předpokladů, které sám nemůže garantovat“.¹⁹ Tato vlastnost plyne z faktu, že náboženství v době před-sekulární tvořilo tmelící, homogenizační element mezi jednotlivci a mezi společnostmi a státem, jemuž poskytovalo legitimitu. Náboženství v té době můžeme chápat jako garanta řádu a smyslu práv a povinností. Na druhou stranu sekularizovaný stát vymaněný z universa náboženského a garantující svobodu, včetně svobody náboženské, je odkázán na fakt, že „může existovat jen v případě, pokud se svoboda, již zaručuje svým občanům, reguluje zevnitř, z morální podstaty jednotlivce a z homogenity společnosti. Stát tyto vnitřní regulační mechanismy ovšem nemůže garantovat sám ze sebe, tj. prostředky právního nátlaku a autoritativního příkazu, aniž by se vzdal své svobodné povahy a upadl zpět k onomu totalitnímu nároku, z něhož se v konfesních občanských válkách vymanil“.²⁰ Vzhledem k postupnému vyprazdňování národní myšlenky v západních společnostech, upozorňuje Böckenförd na absenci vnitřní nosné ideje v současné společnosti, která by byla schopna garantovat tyto sekulárnímu státu a priori regulativy.²¹

¹⁶ BÖCKENFÖRD, Ernst-Wolfgang. Vznik státu jako proces sekularizace. In HANUŠ, Jiří (ed.). Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 10, ISBN: 80-7325-089-6.

¹⁷ BÖCKENFÖRD, Ernst-Wolfgang. Op. cit., s. 17.

¹⁸ BÖCKENFÖRD, Ernst-Wolfgang. Op. cit., s. 18.

¹⁹ BÖCKENFÖRD, Ernst-Wolfgang. Op. cit., s. 21.

²⁰ BÖCKENFÖRD, Ernst-Wolfgang. Op. cit., s. 21.

²¹ BÖCKENFÖRD, Ernst-Wolfgang. Op. cit., s. 22.

Pojednání E.-W. Böckenfördeho bylo podrobena kritice z pohledu historické vědy, co do zjednodušování historických procesů a jejich interpretace.²² I když odmyslíme případné dílčí sporné otázky akurátnosti popisu a interpretace století trvajících procesů, zůstává toto pojednání široce přijímané a užitečné. V post-moderním smyslu jej lze chápat též jako narativní koncept sebe-vysvětlující a legitimizující ideu sekulárního státu, který zásadním způsobem odkrývá dodnes trvajícím vnitřní dialektický spor mezi desakralizovaným, resp. sekulárním státem, a náboženstvím. Sekulární stát se vydělil z náboženského universa, vydal se vlastní desakralizovanou cestou, avšak v očích náboženských diskursů je navždy nahý, neboť z jejich pohledu neexistuje způsob legitimizace jeho existence a smyslu mimo náboženství. Stojí tedy v dějinné kontrapozici k sakrálnímu. Aby si však zajistil přežití, neboť jeho participace v náboženských válkách hrozila rozložením samotné veřejné moci, musel z této pozice vystoupit a profilovat sám sebe nábožensky neutrálně, protože jedině tak se může vyhnout přímé dialektické interakci se sakrálním, jež by v důsledku zpochybnila úplnou vnitřní rozlukou, kterou sekulární stát považuje za dějinně konečnou a nezvratnou. Ačkoliv ze státovědného hlediska je sekulární stát dějinným potomkem světa sakrálního, jediným způsobem, jak eliminovat napětí dějinné dialektiky kontrapozice sekulární stát - sakrální stát, se jeví upevnit teorii skutečně nábožensky neutrálního charakteru sekulárního státu, resp. veřejné moci, která překlene či též neutralizuje dějinný rozkol a dokáže chránit realitu sekulárního státu před náboženstvím, ale i sakrální svět, resp. náboženskou svobodu občanů, před excesivními zásahy sekulárního státu.

1.2.2. Neutralita jako základní náležitost sekulárního státu

Z teoretického hlediska je nutné odpovědět na otázku, zda-li je možná přesná doktrinální definice sekulárního státu jako státu nábožensky neutrálního. Existuje jednotný definičně ucelený státovědný vzor, jehož provedení umožňuje označit konkrétní státní útvar za sekulární, nebo se jedná pouze o více či méně přesné vymezení jistých podstatných prvků, jejichž slabší či silnější aproximace v podmínkách konkrétního státu znamená slabší či silnější model sekulárního státu? Následující text

²² Viz e.g. FLOSS, Pavel. Filosoficko-teologické aspekty procesů sekularizace a divinizace. In HANUŠ, Jiří (ed.). Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 149, ISBN: 80-7325-089-6.

odpoví druhým navrženým způsobem a to formulací tzv. klasického model sekulárního státu definovaného na principu neutrality veřejné moci k náboženství a to na všech stupních jejich vzájemné interakce.

Chceme-li se pro teoretickou konstrukci odpíchnout od doktrinální interpretace sekulárního státu, jež je založena na principu neutrality v konkrétním ústavním systému, pak lze vycházet z čl. 2 (1) Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“), který stanoví, že „*stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání*“. Doktrinální výklad tohoto ustanovení, které zakotvuje hodnoty demokratického laického (sekulárního²³) státu a státu neideologického jsou artikulovány např. Václavem Pavlíčkem následujícím způsobem. V tento moment zdůrazněme, že stát se „*nesmí vázat ani na náboženské vyznání, ani na ateismus, a to i když značná část obyvatelstva je ateistická, ani preferovat určitou církev, i když mezi věřícími početně její příslušníci převažují. Tato ideologická a náboženská neutralita se musí vztahovat na celý stát, na všechny orgány státu i územní samosprávy. Stát ji musí na svém území zabezpečit*“. ²⁴ Dále „*stát má tyto principy uplatňovat uvnitř struktury státu i navenek*“. ²⁵ Hovoříme tedy, v duchu Böckenfördeho pojetí, o náboženské neutralitě, jež zakazuje tzv. navázání státu na náboženské vyznání. Z metodického hlediska se nabízí analytické rozlišení zákazu navázání sekulárního státu na náboženství ve smyslu vnitřní neutrality, která klade nárok neutrality na samotnou povahu veřejné moci, a vnější neutralitu, která primárně klade na stát nárok neutrality při orientaci veřejné moci vně bezprostřední sféry veřejné moci a vůči subjektům od veřejné moci odlišným.

1.2.3. Vnitřní neutralita

Vnitřní prvek neutrality můžeme chápat jako principiální zákaz vnitřního propojení jakéhokoliv fenoménu veřejné moci s náboženstvím jako s náboženstvím, resp. jinými slovy můžeme hovořit o principu netečnosti vnitřní povahy veřejné moci ve

²³ Při interpretaci čl. 2 odst. 1 LZPS není v českém právním diskursu zvykem rozlišovat mezi pojmem sekulární a laický stát. Tyto pojmy jsou promiscue používány pro vyjádření neutrálního charakteru veřejné moci ve vztahu k náboženství a ideologiím. V následujících částech však bude navrženo zavést doktrinální distinkci mezi státem sekulárním a laickým.

²⁴ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda, II. Díl: Ústavní právo České republiky. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Leges. 2015. Hlava XII, Základní ustanovení předpisů ústavního pořádku, s. 379-380. ISBN: 978-80-7502-084-0.

²⁵ PAVLÍČEK, Václav a kol. Op. cit., s. 380

vztahu k náboženství jako k náboženství.²⁶ Důsledkem jest, že sekulární stát nemůže postulovat státní náboženství ani v něm případně hledat transcendentní²⁷ zdroj své moci či legitimizační funkci své existence. V extrémním případě by se tak stal státem teokratickým, jež „*existuje ustavením nebo řízením božím, proto jest každý povinen dle příkázání božího jej uznávati a jeho zřízení se podrobovati*“.²⁸ Na tento důsledek vnitřní neutrality, stanovící negativní podmínku pro povahu veřejné moci, je komplementárně navázáno prvky demokratického státu, když stanoví princip svrchovanosti lidu, jež je jediným zdrojem existence a legitimacy veřejné moci. Druhým důsledkem jest, že právo, které vytvářejí náboženské systémy, musí být odděleno od práva sekulárního státu.²⁹ Nejen že by se jednalo o propojení fenoménu veřejné moci, tedy zákona, s náboženství jako s náboženstvím, ale opět zrcadlovitě i o porušení principu svrchovanosti zákona jako součásti demokratického státu, neboť „*zákon je projevem vůle zákonodárního sboru. Ta je spojena s ideou suverenity lidu a parlamentu... Parlament je tvůrcem práva a bez zákona jako formy práva, nelze mluvit o právním státu*“.^{30,31} Stejně tak následující případ uváděný literaturou jako v rozporu s čl. 2 odst. 1 LZPS můžeme chápat jako porušení vnitřní neutrality veřejné moci. „*Je v rozporu s tímto ústavním příkazem, aby orgány státu spojovaly své úkony s úkony náboženskými nebo*

²⁶ Spojení „fenomén veřejné moci“ má za cíl vyjádřit vůbec nejširší možné chápání existujících projevů veřejné moci, které zahrnuje všechny orgány veřejné moci i veškerou jejich aktivitu.

²⁷ Transcendentní je zde myšleno ve smyslu transcendentního („nadpřirozeného“) rozumu, který je typický právě především pro náboženské systémy a je protikladem sekulárního racionalizovaného způsobu konstrukce myšlenkových systémů.

²⁸ JELLINEK, Jiří. Všeobecná státověda. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1906. s. 191.

²⁹ Zvláštní problematiku představují demokratické ústavní systémy, které umožňují aplikaci náboženského práva na určitou výše sociální reality. Děje se tak zpravidla přijetím těchto norem do vlastního právního řádu státu či generálním připuštěním aplikace těchto norem jako norem náboženských. Nejčastěji pro oblast rodinného práva. Z hlediska demokratické legitimacy zákona se jedná o přijatelný postup, neboť aplikace těchto právních norem se děje na základě rozhodnutí ústavodárce nebo zákonodárce. Z pohledu prvku vnitřní neutrality sekulárního státu lze konstatovat, že se jedná o postup nevhodný. Především v případě, kdy ústavodárce či zákonodárce na základě ústavního zmocnění dovoluje autonomní aplikaci náboženských norem jako norem náboženských a garantuje jim státní donucení.

³⁰ BOGUSZAK, Jiří; ČAPEK, Jiří; GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 2. přep. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 298. ISBN: 8073570300.

³¹ Ve vztahu k jiným normativním systémům, nejen náboženským, je vhodné zdůraznit, že sekulární stát (stejně též demokratický právní stát) musí dbát na dodržování zákonnosti v rozsahu své teritoriální výsosti, což zahrnuje i požadavek, aby právo státu nebylo v sociální realitě vytěšňováno jinými, co do předmětu regulace konkurenčními, normativními systémy a aby zákonu vždy bylo aplikováno v souladu s principem svrchovanosti zákona. Za znepokojivé lze v tomto ohledu považovat například náznaky autonomního působení náboženského práva v některých uzavřených muslimských komunitách v západní Evropě, které mimo jiné zmapovala BBC v dokumentárním pořadu Panorama v díle s názvem Secrets of Britain's Sharia Councils. Volně dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/programmes/b01rxftj>.

*protináboženskými....*³² Do problematiky vnitřní neutrality bychom řadili i některé specifické kontroverze posledních let jako např. umístění náboženských symbolů ve veřejných školách či soudních síních. Zde se pak zpravidla jedná o určitou hraniční kulturní praxi, která je součástí sféry veřejné moci a může vyvolávat pochybnosti o její vnitřní neutralitě. Zatímco tři výše uvedené důsledky vnitřní neutrality musí být dodržovány bez výjimky, u těchto případů není možné generálně rozhodnout, jestli porušují princip vnitřní neutrality sekulárního státu, neboť je nutné zvláště zvažovat individuální sociální a kulturní kontext, ve kterém se vyskytují s ohledem na to, zda jejich přítomnost v doméně veřejné moci je vnímána spíše jako perforace veřejné moci náboženstvím, či jako kulturně historický relikv vyjadřující afilaci veřejné moci s reprezentovaným náboženstvím. Uzavřeme, že obecná definice prvku vnitřní neutrality státu neumožňuje taxativní výčet případů, které by vedly k jeho popření, a proto další případy je nutné zkoumat individuálně na základě aplikace obecně vyjádřeného regulativu vnitřní neutrality jako principu netečnosti vnitřní povahy veřejné moci ve vztahu k náboženství jako k náboženství.

Je vhodné upozornit, že vnitřní neutralita neznamená, že sféra veřejné moci nesmí přijmout za svůj obsah, jenž je zároveň součástí náboženství, resp. náboženského diskursu, ale znamená, že takovýto obsah nesmí být přijat jako obsah náboženský. Není tedy například porušením principu vnitřní neutrality, pokud se veřejná moc demokratického právního státu hlásí k hodnotovému rámci, který může korelovat s hodnotovým rámcem konkrétního náboženského diskursu. Nesmí jej však uznat v jeho náboženské podstatě. Stejně tak neproblematická je identifikace sekulárního státu s určitými náboženskými tradicemi, pokud jsou chápány pouze jako sociálně, kulturně či historicky hodnotné statky a není účelem veřejné moci býti skrze ně ztotožněna s náboženstvím, z něhož vycházejí.³³ V tomto posledním případě se jedná o problém

³² PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda, II. Díl: Ústavní právo České republiky. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Leges. 2015. Hlava XII, Základní ustanovení předpisů ústavního pořádku, s. 380. ISBN: 978-80-7502-084-0.

³³ Pro ilustraci lze v tomto ohledu upozornit na správné konstatování Ústavního soudu České republiky v nálezu sp. zn. Pl.ÚS 19/93 ze dne 21.12.1993 ve věci návrhu na zrušení zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, kde Ústavní soud i s ohledem na čl. 2 odst. 1 LZPS nechápe ústavní systém jako ahodnotový, ale naopak vyjádřil, že „... ústava není založena na hodnotové neutralitě, není jen pouhým vymezením institucí a procesů, ale včleňuje do svého textu i určité regulativní ideje, vyjadřující základní nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti. Česká ústava akceptuje a respektuje princip legality jako součást celkové koncepce právního státu, neváže však pozitivní právo jen na formální legalitu, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich obsahově-

podobný náboženským symbolům ve sféře veřejné moci. V obou případech je však nutné, aby taková praxe byla co možná nejlimitovanější v zájmu širokého zachování vnitřní neutrality.

1.2.4. Vnější neutralita

Vnější neutralita sekulárního státu je orientována vně veřejné moci a to na vztah mezi státem a subjekty stojícími mimo veřejnou moc. Vyjdeme-li z pojetí historického vývoje sekulárního státu pojatého dle Böckenförda, pak neutralita sekulárního státu, kovaného v ohni náboženských válek 16. a 17. st., se neomezuje pouze na jeho vnitřní charakteristiku, ale zároveň znamená, že se stát vzdává zásahů do náboženské identity a potírání náboženských projevů občanů, neboť každý takový zásah cílící proti náboženské svobodě pro její náboženskou povahu je v logické implikaci zpochybněním jeho vlastní neutrality. Chráněná sféra jednotlivce je pak komplementárně obsažena v konceptu liberálně demokratického státu a to pod pojmem náboženské svobody jako základního práva, kterou stát na základě principu rovnosti garantuje každému v rozsahu, jež je souměřitelný se svobodou druhých a veřejným zájmem. Co však přesně znamená prvek vnější neutrality sekulárního státu? Postulujeme jeho dvě základní funkce:

- I. sféra veřejné moci (sekulární stát) zůstává plně oddělena, institucionálně i funkčně, od všech projevů náboženské svobody existujících, z povahy věci, mimo ni samotnou.³⁴ (což zahrnuje i oddělení od organizovaných náboženství, neboť i tyto jsou projevem náboženské svobody, a dále též zdržení se preference jakéhokoliv projevu náboženské svobody)
- II. sféra veřejné moci (sekulární stát) nerozšiřuje rozsah své neutrality mimo sebe sama.

Jedná se o logicky komplementární funkce, které garantují, že hranice nábožensky neutrálního státu bude právě na hraně, kde začíná a končí veřejná moc. První funkce garantuje, že nebude docházet k perforaci sféry veřejné moci náboženstvím a druhá garantuje, že náboženská neutralita nebude expandovat za hranici

materiálnímu smyslu, podmiňuje právo respektováním základních konstitutivních hodnot demokratické společnosti a těmito hodnotami také užití právních norem měří.“

³⁴ Pro ilustraci uveďme, že tato podmínka v důsledku znamená například plný (institucionální i funkční) odlukový model mezi státem a organizovanými náboženstvími, absenci zvláštních práv pro náboženské kolektivy, nepřiznání právních účinků náboženským úkonům, zákaz nošení náboženských symbolů v prostorových doménách veřejné moci etc., neboť právě tyto provazují veřejnou moc s projevy náboženské svobody.

sféry veřejné moci, neboť princip neutrálnosti sekulárního státu jsme prozatím definovali pouze jako princip neutrálnosti veřejné moci ve vztahu k náboženství. Při této formulaci čelíme nejostřejší logické aplikaci principu neutrality, která reprezentuje základní podobu klasického modelu sekulárního státu.

Ponecháme-li takto koncept sekulárního státu, pak nebude příliš užitečný, neboť, jak ukáže druhá kapitola práce, variabilita sekulárně relevantních jevů na úrovni ústavních systému se značně odchyluje od této základní podoby klasického modelu sekulárního státu. Navrhuje se proto z praktických důvodů relaxovat dvě výše uvedené funkce vnější neutrality následujícím způsobem, který bere v potaz interakci mezi náboženskou svobodou jako základním právem a principem neutrality.

1.2.4.1. Vnější neutralita v širším smyslu (sekulární stát a náboženská svoboda)

Liberálně demokratický právní státu per definicionem zahrnuje přirozenoprávní koncept základních práv včetně svobody náboženského vyznání a jejího vnějšího elementu práva na svobodný projev náboženského vyznání. Samotná svoboda náboženského vyznání nebudí zvláštní teoretické problémy, neboť je v evropském kontextu chápána jako absolutní svoboda, jenž je svým rozsahem limitována na tzv. forum internum, které představuje specifickou nedotknutelnou vnitřní sféru náboženského bytí člověka. Daleko komplexnější problém vzniká při uplatňování práva na svobodný projev náboženského vyznání, chápané jako specifický projev obecnější svobody projevu, neboť toto právo zahrnuje i právo projevat své náboženství nejen sám a soukromě, ale i společně s jinými a veřejně. Např. dle čl. 16 odst. 1 LZPS, „společně s jinými... veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadů“.³⁵ Právě tímto způsobem subjekty práva na svobodný projev

³⁵ Dikce čl. 16 odst. 1 LZPS je téměř identická s dikcí čl. 9 odst. 1 EÚLP: „Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.“. Obdobně čl. 18 Všeobecné deklarace lidských práv „Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.“ či Mezinárodní pakt o občanských a politických právech v čl. 18 „Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať

náboženského vyznání vstupují do veřejného prostoru a vnášejí do jeho dynamiky fenomény náboženské povahy.

Konstrukce práva na svobodný projev náboženského vyznání není absolutní. Toto základní právo může být omezeno jako výsledek konfliktů s jinými základními právy či veřejným zájmem, či dokonce se sebou samým, neboť obsahuje prvek pozitivní, tedy právo svobodně své náboženské vyznání projevit, ale i prvek negativní, tedy právo být chráněn před excesivním vyjadřováním náboženského vyznání ze strany jiného. Zároveň je pravidlem, že ústavodárce, stejně jako mezinárodněprávní dokumenty, nechává moci ustavené, aby zákonem určila limity tohoto základního práva za dodržení pravidel možnosti omezení základních práv.³⁶ Přesná hranice mezi náboženskou svobodou a jinými právy či veřejným zájmem, která nám na základě těchto faktů vyrůstá, je však z definičního hlediska nejasná a ukazuje se zpravidla až v případech konkrétních sporů, jak je typické pro případy abstraktních formulací základních práv. Navíc se liší v čase, ale i na základě historické, kulturní a sociální reality jednotlivých evropských zemí, jak bude ukázáno v druhé kapitole. Hovoříme tedy o určité škále rozsahu práva na svobodný projev náboženského vyznání, která není ve všech ústavních systémech evropských zemí stejná a není možné ji teoreticky přesně vyjádřit.

S ohledem na výše řečené, pokusme se provázat normativní povahu liberálně demokratického státu a jeho inherentní náležitost, svobodu náboženského vyznání a právo na svobodný projev náboženského vyznání, jak bylo charakterizováno výše, s definicí vnější neutrality sekulárního státu zahrnující tyto dvě funkce: sféra veřejné moc zůstává plně oddělena, organizačně i funkčně, od všech projevů náboženské svobody existujících mimo ni samotnou a zároveň nerozšiřuje rozsah své neutrality mimo sebe sama. Zrelaxujeme-li funkci úplného oddělení, organizačního i funkčního, veřejné moci od projevů náboženské svobody, pak můžeme uvažovat o určité

veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním.“

³⁶ V ČR se jedná o kvalifikovanou výhradu zákona dle čl. 16 odst. 4: „Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých“. Opět obdobě čl. 16 odst. 2 EÚLP „Svoboda projevovat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“ a dále čl. 18 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech „Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.“

limitované míře, v níž tyto projevy mohou být veřejnou mocí podporovány či mohou perforovat sféru veřejné moci. Bude se jednat o přístup, který je vstřícnější k rozsahu možných projevů náboženské svobody. Naopak zrelaxujeme-li požadavek na hranici neutrality přímo na hraně sféry veřejné moci, pak je možné v limitované míře princip náboženské neutrality expandovat do veřejného prostoru. Zde se bude jednat o restriktivní přístup k projevům náboženské svobody existujícím ve veřejné sféře vně veřejné moci. V obou případech se jedná o odchýlení se od striktního užití principu neutrality sekulárního státu.

Tyto dvě varianty je vhodné definovat skrze následující verze klasického modelu sekulárního státu rozlišené dle přísnosti parametru vnější neutrality:

I. Silný sekularismus

Silný sekularismus je přístup, který relaxuje zákaz rozšíření rozsahu neutrality veřejné moci mimo sebe sama. Z pohledu náboženské svobody je důsledkem určitá míra restrikce přípustnosti projevů náboženské svobody ve veřejném prostoru. Sekulární stát se pak chápe v roli garanta neutrálnosti stanovené výše veřejného prostoru. S tímto přístupem jde zpravidla i zdůraznění druhé funkce vnější neutrality, i.e. sféra veřejné moci (sekulární stát) zůstává důsledně oddělena, institucionálně i funkčně, od všech projevů náboženské svobody existujících, z povahy věci, mimo ni samotnou. Dosáhne-li tento přístup významnější intenzity, pak je vhodné jej nazvat termínem „laický stát“ po vzoru Francie, neboť právě restriktivní přístup Francie k náboženství ve značné části veřejné sféry je základním charakteristickým rysem odlišujícím ji od jiných sekulárních ústavních systémů. Zde se však musíme ptát, jakým způsobem takto extenzivně nastavený parametr vnější neutrality funguje v mechanismu základních práv, neboť neutralita s extenzí do veřejného prostoru musí být zasazena do způsobu jejich fungování a především do mechanismu, jakým je možné projev náboženského vyznání omezit. Jak jsme konstatovali výše, právo na svobodný projev náboženského vyznání je omezitelné na základě kvalifikované výhrady zákona, na základě konfliktu s jiným základním právem či veřejným zájem a konečně vnitřní logikou své pozitivní a negativní roviny. Zde se navrátíme k úvodnímu dělení sekularismu dle Veita Badera, z něhož jsme vyjmuli dva relevantní významy, tedy sekularismus jako označení specifické formy uspořádání mezi společnostmi, politikou a státem ve vztahu

k náboženství, resp. k organizovaným náboženstvím, které chápeme ve smyslu přísného uplatnění principu neutrality jako základní náležitosti klasického modelu sekulárního státu. Druhým relevantním je sekularismus jako ústavní princip vyjadřující hodnotovou orientaci. Právě do roviny tohoto druhého případu se přesouváme, pokud hovoříme o silném sekularismu. Ten přestává být pouhým vyjádřením vnitřní a vnější neutrality veřejné moci, ale musí nabýt specifického hodnotového obsahu proto, aby byl schopný legitimovat rozšíření neutrality do sféry mimo veřejnou moc per se. To se děje zpravidla provázáním konceptu sekulárního státu s jinými hodnotami, které jsou vlastní liberálně demokratickému státu. Z hlediska konstrukce ústavního systému se tak může stát tím způsobem, že princip sekulárního státu bude ústavodárcem explicitně formulován jako hodnotový princip, nebo bude veřejnou mocí aplikován v mechanismu základních práv jako hodnotový princip podporující základní právo či veřejný zájem, který bude v konkrétním případě stát v kontrapozici ke konkrétnímu projevu náboženské svobody. Hodnotově předefinovaný neutrální sekulární stát pak zpravidla působí na normativní konstrukci základních práv způsobem extenzivní interpretace pojmů, které jsou legitimními cíli kvalifikované výhrady zákon nebo stojí v pravém či nepravém konfliktu základních práv proti sobě, popř. může působit sám o sobě.

II. Suportivní sekularismus

Suportivní sekularismus se navrhuje jako kontrapozice k silnému sekularismu, neboť ve vztahu k projevům náboženského vyznání relaxuje právě druhou z funkcí vnější neutrality, tedy že veřejná moc zůstává plně oddělena, organizačně i funkčně, od všech projevů náboženské svobody existujících mimo ni samotnou. Stát založený na suportivním sekularismu v důsledku zachází relativně vstřícně s projevy náboženské svobody, které mohou být do určité míry podporovány ve veřejném prostoru či mohou v omezené míře penetrovat sféru veřejné moci a to nad rámec klasického rozsahu svobody projevu náboženského vyznání. Takový stát zpravidla bude dodržovat druhou z funkcí vnější neutrality a nebude rozšiřovat sféru neutrality mimo veřejnou moc samotnou. Limit v tomto ohledu opět spočívá v mechanismu omezení základních práv, e.g. podpora státu nemůže zasahovat do negativní svobody jiných jednotlivců, a v principu neutrality samotné, neboť excesivní vstřícný přístup by mohl vést k samotnému popření neutrality. Typickým projevem suportivního sekularismu je

široké uplatňování zvláštních práv pro organizovaná náboženství, kooperační model vztahu státu a církví, přípustnost nošení náboženských symbolů zaměstnanci i v doménách veřejné moci aj.

III. Latentní sekularismus

Latentní sekularismus se nabízí jako pojem stojící mezi silným a suportivním sekularismem. Chápeme jej tedy jako model, který nerelaxuje ani jednu ze zmíněných funkcí vnější neutrality: veřejná moc zůstává plně oddělena, organizačně i funkčně, od všech projevů náboženské svobody existujících mimo ni samotnou a nerozšiřuje rozsah své neutrality mimo sebe sama. Projevy náboženské svobody jsou pak ve veřejném prostoru možné pouze a jen v rozsahu, v jakém nezasahují do sféry veřejné moci a který je stanoven vnitřní strukturou a způsobem omezení základních práv. Sekulární stát neingeruje principem neutrality do veřejného prostoru a omezí se na střežení neutrality sféry veřejné moci proti projevům náboženské svobody.

1.2.4.2. Vnější neutralita v užším smyslu (stát a církev)

Výše uvedené je nutné analogicky aplikovat též na specifický problém vztahu státu a církví. Primárním subjektem práva na svobodný projev náboženského vyznání je každý člověk. Průvodním jevem je však kolektivní aspekt, který spočívá v právu projevovat náboženské vyznání společně s jinými.³⁷ Můžeme tedy mluvit o náboženských kolektivech, kterým zpravidla sekulární stát poskytuje možnost dosáhnout institucionalizované formy, která garantuje právní osobnost a vnitřní autonomii. Konkrétní právní forma a označení je odvislá od jednotlivých právních řádů (pro zjednodušení dále jen „církev“). Církev a jejich vztah ke státu tvoří vysoce specifickou problematiku, která je mnohdy považována za jádro problematiky sekulárního státu, ačkoliv tvoří pouze jednu z výsečí této problematiky. Důvodem patrně bude význam církví v společenské realitě. Vnější neutralitu v užším smyslu chápeme tedy pouze jako metodologickou kategorii aplikující funkce prvku vnější neutrality na vztah státu a církví.

³⁷ Viz čl. 16 odst. 1 LZPS, čl. 9 odst. 1 EÚLP, čl. 18 Všeobecné deklarace lidských práv, čl. 18 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

Sekulární stát je založen na úplném oddělení veřejné moci, institucionálním i funkčním, od všech projevů náboženské svobody existujících mimo ni samotnou a je vázán zákazem rozšíření rozsahu neutrality veřejné moci mimo sebe sama. Z hlediska první funkce je vhodné diferencovat na institucionální a funkční rovinu, kdy narušení prvku vnější neutrality jest logickým důsledkem jakékoliv formy institucionálního nebo funkčního provázání státu s církví či církvemi. Neproblematická jest druhá funkce, neboť pojetí tzv. forum internum individuální náboženské svobody se analogicky přenáší na vnitřní autonomii církve a nelze si tedy představit, že by sekulární stát mohl projektovat svou neutralitu dovnitř církve jako instituce.³⁸

Institucionální provázání znamená, že stát rozpoznává určitou církev tím, že ji přisuzuje místo uvnitř samotné organizační struktury veřejné moci. Funkční provázání pak existuje bez ohledu na institucionální vztah, pokud z vůle veřejné moci stát pro církev či církev pro stát vykonává činnosti, které sahají za rámec prostého uznání autonomie církve ze strany sekulárního státu, e.g. financování činnosti církve, poskytování zvláštních práv.

Odhlédneme-li od takto postulované přísné institucionální i funkční vnější neutrality, pak v zásadě rozlišujeme tři možné způsoby uspořádání *vztahu státu a církve*: systém státní církve, oddělený systém a hybridní systém, tzv. kooperační systém.³⁹ V české terminologii též hovoříme o odluce (rozluce) státu a církve, resp. o státech s odděleným systémem, tedy o odlukových státech, a státech se systémem státní církve, tedy o státech neodlukových.⁴⁰ Pro neodlukové státy je typické, že existuje „*speciální ústavní pozice konkrétní církve, s níž jsou spojeny speciální práva a povinnosti*“ a „*takováto církev bude zpravidla podrobena určitému stupni státní kontroly*“.⁴¹ Bude se tedy zpravidla jednat o provázání institucionální a do značné míry i funkční. Protipólem je odlukový model, kdy za dosažení plné odluky neexistuje žádné institucionální či

³⁸ S tímto pojetím se též ztotožnil i Ústavní soud České republiky, když forum internum náboženské svobody analogicky aplikuje na vnitřní život církve a náboženských společností a to v rozhodnutí IV.ÚS 1062/15 ze dne 23.6.2015, kde konstatuje „Náboženská svoboda, znamenající svobodu každého vyznávat své náboženství a víru, formuje uvnitř církve resp. jejich institucí forum internum, do něhož nepřísluší třetím osobám, zejména ne veřejné moci, zasahovat. Zásada autonomie církve a náboženských společností tak nachází výraz v maximálním možném omezení zásahů státu do jejich činnosti s tím, že zejména vnitřní záležitosti těchto subjektů principiálně nelze činit předmětem soudního přezkumu“.

³⁹ DOE, Norman. Law and religion in Europe: A comparative introduction. Oxford university press, 2011, s. 28. ISBN: 978-0-19-960401-2.

⁴⁰ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda, II. Díl: Ústavní právo České republiky. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Leges. 2015, s. 569. ISBN: 978-80-7502-084-0.

⁴¹ DOE, Norman. Op.cit., s. 30.

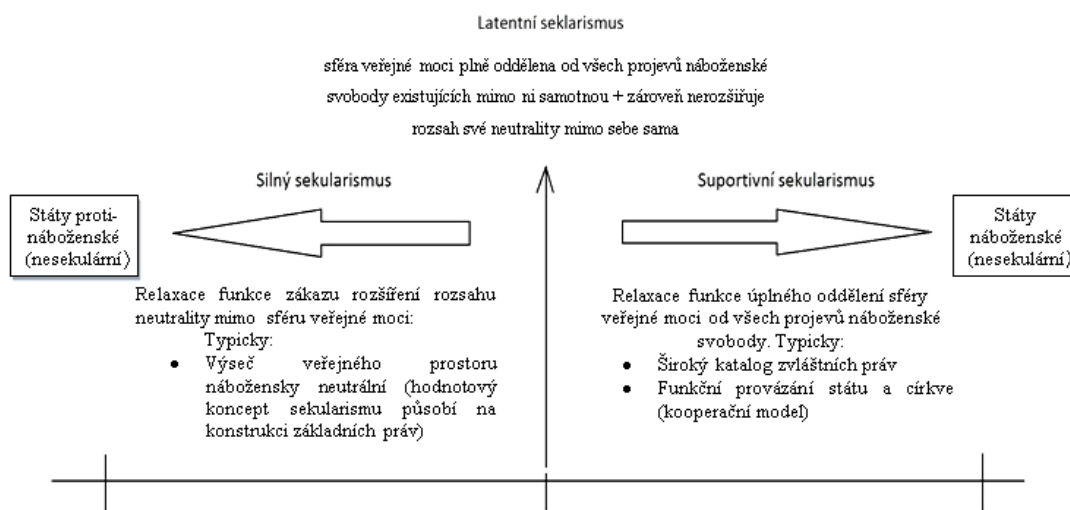
funkční propojení veřejné moci a církví. Nejlépe charakterizované V. Pavlíčkem: „*Stát odstraňuje výjimečné postavení církve nebo církví a nepřiznává jejich historicky vzniklému uspořádání právní subjektivitu. Věřící se mohou sdružovat... buď podle obecných společnovacích předpisů, nebo podle zvláštních zákonů. Církevní předpisy mají tutéž sílu jako vnitroorganizační spolkové předpisy. Stát si ponechává dohled nad výkonem kultu a určuje meze působení církevních organizací ve státě, a to bez ohledu na jejich konfesní zvláštnosti... stát církvím nevyplácí žádné finanční částky... není však vyloučeno, aby stát přispíval na zvláštní účely, které nemají význam jen pro danou konfesi*“.⁴² Kooperační model označuje způsob uspořádání vztahů na škále mezi čistě odlukovým a neodlukovým státem, kdy typické zpravidla je „*základní oddělení státu a náboženství společně se sekulárním postojem státu, avšak otázky vzájemných vztahů a společných zájmů mezi státem a náboženskými organizacemi jsou zpravidla řešeny formou dohod*“⁴³. Mluvíme tedy o institucionálním oddělení, neboť neexistuje státní církev, ale existuje určitá míra funkční provázanosti činnosti veřejné moci a církví.

Z pohledu uplatnění vnější neutrality sekulárního státu lze konstatovat, že odlukový model je jediný plně koherentní s neutralitou sekulárního státu a bude aplikován především silným a latentním sekularismem. Naopak k prosazení kooperačního modelu bude inklinovat suportivní sekularismus. Model státní církve není koherentní s konceptem sekulárního státu, neboť se jedná o natolik flagrantní penetraci sféry veřejné moci náboženskou institucí, že zpochybňuje celý koncept vnější neutrality, tedy neutrality ve smyslu institucionálního a funkčního oddělení státu a náboženských organizací.

⁴² PAVLÍČEK, Václav. O české státnosti: úvahy a polemiky, 3. část: demokratický a laický stát, Praha: Karolinum, 2009, s. 166-167 ISBN 978-80-246-1642-1.

⁴³ DOE, Norman. Law and religion in Europe: A comparative introduction. Oxford university press, 2011, s. 35. ISBN: 978-0-19-960401-2.

1.2.5. Shrnutí

Příložený diagram zjednodušeně znázorňuje definovaný model klasického sekulárního státu jako státu neutrálního a jeho variace. Celou škálu je nutné chápat jako určité kontinuum, kdy místo každého státu je dané celkovým způsobem nastavení sekulárně relevantních parametrů v ústavním systému. Na pravé krajní straně najdeme nesekulární státy, které definičně popírají princip neutrality pro-náboženským postojem, e.g. postulují státní náboženství či státní církve, aplikují náboženské normativní systémy či jsou v extrémním případě teokratické. Relaxace požadavku úplného oddělení veřejné moci a všech projevů náboženské svobody vede k suportivnímu modelu sekularismu, jež typicky zahrnuje široký katalog zvláštních práv pro náboženské kolektivy a kooperační model vztahu státu a církví. Na opačné straně při projekci neutrality do veřejné sféry hovoříme o silném sekularismu, který se překlání do roviny hodnotového konceptu laického státu. Skutečně neutrální je však model latentního sekularismu nacházející se na škále uprostřed. Obecně lze konstatovat, že jakékoliv odchýlení se od středového bodu by mělo být v rámci zachování principu sekularity minimální, neboť inherentně zpochybňuje neutralitu samu a ingeruje do mechanismu základních práv.

Ačkoliv pouze latentní sekularismus je plně koherentní s důsledným uplatněním principu neutrality veřejné moci, vznikl by model, který by byl velice vzdálený variabilitě přístupů jednotlivých ústavních systémů. Z toho důvodu je vhodné uvažovat o sekulárním státě v mantinelech úplné vnitřní neutrality na straně jedné, ale možné

variability vnější neutrality na škále od silného sekularismu až po suportivní sekularismus na straně druhé. Z povahy věci jsou tyto dva krajní mody definičním odchýlením se od všestranné neutrality veřejné moci v logicky nejspokojivějším provedení, které představuje latentní sekularismus. Je tedy nutné být velice obezřetný, neboť stát aspirující na sekulární model skutečné neutrality musí uplatňovat odchylky od latentního sekularismu pouze a jen v nezbytných případech, aby jejich excesivní uplatnění nemohlo ve svém důsledku vést k samotnému popření neutrality. Excesivní příklon k silnému sekularismu by mohl být natolik restriktivní k projevům náboženské svobody ve veřejném prostoru, že zpochybní neutralitu státu samotného. Zde je mu limitem způsob konstrukce základních práv demokratického právního státu. Naopak suportivní sekularismus může v krajní podobě vést k perforaci sféry veřejné moci natolik, že taktéž zpochybní její neutralitu.

Zajímavostí se zdá být fakt, že princip plurality, který je mnohdy chápán jako jeden ze základů liberálně demokratického státu, může být užit pro argumentaci ve prospěch silného sekularismu, stejně tak jako ve prospěch suportivního sekularismu. Zatímco v jenom případě jsou projevy náboženské svobody chápány jako ohrožující či vytěsňující pluralitu, v druhém případě je možné je chápat jako obohacující fenomény veřejného prostoru, které zaslouží určitou limitovanou míru zvláštního zacházení.

1.3. Nové doktrinální mody sekularismu

Následující krátká podkapitola představí nové doktrinální úvahy o sekulárním státě. Slouží především jako určité doplnění výše definovaného klasického modelu sekulárního státu, neboť ukazují, jakým způsobem je možné vést alternativní argumentace pro jiné podoby sekulárního státu. Společným východiskem A. Sajó a J. Habermase jsou dva empirické fakty: celosvětový vzestup náboženství popírající „*předpoklad, že historie je predestinovaná sledovat lineární cestu prohlubující se sekularizace*“⁴⁴ a problém nejasného vymezení sekulárního státu samotného na úrovni ústavních dokumentů, judikatur ústavních soudů, ale i doktríny samotné. V druhém ohledu lze v jistém smyslu souhlasit. Naopak teze o vzestupu obecné religiozity se zdá

⁴⁴ ROBERTS, Gerhard. Church and State Relations in the Constitutions. In DURHAM, W. Cole Jr. a kol. (ed.), Law, Religion and Constitution: Freedom of Religion, Equal Treatment and the Law. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013, s. 57, ISBN: 9781472416131.

být ne zcela v souladu s empirickými zjištěními pro evropské prostředí. Následující data vycházejí z vybraných zjištění European social survey⁴⁵, který probíhá každé dva roky napříč většinou evropských zemí. Tabulky zobrazují odpovědi na následující tři otázky a to z období let 2014⁴⁶, 2010⁴⁷ a 2002⁴⁸:

i. Jste věřící?

	Vůbec nevěřící	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Velmi věřící
2014	18,7%	6,2%	7,5%	8,0%	6,7%	15,6%	9,1%	10,4%	8,9%	3,7%	5,2%
2010	13,6%	6,0%	7,0%	8,1%	6,7%	17,3%	9,8%	11,3%	9,9%	4,5%	5,8%
2002	11,9%	5,1%	6,9%	8,1%	6,4%	17,6%	10,1%	11,8%	10,8%	4,9%	6,4%

ii. Jak často se účastníte náboženských ceremoniálů?

	Každý den	Více než jednou týdně	Jednou týdně	Alespoň jednou měsíčně	Pouze o svátcích	Méně často	Nikdy
2014	1,2%	2,4%	10,3%	9,5%	20,2%	19,7%	36,8%
2010	1,1%	2,8%	11,6%	11,0%	22,9%	18,6%	32,1%
2002	1,1%	3,1%	13,1%	10,7%	19,6%	19,9%	31,9%

iii. Jakého náboženství/náboženské denominace jste příslušníkem?⁴⁹

	Římsko-katolické	Protestantské	Pravoslavné	Jiná křesťanská denominace	Židovství	Islám	Východní náboženství	Jiná nekřesťanská náboženství
2014	55,4%	23,9%	3,7%	2,0%	8,9%	5,0%	0,6%	0,5%
2010	45,4%	18,2%	24,0% ⁵⁰	1,9%	5,6%	4,1%	0,5%	0,4%

⁴⁵ V případě bližšího zájmu je možné využít také statistickou činnost Eurobarometru a projektů European values study a The International Social Survey Programme, které jsou po přihlášení dostupné na portálu GESIS organizovaným Leibnitz-Institute für Sozialwissenschaften. Viz <http://zadat.gesis.org/>.

⁴⁶ ESS Round 7: European Social Survey Round 7 Data (2014). Data file edition 2.0. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.

⁴⁷ ESS Round 5: European Social Survey Round 5 Data (2010). Data file edition 3.2. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.

⁴⁸ ESS Round 1: European Social Survey Round 1 Data (2002). Data file edition 6.4. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.

⁴⁹ Percentuální vyjádření se vztahuje pouze k množině respondentů, kteří se vyjádřili pro některé z náboženských vyznání či denominací. Z celkového počtu se pak následující procento respondentů nevyjádřilo ve prospěch žádného z uvedených náboženství či denominace: v roce 2014: 42,6%; v roce 2010: 35,7%; v roce 2002: 34,2%.

2002	52,6	25,6%	9,6%	2,9%	5,2%	3,0%	0,5%	0,6%
------	------	-------	------	------	------	------	------	------

První dvě tabulky jednoznačným způsobem ilustrují posun míry religiozity ve směru sekulárním v minulých letech, neboť vidíme pokles obecné míry religiozity v tabulce první, doprovázený i snižující se mírou náboženské praxe v tabulce druhé. Třetí tabulka, pro rok 2010 patrně deformovaná statistickou chybou, ilustruje relativně stabilní rozvrstvení mezi jednotlivými náboženstvími a jejich denominacemi s určitou vzrůstající tendencí pro méně rozšířená náboženství, i.e. židovství a islám. Vztáhneme-li tezi o vzrůstající religiozitě na oblast Evropy, pak je možné ji vyvrátit. Jedná se však pouze o kvantitativní hledisko, které samozřejmě neilustruje kvalitativní pozici osob, které se považují za věřící, resp. neilustruje míru prožívání, ztotožnění se s určitými náboženskými idejemi či světonázory. Právě na tento druhý aspekt upozorňuje A. Sajó, když mluví o vzestupu silných náboženství, tedy o určité kvalitativní změně náboženského myšlení v řadách věřících, jak je rozebráno v následující pasáži.

1.3.1. Aktivní konstitucionalizovaný sekularismus

Reprezentantem tohoto konceptu je Andras Sajó.⁵¹ Empirickým východiskem mu především jev, který se označuje jako vzestup tzv. silných náboženství.⁵² Jedná se o relativně nový pojem popisující fakt vzrůstajícího náboženského fundamentalismu na celosvětové úrovni, který se odehrává i v oblasti západních společností. V případě správnosti tohoto empirického soudu lze očekávat, že dochází k jeho zesílení i recentním migračním vývojem na globální úrovni, který přináší určité formy religiozity do oblastí, v nichž se dříve nevyskytovaly ve významné míře, a oživuje tradiční formy religiozity, které jsou znovuobjevovány jako forma identity.

A. Sajó identifikuje čtyři možné přístupy silných náboženství ve vztahu ke státu:

⁵⁰ Zde patrně můžeme hovořit o statistické chybě vzhledem k dlouhodobému trendu ubývání pravoslavných křesťanů ve většině evropských zemí, jak ukazuje širší porovnání např. prostřednictvím statistik International Social Survey Programme. Dostupný např. na: <http://zacat.gesis.org/>

⁵¹ SAJÓ, Andras. "Preliminaries to a Concept of Constitutional Secularism." *International Journal of Constitutional Law*, Issues 3 and 4, 2008, s. 605-630; Dostupné online na: http://www.heinonline.org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Page?handle=hein.journals/injcl6&div=36&start_page=605&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults#

⁵² Pojem pochází z práce Almonda A. G., v které detailně ilustruje, jakým způsobem a především v jakém rozsahu dochází ke globálnímu nárůstu náboženského fundamentalismu. Viz ALMOND A. G. et al., *Strong Religion: the Rise of Fundamentalisms Around the World*. Chicago university press, 2003, s. 296, ISBN: 9780226014982

- a) „náboženská komunita se odpoutá od okolního světa a vznáší nárok, aby takto byla státem ponechána; náboženské příkazy jsou aplikovány pouze na příslušníky komunity věřících (isolacionismus; uplatňovaný např. komunitou Amišů)
- b) Příslušníci náboženského vyznání věří, že náboženské příkazy musí být aplikovány na projevy veřejné moci, které směřují k nim samotným.
- c) Příslušníci náboženského vyznání věří, že náboženské příkazy musí být aplikovány na všechny projevy veřejné moci včetně těch, které se netýkají samotné náboženské komunity.
- d) Příslušníci náboženského vyznání věří, že celá země, včetně všech jejích obyvatel, se musí identifikovat s předmětným náboženstvím.⁵³

Metody, které užívají přístupy pod bodem b), c) a d), aby propagovaly uvedený účel, identifikuje takto: sekularismus delegitimizují jako militantní světonázor kontradiktorní k principům tolerance, konstantně odmítají potřebu překladu náboženských argumentů do argumentů založených na obecně sdíleném racionálním základu a užívají lidskoprávní argumentaci za účelem prosazení své politické agendy.⁵⁴

Odpovědí demokratického právního státu na tuto výzvu je dle A. Sajó reformulace ústavního principu sekularismu do podoby, kterou nazývám jako tzv. aktivní konstitucionalizovaný sekularismus. Reformulaci považuje za nutnou, neboť v evropském prostředí panuje neutěšený normativní stav sekulárního státu. Např. mnoho ústavních systémů nemá explicitní vyjádření sekulárních principů v ústavním pořádku, význam sekularismu je limitován na institucionální oddělení státu a církve a ústavní soudy neoperují s konceptem sekulárního státu jako s vlastní pevnou doktrínou. Mnoho prvků sekulárního státu není implementováno: např. uvádí absenci úpravy, která by explicitně upravovala otázku náboženských stran v politice či stále platná ustanovení některých právních řádů kriminalizující tzv. rouhání.⁵⁵ Tento stav byl přijatelný, neboť byl výsledkem historicky se vyvinuvšího statusu quo mezi dominantními náboženstvími a státem v evropské prostředí, kdy většina náboženských skupin se vzdala nároku na

⁵³ SAJÓ, Andras. "Preliminaries to a Concept of Constitutional Secularism." *International Journal of Constitutional Law*, Issues 3 and 4, 2008, s. 606; Dostupné online na: http://www.heinonline.org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Page?handle=hein.journals/injcl6&div=36&start_page=605&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults#.

⁵⁴ SAJÓ, Andras. Op. cit. s. 606-607.

⁵⁵ SAJÓ, Andras. Op. cit. s. 611.

uchopení veřejné moci, přijaly náboženství jako věc především vnitřní nedotknutelné sféry člověka a výměnou za to jim stát garantoval relativně širokou svobodu projevu náboženského vyznání poskytovanou na principu rovnosti všem náboženským vyznáním.⁵⁶ Tento status quo je však silnými náboženstvími tázán a s ním i doposavad uplatňovaný model sekulárního státu.

Jak by měl tedy vypadat aktivní konstitucionalizovaný sekularismus, který bude schopný čelit nárokům silných náboženství? Měl by být chápán a aplikován především *„jako ústavněprávní princip, který poskytuje ochranu racionálně založenému ústavnímu zřízení proti sociálnímu (ne)pořádku, který je založený na diktátu náboženských doktrín a emocí. Když ústavní právo klade důraz na sekularismus, pak klade důraz na racionálně založené politické uspořádání společnosti... Sekulární ústavní uspořádání předpokládá existenci politické komunity občanů, kteří vykonávají svou schopnost racionálního myšlení. Důsledkem je nepřipustnost zjevení a náboženských pravd, neboť ne všichni jsou schopni takto založeným pravdám rozumět.“*⁵⁷ V souvislosti s tím zdůrazňuje, že *„demokratický konstitucionalismus rozeznává pouze jediný zdroj moci a to je moc lidu nad sebou samým... ústavní systém předpokládá a je utvořen za účelem výkonu suverenity lidu..., a proto veřejná moc nemůže pocházet od posvátného. Příkladem je dekret Národního konventu Francie z roku 1794, který stanoví, že „francouzský lid rozpoznává existenci Boha“. Bůh proto existuje pouze a jen díky jeho rozpoznání lidem. Důsledkem toho žádná jiná entita než lid nemá původnější moc... všechny entity existují vůli suveréna, včetně náboženských institucí, bez ohledu na jejich ontologickou apriornost ve vztahu ke státu.“*⁵⁸ Jaký je praktický důsledek tohoto ústavního principu sekularismus, který můžeme formulovat jako zákaz permisivity náboženského rozumu do ústavního systému? A. Sajó hovoří o dvou zásadních důsledcích. Prvním je zákaz existence náboženských škol, resp. škol spravovaných náboženskými komunitami s širokou autonomií tvorby osnov, kdy právě zde vzniká riziko, že takto vzdělání občané budou omezeni ve své kapacitě užívat sekulární

⁵⁶ SAJÓ, Andras. Op. cit. s. 610.

⁵⁷ SAJÓ, Andras. "Preliminaries to a Concept of Constitutional Secularism." *International Journal of Constitutional Law*, Issues 3 and 4, 2008, s. 624-625; Dostupné online na: http://www.heinonline.org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Page?handle=hein.journals/injcl6&div=36&start_page=605&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults#.

⁵⁸ SAJÓ, Andras. Op. cit. s. 627-628.

rozum.⁵⁹ Druhým důsledkem je otázka politického systému, kdy tento má být otevřený a fungovat pouze na základě argumentů sekulárního rozumu. Bylo by tedy nutné uvažovat o určité regulaci politických stran náboženského charakteru. Stejně pravidlo platí i pro celou oblast právního řádu, kdy nejen tvorba, ale i aplikace práva se musí základ pouze a jen na sekulárním rozumu. Tento požadavek se pak vztahuje i na rozhodovací praxi soudů a to především soudů ústavních.⁶⁰

Poměříme-li zmíněné důsledky modelem klasického sekulárního státu, jak byl popsán výše, pak je zřejmé, že A. Sajó zdůrazňuje některé jeho součásti a zároveň navrhuje příklon státu s modelem silného sekularismu. Hovoří-li o nutnosti racionálně založeného ústavního zřízení, které je nepermissivní k náboženským argumentům, pak zdůrazňuje potřebu ochrany prvku vnitřní neutrality státu, jak byla popsána výše a která zahrnuje racionálně a demokraticky konstruovaný právní systém fungující na principu svrchovanosti zákona a zákazu propojení úkonů orgánů veřejné moci s úkony náboženskými či protináboženskými. Logickou součástí těchto požadavků vnitřní neutrality je též, aby jakýkoliv úkon orgánu veřejné moci či právo samotné nebylo opřené o náboženský argument, ale o racionálně konstruovaný argument. Ve smyslu vnější neutrality požaduje silný sekularismus ve směru náboženské neutrality, která má obsáhnout všechny vzdělávací instituce a též politický diskurs demokratického státu.

1.3.2. Post-sekulární konstitucionalismus

Právě otázka náboženské neutrality politického diskursu demokratického státu nás přivádí k nové teorii sekularismu J. Habermase, který, ačkoliv dříve horlivý zastánce sekularismu, v posledních letech reformuloval svou pozici do nové formy sekularismu, která je ve vztahu k aktivnímu konstitucionalizovanému sekularismu A. Sajó cestou přesně v opačném směru. Jeho původní koncepce vychází z komplexní filosofické koncepce universalistických aspirací rozumu, jak byly formulovány evropským osvícenstvím. V předmoderní době byly normy dodržovány pro jejich posvátnou náboženskou povahu a jejich aplikace sekulární autoritou byla pouze důsledkem a ne příčinou jejich závazného charakteru. Moderní doba nahradila posvátnost norem otázkou jejich legitimacy a legality, která je posuzována na základě

⁵⁹ SAJÓ, Andras. Op. cit. s. 626.

⁶⁰ SAJÓ, Andras. Op. cit. s. 629.

tzv. komunikativního rozumu, který mimo jiné vyloučil argumentaci založenou na náboženských pravdách. Komunikativní rozum pak poskytuje legitimitu normy, pokud na jejím obsahu byla ustavena racionální shoda všemi subjekty, pro které je taková norma závazná. Tedy schopnost svobodné racionální argumentace dosáhnout konsensu je základním předpokladem pro celý moderní právní řád. Tento pohled je též nazýván diskursivní teorií práva a je důsledkem sekularismu tak, jak jej chápe J. Habermas.⁶¹

Reformulace do podoby, jež lze nazvat „post-sekulárním konstitucionalismem“, nastala v díle „Povědomí o tom, co chybí: Víra a rozum post-sekulární době“.⁶² V Habermasových dřívějších pozicích se požadavek sekularity, resp. náboženské neutrality, vztahoval na stát i na celý veřejný prostor, který byl stejně jako oblast veřejné moci plně podřízen komunikativní racionalitě. V nové podobě zachovává tento požadavek pro oblast sféry veřejné moci, ale připouští, že náboženství a náboženská argumentace by měly být připuštěny do veřejného prostoru. Důvodem je obecná teze o post-sekulární společnosti, která má reflektovat fakt, že religiozita celosvětově, ale i v tradičních moderních společnostech, je na vzestupu.⁶³ Popřen je tedy lineární vztah mezi modernizací a sekularizací a představa, že modernizace povede k plné antropocentrizaci společnosti. V nové situaci by tedy sekulární stát měl zachovat svou vnitřní náboženskou neutralitu, ale zároveň by měl připustit, aby občané mohli ve veřejném prostoru a ve vztahu ke státu používat argumentaci založenou na náboženském přesvědčení, neboť požadavek na sekulární argumentaci je asymetrické břemeno, které nelze dovodit z principů sekulárního státu. Tímto způsobem by mohlo být odlehčeno napětí, které existuje mezi náboženským a sekulárním rozumem a znovuožívá společně s novým rozkvětem religiozity. Výsledek má potenci být obohacující pro všechny strany, neboť právě náboženský rozum může být inspirací pro sekulární morálku a právo tím, že přinese hodnotové obsahy, které byly tradičním sekulárním přístupem zapomínány. Toto rozvolnění původně pevné delineaace mezi sekulárním státem a veřejným prostorem na straně jedné a vnitřní náboženským světem jednotlivce podmiňuje dvěma kritérii: „náboženská strana musí přijmout autoritu

⁶¹ Pro bližší seznámení se s dílem J. Habermase viz HABERMAS, Jürgen. Theorie des kommunikativen Handelns. Frankfurt am Main, 1981. ISBN 3-518-28775-3, dále pak Zwischen Naturalismus und Religion. Philosophische Aufsätze. Suhrkamp, Frankfurt am Main 2005, ISBN 3-518-58447-2.

⁶² HABERMAS, Jürgen et al. An Awareness of What is Missing: Faith and Reason in a Post-secular age. Cambridge: Polity Press, 2010, s. 86 ISBN: 978-0-7456-4720-3.

⁶³ I zde Habermas vychází z empirické teze, která podle všeho není pro evropské prostředí pravdivá.

rozumu v omylných výsledcích přírodních věd reprezentovaných institucionální vědou a základní principy universální rovnosti v právu a morálce“.⁶⁴

1.3.3. Odmítnutí konstitucionalizovaného sekularismu

Krátce doplníme poslední koncept, který představil Veit Bader, když navrhuje vyloučit koncept sekularismus z oblasti konstitucionalismu a právního diskursu vůbec za současného nahrazení jeho funkcí prvky liberálně-demokratického konstitucionalismu. Dle Badera se tak vyhneme všem nejasnostem, které samotná vnitřní významová povaha sekularismu přináší. Za liberální konstitucionalismus považuje „základní prvky jakékoliv moderní formy konstitucionalismu: garanci občanských práv, principy právního státu, oddělení mocí, ochranu menšin proti většině, psanou či faktickou ústava, ústavní soudnictví a soudní kontrolu ústavnosti.“⁶⁵ Na druhé straně vidí komplementární demokratický konstitucionalismus garantující „politická práva, demokratické volby, odpovědnost vlády, princip většinového rozhodování.“⁶⁶ Hlavní obecné důvody, které ho vedou k této pozici jsou: „sekularismus je mnoho-sémantický... vysoce zavádějící, kakofonní koncept, a proto, chceme-li diskutovat problém vztahu státu a náboženství, bychom měli využít jiné méně zavádějící koncepty“, „naštěstí ústavy a ústavněprávní jurisprudence poskytuje takové koncepty s ohledem na základní práva nebo principy prvního řádu, ale i ve smyslu hodnotovém“, „není podstatné, zda stát a jeho politika je „moderní“ či „sekulární“, ale zda je liberální a demokratická“.⁶⁷

1.3.4. Zhodnocení

Máme-li se krátce vyjádřit k představeným novým koncepcím sekulárního státu, pak nejméně přesvědčivou koncepcí se zdá být přístup úplného odmítnutí konstitucionalizovaného sekularismu. Je skutečně pravdou, že sekulární stát je

⁶⁴ HABERMAS, Jürgen et al. An Awareness of What is Missing: Faith and Reason in a Post-secular age. Cambridge: Polity Press, 2010, 16 s. ISBN: 978-0-7456-4720-3.

⁶⁵ BADER, Veit. Constitutionalizing Secularism, Alternative Secularisms or Liberal-Democratic Constitutionalism - A Critical Reading of Some Turkish, ECtHR and Indian Supreme Court cases on 'secularism'. Utrecht Law Review, 2010, Volume 6, Issue 3, p. 11. Dostupné online na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edshol&an=hein.journals.utrecht6.27&scope=sit>

⁶⁶ BADER, Veit. Op cit., str. 10

⁶⁷ Bader, Veit. Op. cit., str. 12

konceptem zahaleným řadou nejasností, avšak i samotná první kapitola ukázala, že lze přemýšlet o sekulárním státě jako o státě nábožensky neutrálním v přesně vymezených mantinelech a intencích, které implikují jednoznačné závěry pro způsob existence a fungování veřejné moci. Samozřejmě je pravdou, že některé prvky sekulárního státu se překrývají s liberálně demokratickým konstitucionalismem. Ani to však není přesvědčivý argument pro odstranění principu sekulárního státu, neboť je časté, že některé instituty ústavních systémů jsou komplementární a obsahově se překrývají jako např. samotný koncept demokratického státu a koncept právního státu. Každý z těchto institutů pak působí ve vzájemné provázanosti s ostatními a zároveň je zdůrazněním jistého esenciálního jádra svého významu, což také platí pro institut sekulárního státu. Ve vztahu k divergujícím koncepcím A. Sajó a J. Habermase lze říci následující. Přístup post-sekulárního konstitucionalismu J. Habermase se zdá být určitým manévrem za účelem usmíření neusmířitelného, neboť v konečném výsledku je vždy otázka související se sférou veřejné moci posuzována jen podle kritérií sekulárního rozumu, ačkoliv byl poslechnut hlas náboženského diskursu, který však nikdy nemůže být vyslyšen. V tomto světle se jeví jako nejvhodnější dále promýšlet koncept A. Sajó, který svým důrazem na neutralitu politického prostoru může opravdu představovat model aktivního sekularismu, který by mohl obstát proti nárokům silných náboženství, pokud by se měly materializovat prostřednictvím politických procesů liberálně demokratických zemí Evropy.

2. Komparativní analýza sekularismu v ústavních systémech

Doktrinální úvahy o sekulárním státě jsou v této kapitole aplikovány na relevantní normativní jevy ve vybraných ústavních systémech jednotlivých demokratických právních států evropského prostřední, které se již tradičně považují na mezinárodní úrovni za sekulární či sekularizované, ačkoliv jejich povaha je v ohledu uplatňování sekulárních prvků značně variabilní, jak bude dále ukázáno. V systematicce je na předním místě detailní zhodnocení České republiky následované zevrubnějším popisem několika dalších evropských ústavních systémů, které jsou vybrané dle klíče co možná největší variability vztahu k náboženství. Pro lepší orientaci jsou děleny na státy institucionálně odlukové a neodlukové. Nutno dodat, že pro účely této práce nejde o výčet úplný a detailní, ale pouze ilustrativní, který má především poukázat na specifika přístupu jednotlivých států a tyto specifika posoudit modelem sekulárního státu dle kapitoly první.

Pro mezinárodní komparaci vztahu konkrétních ústavních systémů a jejich vztahu k náboženství se nabízí hlediska mimoprávní, i.e. historická, sociální a politická, dále pak základní hlediska právní vypovídající přímo o prvcích sekulárního státu či jejich absenci, e.g. ústavní zakotvení státní církve, a právní hlediska doprovodná, e.g. specifická kriminalizace útoků proti náboženství. Vyčerpávající širší je patrně následující metodika, užitá Mezinárodní akademií komparativního práva v souboru národních zpráv vypracovaných pro XVIII. Kongres Mezinárodní akademie komparativního práva, obsahující zhodnocení následujících fenoménů:

- a) Sociální pozadí
- b) Relevantní ústavní a zákonná ustanovení
- c) Vzájemná autonomie mezi státem a náboženstvím (ve smyslu církví)
- d) Právní regulace náboženství jako sociálního fenoménu
- e) Regulace státní finanční podpory náboženství
- f) Občanskoprávní účinky náboženských úkonů
- g) Náboženské vzdělávání dětí a mladistvých
- h) Náboženské symboly ve veřejném prostoru

i) Svoboda projevu a tzv. rouhání.⁶⁸

Pro následující text druhé kapitoly jsou z materiálního hlediska relevantní především body b) - d). Ačkoliv se text dále soustředí na úroveň ústavního systému samotného bez prvku mezinárodních úprav, je vhodné upozornit, že všechny uvedené státy ratifikovaly Evropskou úmluvu o lidských právech a základních svobodách a Pakt o občanských a politických právech. Jsou tedy vázány i normami těchto dokumentů. Na okraj lze zmínit, že např. Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře ponechává široký prostor pro vzájemnou interakci mezi principem neutrality sekulárního státu a náboženskou svobodou. Především jej chápe jako specifický institut některých právních řádů a umožňuje státům diskreci při jeho užívání, tedy aby jej využili při rozšiřování neutrality mimo sféru veřejné moci do veřejného prostoru. Prozatím se nesetkáváme s tím, že by shledal užití principu neutrality veřejné moci jako nedostatečný důvod pro zásah do náboženské svobody dle čl. 9 EÚLP.⁶⁹

2.1. Česká republika

2.1.1. Ústavní východiska sekulárního státu, náboženské svobody a vnitřní neutralita veřejné moci

Ústava České republiky (dále jen „Ústava“) neobsahuje žádnou zmínku týkající se náboženství, což je vlastnost z hlediska komparativního celosvětově unikátní, jak konstatuje Iván Ibán.⁷⁰ Nelze však opomíjet, že vyjádření vztahu státu a náboženství je artikulováno na úrovni ústavního pořádku skrze čl. 2 odst. 1 LZPS, který stanoví, že *„stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání“*. Dále jest relevantní, že LZPS v souladu s doktrinárními normativními náležitostmi demokratického právního státu garantuje v čl. 15 odst. 1 svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, jejíž součástí je též *„právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání“*.

⁶⁸ MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. 898 s. ISBN: 978-84-8481-162-6.

⁶⁹ Viz např. Leyla Sahin v Turkey (2007) 44 EHRR 5, SAS v France (2015) 60 EHRR 11 Dahlab v Switzerland App no 42393/98 (ECtHR 15 February 2001) Kurtulmus v Turkey App no 65500/01 (ECtHR 24 January 2006).

⁷⁰ IBÁN, Iván.C. God in Constitutions and Godless Constitutions. In DURHAM, W. Cole Jr. a kol. (ed.), Law, Religion and Constitution: Freedom of Religion, Equal Treatment and the Law. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013, s. 57, ISBN: 9781472416131.

Náboženská svoboda, chráněná skrze čl. 15 odst. 1, je konstruována jako právo absolutního charakteru konstituující oblast tzv. forum internum, jak též konstatoval ÚS v nálezu sp. zn. Pl 18/98: „*tato práva mají absolutní charakter v tom smyslu, že nikdo nemůže být podroben takovému opatření, jehož cílem je změna procesu a způsobu myšlení, nikoho nelze nutit, aby změnil svoje myšlení, náboženské vyznání nebo víru. Při jejich ochraně se jedná o respektování "vnitřního" rozměru těchto práv, který vylučuje jakýkoliv nátlak nebo ovlivňování myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Tato práva v důsledku jejich absolutního charakteru není proto možné omezovat zákonem*“.⁷¹ Obdobně též ÚS konstatoval v nálezu sp. zn. Pl.ÚS 10/13, že „*náboženskou svobodu lze zásadně vymezit především jako forum internum (čl. 15 odst. 1 Listiny), tzn. jako svobodu každého vyznávat určité náboženství a víru, do níž není možno ze strany třetích osob a zejména veřejné moci zasahovat. Jde o tzv. status negativus, resp. libertatis (G. Jellinek), charakteristického vymezením svobodného prostoru jedince, do něhož veřejná moc nemůže vstupovat*“.⁷² Vnější a komplementární element projekce náboženského vyznání individua mimo sebe sama, resp. vně svého forum internum, je artikulován čl. 16 LZPS, který garantuje právo na svobodný projev náboženského vyznání nebo víry, když stanoví, v odst. 1, že „*každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu*“, a dále pak v odst. 2 navazující ustanovení, že „*církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustavují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech*“. Čl. 16 odst. 1 obsahuje obecný „*taxativní výčet projevů, jejichž neostrost umožňuje v podstatě jakékoliv projevy, jež nejsou v rozporu s odst. 4*“.⁷³ Za jistou zvláštnost lze považovat kolektivní aspekt práva dle čl. 16, neboť umožňuje projevoování náboženského vyznání či víry nejen sám, ale i společně s jinými. Zatímco je možné, aby takováto praxe se odehrávala v dočasných či trvalých kolektivech bez jakékoliv institucionální podoby, popř. v institucionální podobě, která není veřejnou mocí žádným způsobem rozpoznána, předpokládá čl. 16 odst. 2 existenci a možnost využití speciální právní formy pro náboženské kolektivy,

⁷¹ Nález Pl. ÚS 18/98 z 2. 6. 1999 (N 82/14 SbNU 181; 151/1999 Sb.)

⁷² Nález sp. zn. Pl.ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 (4/2003 Sb., N 146/28 SbNU 295)

⁷³ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda, II. Díl: Ústavní právo České republiky. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Leges. 2015. Hlava XIV., Práva, svobody a povinnosti, s. 566. ISBN: 978-80-7502-084-0.

kdy této zvláštní formě bude v souladu s odst. 2 zajištěna vnitřní autonomie. Podmínky vyučování náboženství na státních školách odkazuje LZPS na zákonodárce v odst. 3 a konečně v odst. 4 najdeme kvalifikovanou výhradu zákona pro omezení práv dle čl. 16, tedy „výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochran veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých“. V souvislosti s posledním odstavcem doplníme, že konstrukce základních práv, resp. konkrétně práva na svobodný projev náboženského vyznání nebo víry, není absolutní, neboť můžeme hovořit o třech způsobech omezení práva na svobodný projev náboženského vyznání: zákonem na základě čl. 16 odst. 4, který stanoví kvalifikovanou výhradu zákona s taxativním výčtem legitimních cílů: ochrana veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví, mravnosti a práv a svobod druhých. Připomeňme upozornění ÚS, že „jde zde přitom o možnost omezení výkonu těchto práv, nikoliv jejich úpravu státem“.⁷⁴ Dále pak uvažujeme o omezeních plynoucích z konfliktu základních práv (pravý konflikt) či základního práva a veřejného zájmu (nepravý konflikt) a o konfliktu na základě pozitivního a negativního elementu práva na svobodný projev náboženského vyznání.

Vrátíme-li se zpět k čl. 2 odst. 1 LZPS, pak Česká republika není v ústavním pořádku charakterizována jako sekulární či laický stát *expressis verbis*. Doktrinální a judikatorní interpretace však tento závěr vyvozuje interpretací čl. 2 odst. 1 LZPS, kdy povětšinou nediferencují mezi pojmy sekulární stát a stát laický.⁷⁵ Oba pojmy jsou užívány *promiscue* pro vyjádření neutrality státu ve vztahu k náboženství, což v českém prostředí nebudí zvláštní problémy. Z hlediska komparace ústavních systémů a modelu sekulárního státu dle kapitoly první je vhodnější charakterizovat Českou republiku jako stát sekulární, neboť jako pojem laický stát se navrhuje rozumět specifický typ silného sekularismu uplatňující zvýšenou míru náboženské neutrality veřejného prostoru, jež je typická především pro francouzský ústavní systém. Zároveň doktrinální a judikatorní interpretace čl. 2 odst. 1 LZPS není v porovnání s obdobnými ustanoveními jiných ústavních systémů příliš bohatá a sporná, neboť lze soudit, že limitovaná religiozita

⁷⁴ Usnesení sp. zn. IV.ÚS 171/97 ze dne 8. 10. 1998 (U 57/12 SbNU 457).

⁷⁵ Viz např. nález I.ÚS 1253/14 „Podle čl. 2 odst. 1 Ústavy je stát založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání. Skutečnost, že sekularizovaný (laický) stát takto deklaruje svou neutralitu ve vztahu k různým náboženstvím, neznamená, že by náboženské tradice a jejich aktuální podoba stály v důsledku laicizace státu vně demokratického ústavněprávního myšlení.“

české společnosti, především v institucionální formě, negeneruje výraznější množství konfliktů spadajících pod regulativ čl. 2 odst. 1, popř. čl. 15 a 16 LZPS.

Z doktrinálního hlediska je vhodné ještě jednou připomenout interpretaci čl.2 odst. 1 od Václava Pavlíčka, že stát se „*nesmí vázat ani na náboženské vyznání, ani na ateismus, a to i když značná část obyvatelstva je ateistická, ani preferovat určitou církev, i když mezi věřícími početně její příslušníci převažují. Tato ideologická a náboženská neutralita se musí vztahovat na celý stát, na všechny orgány státu i územní samosprávy. Stát ji musí na svém území zabezpečit*“.⁷⁶ Dále „*stát má tyto principy uplatňovat uvnitř struktury státu i navenek*“.⁷⁷ Podobně např. Eliška Wagnerová interpretuje čl. 2 odst. 1 jako „*vyjádření náboženské neutrality, jejímž předpokladem je sekularizace státu, který se vědomě odpoutal od původního, v našich poměrech křesťanského náboženství, jakož i od jakýchkoliv dalších náboženství v tom smyslu, že je přestal považovat za svůj zdroj a základ. Sekularizovaný (laický) stát deklaruje svou neutralitu ve vztahu k dogmatům, plynoucím z různých náboženství. Stát nesmí ani ovlivňovat obsah náboženské svobody, ani nesmí u svých občanů hodnotit víru či její absenci, tj. musí respektovat jejich tzv. forum internum. Stát však musí i strpět vnější projevení náboženského či jiného přesvědčení, přirozeně v intencích ústavním pořádkem zakotvených možných omezení příslušných základních práv*“.⁷⁸ Zde vidíme jakési sumarizované vyjádření obsahu sekulárního státu dle čl. 2 odst. 1 ve smyslu neutrality státu, jež je chápána jako výsledek sekularizačního procesu pojatého dle E.-W. Böckenfördeho, a náznak, v první části práce navrhnuté distinkce, vnitřního a vnějšího prvku sekulárního státu, neboť definice mluví o neutralitě k náboženským dogmatům na jedné straně a o náboženské svobodě na straně druhé.

Chápeme-li vnitřní neutralitu sekulárního státu jako principiální zákaz přímého propojení jakéhokoliv fenoménu veřejné moci s náboženstvím jako s náboženstvím, pak ústavní konstrukce čl. 2 odst. 1 LZPS tomuto požadavku odpovídá. Vycházejíce z interpretace čl. 2 odst. 1 LZPS Václavem Pavlíčkem a Eliškou Wagnerovou jde ve smyslu vnitřní neutrality o zákaz veřejné moci přijmout za své jakékoliv náboženské

⁷⁶ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda, II. Díl: Ústavní právo České republiky. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Leges. 2015. Hlava XII, Základní ustanovení předpisů ústavního pořádku, s. 379-380. ISBN: 978-80-7502-084-0.

⁷⁷ PAVLÍČEK, Václav a kol. Op. cit., s. 380

⁷⁸ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK Vojtěch; LANGÁŠEK Tomáš; POSPÍŠIL Ivo a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. Hlava I., Obecná ustanovení, s. 86. ISBN 978-80-7357-750-6.

vyznání, popř. následně v něm hledat zdroj své moci či její legitimitu. Ve stejném smyslu hovoří též ÚS v nálezu sp. zn. Pl.ÚS 10/13: „*Jádrem ustanovení je vyjádření sekulárního základu státu, který svou legitimitu neodvozuje z náboženského zdůvodnění (vůle vyšší moci), nýbrž z demokratických a právních principů, jež jsou zároveň považovány za neodstranitelné (čl. 9 odst. 2 Ústavy).*“⁷⁹ V druhém zmíněném ohledu by se jednalo o přímý rozpor s povahou České republiky jako demokratického právního státu dle čl. 1 odst. 1 Ústavy. Absolutní oddělení moci veřejné a náboženství, reprezentovaného mimo jiné především církvemi a náboženskými společnostmi, konstatuje též nálezu ÚS sp. zn. IV. ÚS 34/06, který stanoví, že „*[n]ení sporu o tom, že církve a náboženské společnosti existují nezávisle na státním útvaru, neodvozují svoji moc od moci státní a že církevní právo není součástí práva státu*“⁸⁰. Nejenže církve a náboženské společnosti neodvozují svoji moc od moci veřejné, ale ani veřejná moc neodvozuje svoji moc od moci církví či náboženských společností či z náboženských vyznání, která reprezentují. Součástí je též oddělení práva státu a práva církevního, které souvisí s principem demokratické legitimacy práva a svrchovanosti zákona a na které bylo upozorněno v nálezu ÚS sp. zn. I. 1240/09, jenž ve věci přezkumu rozhodnutí, které je interní záležitostí církve a je regulováno normami kanonického práva, praví, že „*výklad jednotlivých ustanovení Kodexu (Kodex kanonického práva – pozn. autora) v mezních či sporných situacích však není v pravomoci orgánů České republiky, soudů obecných ani Ústavního soudu. Uvedené plyne z principu sekulárního státu a ústavně zaručené autonomie církví a náboženských společností*“⁸¹. Též vyjádřeno Václavem Pavlíčkem jako „*stát je podle Ústavy jediným zdrojem práva. Podle zákona o církvích a náboženských společnostech jsou sice jedním z pojmových znaků církve i náboženské společnosti její vnitřní předpisy, tyto však nejsou předpisy právními – jejich povaha je obdobná např. stanovám spolků nebo jiných soukromoprávních právnických osob*“⁸². Z výše zmíněného lze dovodit, že ústavní systém České republiky aplikuje na způsob konstrukce veřejné moci všechny požadavky prvku vnitřní náboženské neutrality dle kapitoly první.

⁷⁹ Nález sp. zn. Pl.ÚS 10/13 ze dne 3.6.2013 (N 96/69 SbNU 465, 177/2013 Sb.)

⁸⁰ Nález sp. zn. IV. ÚS 34/06 ze dne 21. 11. 2007 (N 201/47 SbNU 597)

⁸¹ Usnesení sp. zn. I. ÚS 1240/09 ze dne 26. 11. 2010

⁸² PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda, II. Díl: Ústavní právo České republiky. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Leges. 2015. Hlava XIV, Základní práva a svobody, s. 568-569. ISBN: 978-80-7502-084-0.

2.1.2. Princip sekulárního státu v judikatuře ÚS

Princip sekulárního státu dle čl. 2 odst. 1 LZPS prodělal v judikatuře ÚS poměrně krátkou genezi. Teoretické zpracování vývoje je nelehké, neboť po dlouhou dobu ÚS užíval argument principy sekulárního státu pouze jako podpůrný a zdržel se rigoróznějšího vymezení sekulárního státu, jak bude dále ukázáno. Pokusíme se tedy o zmapování relevantní judikatury ÚS podle časového klíče. Tato metoda ukáže, jakým způsobem je princip sekulárního státu, resp. argumentace tímto principem, užívána a v jakém stádiu se pojetí sekulárního státu nachází v recentních rozhodnutích ÚS. V usnesení II.ÚS 227/97 ze dne 10. 4. 1998 odmítl ÚS ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou. Bylo-li by možné zabývat se otázkou meritorně, musel by ÚS řešit otázkou omezení práva na svobodný projev náboženské vyznání v případě osoby omezené na svobodě, která přijímá pouze tzv. košer stravu. ÚS nastínil, že případné omezení předmětného práva by bylo řešeno testem proporcionality a zároveň lakonicky konstatoval, že *„stát není obecně vzato povinen opatřovat vyznavačům nějakého náboženství pomůcky, místnosti, zařízení. To mu přímo zakazuje čl. 2 odst. 1 Listiny zdůrazňující požadavek náboženské neutrality státu.“*⁸³ Z judikátu však není zcela zřejmé, jak by byl řešen případ, kdy test proporcionality by případně vyústil ve prospěch stěžovatele a dostal se tak do citovaného rozporu s čl. 2 odst. 1 LZPS, resp. vůbec není v tomto ohledu zřejmý vztah mezi čl. 2 odst. 1 a čl. 16 LZPS. Časově navazující usnesení z IV.ÚS 171/97 ze dne 8. 10. 1998 se zabývalo otázkou oprávnění podat žalobu jménem náboženské společnosti. Hlavní argument ÚS byl založen na posouzení aktivní legitimace k podání žaloby proti registraci změny základního dokumentu náboženské společnosti, kdy tato aktivní legitimace svědčí pouze náboženské společnosti, neboť *„jde o vztah mezi státem a náboženskou společností, a je tedy zjevné, že je to pouze církev sama jako celek, která je nositelem subjektivního práva svědčícího jí vůči státu, jíž přísluší práva, jichž se mohla registrace změn ústavy dotknout, a je vyloučeno, aby toto právo příslušelo jednotlivým členům náboženské společnosti“*.⁸⁴ *„Soudní ochranu... je možno poskytovat nositelům práv, jichž se mohlo*

⁸³ Usnesení II.ÚS 227/97 ze dne 10. 4. 1998 (U 30/10 SbNU 447)

⁸⁴ Usnesení IV.ÚS 171/97 ze dne 8. 10. 1998 (U 57/12 SbNU 457)

napadené rozhodnutí přímo dotknout.“⁸⁵ I přesto se ÚS na pozadí tohoto případu vyjádřil k čl. 16 odst. 2 a čl. 2 odst. 1 LZPS z hlediska obecného, když konstatoval, že „*Ústavní model vztahu mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi je založen na reflektování zásadního oddělení státu a církví a náboženských společností (čl. 2 odst. 1 Listiny) při dodržování principu vzájemné nezávislosti a respektování autonomie církví a náboženských společností*“⁸⁶, které stanoví čl. 16. odst. 2 LZPS. V tomto smyslu ÚS konstatoval jeden z prvků vnější neutrality sekulárního státu podle části první, který spočívá v zásadním oddělení státu a církví. Jeho součástí je též nezávislost a autonomie těchto právnických osob, která je komplementárně chráněna na úrovni základních práv čl. 16 odst. 2. Je proto zřejmé, že čl. 16 odst. 2 je chápán jako komplementární k čl. 2 odst. 1 a je jeho podmnožinou, neboť porušení principu autonomie vede nejen k porušení čl. 16 odst. 2, ale i k porušení čl. 2 odst. 1 LZPS. Uvedené však neplatí naopak, neboť oddělení státu a církví jako jeden z prvků sekulárního státu dle čl. 2 odst. 1 LZPS klade na oddělení státu a církví mnohem větší nároky než pouze požadavek respektování autonomie církví a náboženských společností ze strany státu. Lze tedy např. uvažovat, že zatímco určitá míra financování církví státem není v rozporu s čl. 16 odst. 2, neboť nezasahuje do autonomie církví, je v rozporu s principy sekulárního státu dle čl. 2 ods. 1 LZPS. Z hlediska obecného vymezení je první širší a významnější judikatorní výklad principu sekulárního státu prezentován ÚS v nálezu Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 ve věci přezkumu tehdy nově přijatého zákona č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností (dále jen „zákon o církvích a náboženských společnostech“). ÚS se před zkoumáním ústavnosti napadených zákonných ustanovení rozhodl vyjádřit k „jednotlivým ústavním principům náboženské svobody v ústavním pořádku ČR“⁸⁷. Následně však přesně nedefinoval a neuvedl, jaké principy tuto skupinu ústavních principů náboženské svobody tvoří. Místo toho v bezprostřední návaznosti konstatoval, že „*Česká republika je založena na principu laického státu. Podle čl. 2 odst. 1 Listiny je totiž stát založen na demokratických hodnotách a "nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání". Je tedy zřejmé, že Česká republika musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, tzn. především nesmí diskriminovat či*

⁸⁵ Usnesení IV.ÚS 171/97 ze dne 8. 10. 1998 (U 57/12 SbNU 457)

⁸⁶ Usnesení IV.ÚS 171/97 ze dne 8. 10. 1998 (U 57/12 SbNU 457)

⁸⁷ Nález sp. zn. Pl.ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 (4/2003 Sb., N 146/28 SbNU 295)

naopak bezdůvodně zvýhodňovat některý z náboženských směrů. Z citovaného článku dále vyplývá, že stát musí být oddělen od konkrétních náboženských vyznání⁸⁸. Lze tedy patrně vyvodit, že princip sekulárního státu je dle ÚS součástí širšího pojmu „ústavní principy náboženské svobody“. Teoreticky významné je propojení principu sekulárního státu s nutností „akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus“, protože právě hodnotu náboženského pluralismu lze, v souladu s nálezem ÚS, chápat jako specifický fenomén obecného pluralismu demokratické společnosti, jenž představuje jeden ze základních funkčních kamenů fungování demokratické společnosti a z hodnotového hlediska představuje meta-normativní princip legitimizující mimo jiné princip sekulárního státu. Z jazykového vyjádření ÚS není zcela zřejmé, zda důsledkem čl. 2 odst. 1 je povinnost veřejné moci akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, či náboženský pluralismus, resp. pluralismus obecně, je meta-normativní ústavní hodnota, tedy obecnější hodnotové východisko stojící nad jednotlivými ústavními instituty, a čl. 2 odst. 1 je naopak jejím důsledkem. Vzhledem k hned navazujícímu konstatování, že „zásada náboženského pluralismu a tolerance je dále provedena v čl. 15 odst. 1 a v čl. 16 Listiny“⁸⁹ se lze přiklonit k druhému navrženému výkladu, který chápe náboženský pluralismus a toleranci jako meta-normativní hodnotu stojící nejen v pozadí principu laického státu dle čl. 2 odst. 1, ale i náboženské svobody dle čl. 15 odst. 1 a čl. 16 LZPS. V jistém smyslu lze tedy ústavní instituty pod čl. 2 odst. 1 a čl. 15 (včetně čl. 16) LZPS chápat jako hodnotově provázané právě skrze hodnotu náboženského pluralismu a tolerance. Důsledkem uplatnění principu sekulárního státu jsou pak podle citovaného nálezu dvě maximy zavazující veřejnou moc: zákaz bezdůvodné diskriminace či zvýhodňování některého z náboženských směrů a požadavek oddělení státu od konkrétních náboženských vyznání. Užití slova „především“ pak navozuje, že uvedené důsledky jsou svým výčtem pouze demonstrativní, a proto nelze uvedený judikát chápat jako pokus o judikatorně rigorózní vymezení principu sekulárního státu, což ostatně lze spatřovat i v absenci úvahy šířeji vykládající požadavek na oddělení státu od konkrétních náboženských vyznání, neboť je zřejmé, že právě v komplexitě tohoto druhého požadavku leží jádro sekulárního státu. Navíc v předchozím zmíněném rozhodnutí (Usnesení IV.ÚS 171/97 ze dne 8. 10. 1998)

⁸⁸ Nález sp. zn. Pl.ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 (4/2003 Sb., N 146/28 SbNU 295)

⁸⁹ Nález sp. zn. Pl.ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 (4/2003 Sb., N 146/28 SbNU 295)

hovořil ÚS „o zásadním oddělení státu a církví a náboženských společností“⁹⁰, ačkoliv zde se hovoří o oddělení od konkrétních náboženství, což může být požadavek daleko extenzivnější, pokud pod tento pojem podřadíme náboženství jako určité konkrétní hodnotové a ideové systémy. Probíraný nálezn Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 měl praktický význam v abstraktní kontrole ústavnosti některých ustanovení nového zákona o církvích a náboženských společnostech. Konkrétně se jednalo o otázku registrace církví a náboženských společností, evidence církevních právnických osob, otázku existence zvláštních práv církví a náboženských společností a možnost jejich odebrání jako následek porušení povinnosti publikovat výroční zprávu a dále pak o otázku omezení volného nakládání s příjmy. Pro účel textu uvedme, že argumentace ÚS se ve všech případech opírala o interpretaci především čl. 16 a dalších relevantních ustanovení vyjma čl. 2 odst. 1 LZPS, který byl zmíněn pouze v otázce ústavnosti zvláštních práv registrovaných církví a náboženských společností. V této souvislosti ÚS připomněl svůj závěr z usnesení II.ÚS 227/97 ze dne 10. 4. 1998, když konstatoval, že „stát, důsledně oddělený od církví a náboženských společností, nemůže být povinován k aktivnímu napomáhání činnosti jednotlivých církví a náboženských společností“⁹¹, z čehož byl též vyvozen závěr o charakteru zvláštních práv registrovaných církví a náboženských společností, které nepožívají ústavní ochrany a jsou dobrodiním zákonodárce. Pro úplnost je vhodné dále uvést, že z pohledu náboženské svobody existují nálezy IV.ÚS 34/06 ze dne 21. 11. 2007, ve věci právní subjektivity tzv. historických církevních právnických osob, a nálezn Pl.ÚS 2/06 ze dne 30. 10. 2007, znovu přezkoumávající především otázku evidence církevních právnických osob, kdy obě situace jsou ÚS argumentovány bez užití principu sekulárního státu dle čl. 2 odst. 1 LZPS. Naopak usnesení I.ÚS 1240/09 ze dne 26. 11. 2010, již zmíněné ve věci vnitřní neutrality, odvozuje zákaz výkladu kanonického práva veřejnou mocí s odvoláním na čl. 16 odst. 2 a princip sekulárního státu dle čl. 2 odst. 1 LZPS. Posledním relevantním rozhodnutím v řadě je nálezn Pl.ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010, který je prvním z celé řady „církevně-restitučně“ relevantních rozhodnutí, v němž je užitá argumentace pomocí čl. 2 odst. 1 LZPS, kdy právě jeden ze tří argumentů přesvědčujících o protiústavní nečinnosti zákonodárce ve věci církevních restitucí je opřen mimo jiné o ustanovení čl. 2 odst. 1 LZPS, když ÚS konstatuje, že „ústřední princip konfesně neutrálního státu je

⁹⁰ Usnesení IV.ÚS 171/97 ze dne 8. 10. 1998 (U 57/12 SbNU 457)

⁹¹ Nálezn sp. zn. Pl.ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 (4/2003 Sb., N 146/28 SbNU 295)

realizován kooperačním modelem vztahu státu a církví a jejich vzájemnou nezávislostí. Pro následující úvahy je podstatné, zda a do jaké míry představuje ekonomická soběstačnost materiální předpoklad nezávislého výkonu práv zaručených především čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny. Ústavní pořádek České republiky totiž neobsahuje pouze imperativ nezávislosti státu na církvích a náboženských společnostech (jako součást ideologické a náboženské neutrality státu), nýbrž i požadavek nezávislosti církví a náboženských společností na státu při naplňování jejich cílů⁹². Pro doplnění celého argumentačního postupu uveďme, že ÚS vyvozuje z čl. 1 Ústavy povinnost státu za určitých předpokladů vytvořit podmínky pro skutečný výkon základní práv.⁹³ Tento požadavek vztahuje i na výkon práv dle čl. 16 LZPS, která byla zasažena činností minulého režimu takovým způsobem, jenž vyvolává nutnost tento stav korigovat⁹⁴, neboť existující záruky výkonu těchto práv nejsou dostatečné.⁹⁵ Důsledky nečinnosti se projevují v majetkové sféře církví a náboženských společností, ale i ve faktickém omezení samostatnosti a nezávislosti na státu, což jsou maximy zaručené dle čl. 16 odst. 2.⁹⁶ I v tomto rozhodnutí lze vidět zcela nejasnou argumentační operaci s principem sekulárního státu, neboť ÚS poprvé ve své činnosti konstatuje kooperační model,

⁹² náleží Pl.ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (242/2010 Sb., N 132/58 SbNU 3)

⁹³ Viz náleží Pl.ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (242/2010 Sb., N 132/58 SbNU 3): „Přijetí Listiny základních práv a svobod a přihlášení se k dalším mezinárodním instrumentům ochrany základních práv však není bodem nula, v němž by limitně začínala povinnost státu, je-li to třeba, aktivně vytvořit podmínky pro realizaci základních práv. Naopak ve vztahu k jednotlivým nositelům základního práva nelze nebrat ohled na historický kontext situace, v níž se aktuálně a vinou státu nacházejí. Jinými slovy řečeno, bylo by v rozporu s koncepcí rozvoje a posilování základních práv, pokud by společenské změny vedly opakovaně k zavádění nižších standardů základních práv na základě ignorování historických příčin současného stavu.“

⁹⁴ Viz náleží Pl.ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (242/2010 Sb., N 132/58 SbNU 3): „Je nutno především uvést, že se nyní nejedná o individuální zásah vůči jednomu subjektu nebo skupině subjektů, nýbrž že podstatou majetkové křivdy je zabránění veškerého hospodářského a významné části dalšího majetku určeného pro působení církví ve společnosti, což negativně zasáhlo celý segment společnosti a v důsledku dalších opatření eliminovalo výkon podstatných složek základního práva. Ústavní soud ve svých úvahách proto zohledňuje, že pokud se vůči církvím a náboženským společnostem jednalo ze strany komunistického státu o jednotné vedený zásah celkový a komplexní, kde primárním předmětem protiprávní represe nebyl ani tak jednotlivý subjekt vlastnického práva (církevní právnická osoba), ale jejich celek a postavení ve společnosti, a nikoliv jejich majetková podstata, nýbrž podstata jejich existence, odráží se tato skutečnost i v jejich odlišném postavení po změně společenských a právních poměrů a v charakteru nároků, resp. v povinnosti nového demokratického zákonodárce jím nezaviněný stav korigovat.“

⁹⁵ Viz náleží Pl.ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (242/2010 Sb., N 132/58 SbNU 3): „model tzv. hospodářského zabezpečení církví a náboženských společností, pokud by byl pojímán jako plnohodnotná alternativa k vypořádání historického majetku církví a náboženských společností, není dostatečnou zárukou svobod plynoucích z čl. 16 odst. 1 Listiny, zvláště pak nezávislosti (dotčených) církví a náboženských společností na státu podle čl. 16 odst. 2 Listiny.“

⁹⁶ náleží Pl.ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (242/2010 Sb., N 132/58 SbNU 3)

ačkoliv v dřívějších rozhodnutích vždy hovořil o důsledném oddělení státu a církvi a náboženských společností, a zároveň hovoří o nezávislosti.

Shrme-li výše nastíněnou práci ÚS s principem sekulárního státu, pak je patrné, že ÚS se při své činnosti velice často uchýlil k argumentaci čl. 15 či čl. 16 LZPS, popř. jinými relevantními ustanoveními, a nepěstoval důslednou interpretaci principu sekulárního státu dle čl. 2 odst. 1. Naopak jej užíval pouze eklekticky jako podpůrný či okrajový argument, aniž by se pouštěl do komplexnějšího rozboru jeho významu a provázání s dalšími ústavními instituty. Nebylo teda možné vyvodit, co přesně spadá pod institut sekulárního státu a jaký je jeho vztah především k institutu náboženské svobody.

Nový, ne-li revoluční, přístup k principu sekulárního státu a jeho vztahu k náboženské svobodě zaujal ÚS nálezem sp. zn. Pl. ÚS 10/13 ze dne 3. 6. 2013 ve věci církevních restitucí.⁹⁷ Zrekapitulujme tedy základní interpretační teze uvedené ÚS v předmětném nálezu a vztahující se k čl. 2 odst. 1: „*Česká republika musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, tzn. především nesmí diskriminovat či naopak bezdůvodně zvýhodňovat některý z náboženských směrů*“, „*sekulární charakter státu neznamena ztotožnění se s ideologií sekularismu, chápaného jako aktivní zaměření veřejné moci na vyloučení náboženství z veřejného života*“, „*náboženská neutralita státu podle čl. 2 odst. 1 Listiny neobsahuje příkaz indiference (netečnosti) veřejné moci vůči náboženství, kdy by Ústava neumožňovala jakýkoliv ohled veřejné moci na náboženství, zvláště právní úpravu vztahů souvisejících s náboženstvím (výkon svobody vyznání, právní postavení církví a náboženských společností apod.)*“ a konečně čl. 2 odst. 1 „*neobsahuje příkaz striktní odluky církví od státu, tedy přerušeni jakýchkoliv vazeb mezi státem a církvemi (mur de séparation), ve smyslu jednostranného negativního vymezení se státu. Oddělením státu od „konkrétních náboženských vyznání“ je pak rozuměno neztotožnění se státu s vybranou náboženskou doktrínou po stránce obsahové, po institucionální stránce pak nemožnost splynutí státu a náboženské organizace.*“⁹⁸ Analyzujeme-li předložené věty modelem sekulárního státu dle kapitoly první, pak ústavní soud interpretuje čl. 2 odst. 1 LZPS následujícím způsobem.

⁹⁷ Nález sp. zn. Pl. ÚS 10/13 ze dne 3.6.2013 (N 96/69 SbNU 465, 177/2013 Sb.).

⁹⁸ Nález sp. zn. Pl. ÚS 10/13 ze dne 3.6.2013 (N 96/69 SbNU 465, 177/2013 Sb.).

Hodnotou, kterou čl. 2 odst. 1 ve spojení s čl. 15 a 16 reprezentuje, je náboženský pluralismus, což je v souladu s předchozí judikaturou ÚS. Čl. 2 odst. 1 není vyjádření silného sekularismu (laického státu), který by se pokoušel o extenzi náboženské neutrality na veřejný prostor. Ve vztahu k projevům náboženské svobody není stát absolutně netečný, tedy v tomto smyslu relaxuje funkci prvku vnější neutrality, která v případě přísného provedení principu neutrality vyžaduje přísné a úplné institucionální a funkční oddělení od všech projevů náboženské svobody. Jedním z důsledků je kooperační model mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi, které jsou právě tím sociálně nejvýznamnějším projevem práva na svobodný projev náboženského vyznání. Můžeme shrnout, že ÚS se v nejnovějším rozhodnutí otevřeně a koncepčně přiklání k jisté míře suportivního modelu sekulárního státu. Úplné novum pak představuje test posouzení eventuálního rozporu s čl. 2 odst. 1 (test náboženské a světonázorové neutrality) zavedený v témže rozhodnutí a obsahující tyto kroky:

- a. *„Zákaz sebeidentifikace státu (pozitivní či negativní) s určitou světonázorovou a náboženskou doktrínou, která by vedla k opuštění demokratické legitimacy veřejné moci.*
- b. *Zákaz takového výkonu veřejné moci zasahujícího negativně či pozitivně do náboženských či světonázorových otázek (konfesní neutralita), který by vedl k excesivnímu propojení státu se kterýmkoliv náboženským či světonázorovým směrem či se kteroukoliv církví a náboženskou společností.*
- c. *Zákaz takového výkonu veřejné moci, který by zakládal neodůvodněnou nerovnost založenou výhradně na kritériu náboženství nebo světonázoru.“⁹⁹*

Představený test je svou strukturou vcelku pochopitelný, neboť pod bodem prvním míří na přezkum ústavnosti, co do zachování vnitřní neutrality veřejné moci. Druhý bod cílí na otázku vnější neutrality a v jistém smyslu přesně odpovídá v první kapitole navrženému dělení funkcí vnější neutrality na zákaz jakéhokoliv propojení veřejné moci s náboženstvím (pozitivní zásah) a na zákaz projektovat neutralitu státu do veřejného prostoru (negativní zásah). Nechápe však tyto funkce absolutně, ale relativně ve vztahu k míře odchýlení se. Vzhledem k tomu, že ústavní soud akcentuje, jak bylo

⁹⁹ Nález sp. zn. Pl.ÚS 10/13 ze dne 3.6.2013 (N 96/69 SbNU 465, 177/2013 Sb.)

řečeno výše, jistou vstřícnost státu k náboženství, především co do funkční kooperace s církvemi a náboženskými společnostmi, s ohledem na princip plurality, a *expressis verbis* vylučuje interpretaci čl. 2 odst. 1 ve smyslu laického státu, pak lze očekávat, že negativní zásahy budou hodnoceny přísněji, zatímco pozitivní zásahy vstřícněji. Problematickou otázkou též může být vztah tohoto nového testu a testu proporcionality, neboť si lze představit případy kolize základních práv či kolize základního práva a veřejného zájmu, které budou vyžadovat provedení testů obou. V tomto ohledu lze uvažovat o prioritě testu náboženské a světonázorové neutrality, kdy případný rozpor by zakládal protiústavnost a nebylo by dále nutné přistupovat k testu proporcionality. Takovýto postup by mohl pro futuro vyjasnit místo čl. 2 odst. 1 při přezkoumávání ústavnosti zásahu do základních práv, neboť předchozí judikatura spočívala spíše na chaotickém, sporadickém a okrajovém upozornění na princip neutrality.

2.1.3. Stát, církve, náboženské společnosti a vnější neutralita veřejné moci

Vznik církví a náboženských společností, které chápeme jako specifický projev kolektivní roviny práva na svobodný projev náboženského vyznání a víry dle čl. 16 LZPS, je upraven zákonem o církvích a náboženských společnostech. Ústavně konformním způsobem jsou pojímány „*jako – jakožto zvláštní forma výkonu sdružovacího práva - soukromoprávní korporace, které mohou zásadně činit vše, co není zákonem výslovně zakázáno*“, jak konstatuje ÚS ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/06.¹⁰⁰ Církev a náboženské společnosti na základě § 6 zákona o církvích a náboženských společnostech vznikají registrací.¹⁰¹ Registraci v tomto smyslu nechápeme jako podmiňující vznik obecné právní osobnosti, neboť mnohé z církevních institucí disponují právní osobností pocházející z práva kanonického či mezinárodního, a proto forma církve a náboženské společnosti je chápána jako specifická nabídka obecné formy právnické osoby ze strany státu pro jakékoliv náboženské kolektivy, které splní zákonné podmínky a chtějí požívat výhod spojených s režimem takové právnické osoby. Jinými slovy „*jedná se spíše jen o stanovení určitých podmínek pro uznání jejich*

¹⁰⁰ Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/06 ze dne 30. 10. 2007 (N 173/47 SbNU 253; 10/2008 Sb.)

¹⁰¹ § 6 odst. 1 z. č. 3/2002 Sb. O církvích a náboženských společnostech: „Církev a náboženská společnost se stává právnickou osobou registrací (dále jen "registrovaná církev a náboženská společnost")“ „podle tohoto zákona, pokud tento zákon nestanoví jinak“.

právní osobnosti zaručujících též minimum ochrany ostatních účastníků soukromoprávních majetkových vztahů... stanovení podmínek působení a právně relevantní činnosti církví a náboženských společností na území České republiky“.¹⁰² Dle čl. 16 odst. 2 LZPS požívají právo na autonomii, „tzn. právo na nezávislost na státu při správě svých záležitostí“¹⁰³, které ve vztahu k principu sekulárního státu je komplementární, neboť „ustanovení čl. 16 odst. 2 je protipólem čl. 2 odst. 1“, kdy „principu světského (laického) státu odpovídá zmíněný ústavní princip autonomie církví a náboženských společností, z něhož vychází čl. 16 odst. 2 LZPS“¹⁰⁴. Tento princip je ÚS chápán jako analogie tzv. forum internum, neboť konstatuje v nálezu IV.ÚS 1062/15 „náboženská svoboda, znamenající svobodu každého vyznávat své náboženství a víru, formuje uvnitř církví resp. jejich institucí forum internum, do něhož nepřísluší třetím osobám, zejména ne veřejné moci, zasahovat“.¹⁰⁵ Zdůrazněme, že princip autonomie nelze chápat absolutně, neboť čl. 16 odst. 2 „neznamená, že by stát nesměl vykonávat dozor nad dodržováním zákonů ze strany církví, zejména z hlediska ochrany veřejných statků vymezených v odstavci 4 téhož článku Listiny základních práv a svobod a svobod“¹⁰⁶, či též „čl. 16 odst. 2 Listiny nevylučuje a předpokládá vykonávání vnějšího státního dohledu z hlediska zachování zákonů v těchto zvláštních sdruženích“.¹⁰⁷ Pro úplnost uveďme, že dle § 16 a n. mohou církve a náboženské společnosti zřizovat též církevní právnické osoby se samostatnou právní osobností. Výše uvedené skutečnosti opravňují závěr o důsledném institucionálním oddělení státu a církví, resp. náboženských společností, a to především pro svou soukromoprávní povahu a požívání principu autonomie.

Z hlediska funkční provázání státu s církvemi a náboženskými společnostmi je nutné především zmínit tzv. zvláštních práva registrovaných církví a náboženských společností. Jedná se o taxativní výčet § 7 zákona č. 3/2002 Sb. O církvích a náboženských společnostech obsahující právo vyučovat náboženství na státních školách, pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách České republiky, v místech, kde se vykonává vazba, trest

¹⁰² Nález sp. zn. Pl.ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 (4/2003 Sb., N 146/28 SbNU 295)

¹⁰³ Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/06 ze dne 30. 10. 2007 (N 173/47 SbNU 253; 10/2008 Sb.)

¹⁰⁴ PAVLÍČEK, Václav a kol. Op. cit., s. 568

¹⁰⁵ Nález sp. zn. Pl.ÚS 19/93 ze dne 21.12.1993

¹⁰⁶ PAVLÍČEK, Václav a kol. Op. cit., s. 569

¹⁰⁷ Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/06 ze dne 30. 10. 2007 (N 173/47 SbNU 253; 10/2008 Sb.)

odnětí svobody, zabezpečovací detence, ochranné léčení a ochranná výchova, konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky, zřizovat církevní školy, zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství, je-li tato povinnost tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let (nedotýká se povinnosti překazit trestný čin dle trestního zákoníku), kdy tato práva jsou přiznána za splnění podmínek § 11 zákona č. 3/2002 Sb. O církvích a náboženských společnostech.¹⁰⁸ Tato práva nejsou součástí ústavního pořádku, resp. nemají ústavní charakter, neboť „se jedná o případy, kdy stát oprávněným církvím a náboženským společnostem umožní "nadstandardní" nároky na konkrétní plnění, tzn., že se jedná o případy aktivního a pozitivního přístupu státu“, které mohou být podmíněny splněním podmínek, pokud tyto nejsou proti „ústavní maximě vyloučení svévolné diskriminace“.¹⁰⁹ Vidíme tedy, že ústavodárce tyto práva sám nepostuloval, ale jejich existenci ani nevyloučil a je na vůli zákonodárce určit jejich existenci a případný rozsah.

Druhou relevantní doménou funkčního vztahu státu a církví a náboženských společností je otázka jejich financování. Financování církví a náboženských společností tvoří zvláštní historicky determinovanou problematiku vztahu státu a církví především ve formě otázky majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi, resp. otázku tzv. „církevních restitucí“, které byly provedeny na základě zákona č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi“). Zmíněný restituční předpis tak ukončil provizorium nastavené zákonem č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, a především tzv. „blokačním ustanovením“ § 29 zákona č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku (dále jen „zákon o půdě“).¹¹⁰ Zároveň byl nově upraven systém finančního propojení státu na straně jedné a církví a náboženských společností

¹⁰⁸ Podmínky dle § 11 zákona č. 3/2002 Sb. O církvích a náboženských společnostech pro přiznání zvláštních práv registrovaných církví a náboženských společností jsou: podání návrhu registrovanou církví či náboženskou společností, která je registrována podle tohoto zákona nepřetržitě ke dni podání návrhu nejméně 10 let, zveřejňovala každoročně 10 let před podáním tohoto návrhu výroční zprávy o činnosti za kalendářní rok, plná řádně závazky vůči státu a třetím osobám a je bezúhonná.

¹⁰⁹ Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/06 ze dne 30. 10. 2007 (N 173/47 SbNU 253; 10/2008 Sb.)

¹¹⁰ Ustanovení § 29 zákona o půdě znělo: „Majetek, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské řády a kongregace, nelze převádět do vlastnictví jiným osobám do přijetí zákonů o tomto majetku.“

na straně druhé, když byl zákonem o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi zrušen z. č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Zpočátku chaotická judikatura ÚS¹¹¹ interpretující postavení z. č. 298/1990 Sb. a jeho vztah k „blokačnímu ustanovení“ § 29 se nakonec přiklonila k názoru, že z. č. 298/1990 Sb. je zákonem restitučním, a proto vylučuje aplikaci obecných právních předpisů, resp. především podávání žalob o určení vlastnictví pro absenci naléhavého právního zájmu.¹¹² Nebylo tedy možné, aby soudy jeho časový, věcný a personální rozsah přesáhly. Úprava majetkových vztahů nad rámec zákona z. č. 298/1990 Sb. byla dle § 29 zákonodárcem svěřena budoucí činnosti opět zákonodárce, který dle výkladu ÚS slibem v tomto ustanovení aktivoval legitimní očekávání na straně církevních právnických osob, a proto byl v racionálním časovém horizontu zatížen povinností tento závazek splnit.¹¹³ Za vyvrcholení „před-restituční“ judikatury ÚS lze považovat náleží Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010, který zamítl návrh skupiny senátorů na zrušení tzv. blokačního paragrafu v zákoně o půdě za současného konstatování, ačkoliv konstatoval, že „[d]louhodobá nečinnost Parlamentu České republiky spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu, který by vypořádal historický majetek církví a náboženských společností, je protiústavní a porušuje čl. 1 Ústavy České republiky, čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 15 odst. 1 a čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.“¹¹⁴ Pro úplnost dodejme, že ústavní soud seznal časově excesivní nečinnost zákonodárce, která konstituovala protiústavnost s ohledem na „naléhavost veřejného zájmu na odstranění právní nejistoty plynoucí z provizorního právního stavu (zákon č. 298/1990 Sb. ve spojení s § 29 zákona o půdě), která k dnešnímu dni již přesahuje tolerovatelnou a ospravedlnitelnou mez“¹¹⁵, jenž zasahuje též do legitimních očekávání, která plynou nejen ze samotného § 29 zákona o půdě, ale mají „základ i v celkové koncepci restitučního procesu po roce 1989, který ani v jednotlivých restitučních ustanoveních, ale ani jako celek nemůže být vykládán v

¹¹¹ Viz např. usnesení ze dne 24. listopadu 2004 sp. zn. I. ÚS 428/04 či náleží sp. zn. IV. ÚS 298/05 ze dne 8. 8. 2005 vs. náleží sp. zn. II. ÚS 528/02 ze dne 2. 2. 2005 (N 23/36 SbNU 287), stanovisko pléna ze dne 1. listopadu 2005 sp. zn. Pl. ÚS-st. 22/05 a usnesení ze dne 19. ledna 2006 sp. zn. II. ÚS 687/04.

¹¹² Především stanovisko pléna ze dne 1. listopadu 2005 sp. zn. Pl. ÚS-st. 22/05 a usnesení ze dne 19. ledna 2006 sp. zn. II. ÚS 687/04.

¹¹³ Usnesení sp. zn. II. ÚS 687/04 ze dne 19. ledna 2006.

¹¹⁴ Náleží Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (N 132/58 SbNU 3, 242/2010 Sb.)

¹¹⁵ Náleží Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (N 132/58 SbNU 3, 242/2010 Sb.)

neprospěch celých skupin subjektů“¹¹⁶. Způsob majetkového vyrovnání, který zvolil zákonodárce v zákoně o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, zahrnuje formu naturální restituce¹¹⁷, finanční náhrady¹¹⁸ a příspěvek na podporu činnosti dotčených církví a náboženských společností¹¹⁹.

2.1.4. Shrnutí

S ohledem na účel práce, kterým je posouzení ústavních systémů vybraných evropských zemí podle modelu sekulárního státu založeného na přísné neutralitě veřejné moci ve vztahu k náboženství dle kapitoly první, lze v konkrétním případě ČR konstatovat následující. Ústavní systém ČR zavádí princip sekulárního státu prostřednictvím čl. 2 odst. 1 LZPS, kdy jeho doktrinální i judikatorní interpretace v zásadě akceptuje princip neutrality jako základ konceptu sekulárního státu. Vnitřní neutralita sekulárního státu definována jako principiální zákaz vnitřního propojení jakéhokoliv fenoménu veřejné moci s náboženstvím jako s náboženstvím je v ČR dodržování, neboť ČR je demokratický právní stát, který se vnitřně neztotožňuje s žádným náboženským vyznáním, právo ČR je odděleno od náboženských právních systémů aj., jak bylo detailně uvedeno výše.

Z hlediska vnější neutrality, které přisuzujeme v základní podobě dvě funkce - veřejná moc zůstává plně oddělena od všech projevů náboženské svobody existujících mimo ni samotnou a zároveň nerozšiřuje rozsah své neutrality mimo sebe sama - není koncept sekulárního státu aplikován jako hodnotový princip omezující právo na svobodný projev náboženského vyznání za účelem dosažení neutrality výšeče veřejného prostoru. Neděje se tak ani prostřednictvím posuzování ústavnosti zásahu do základních práv, neboť zvykem ÚS je posuzovat tyto zásahy predominantně v kontextu systému základních práv samotných. Nelze tedy ČR označit jako laický stát uplatňující silný sekularismus. Naopak ve vztahu k plnému oddělení veřejné moci od všech projevů náboženské svobody existujících mimo ni samotnou ČR přistupuje relativně vstřícně k projevům náboženské svobody dle čl. 16 LZPS. Děje se tak především ve vztahu státu

¹¹⁶ Nález Pl.ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (N 132/58 SbNU 3, 242/2010 Sb.)

¹¹⁷ Viz § 1–14 zákona č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů.

¹¹⁸ Viz § 15–16 zákona č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů.

¹¹⁹ Viz § 17 zákona č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů.

a církví a náboženských společností, které, ač institucionálně plně odděleny od státu, požívají speciální garance tzv. zvláštních práv registrovaných církví a náboženských společností a finanční příspěvky na činnost církví a náboženských společností. Zvláštní práva registrovaných církví a náboženských společností jsou v jistém smyslu tradiční privilegiem, které, ač v současné době nepostulované ústavním pořádkem, poskytují výhody především z důvodu sociální vhodnosti takové praxe, je-li vykonávána církvemi či náboženskými společnostmi. Lze je tedy chápat jako vhodnou součást kooperačního modelu ve smyslu funkčního oddělení státu a církve. Opačný problém vyvstává u finančních příspěvků na činnost církví a náboženských společností, které s degresivní projekcí zůstávají zachovány i po provedení tzv. církevních restitucí, neboť je udržován stav flagrantního funkčního propojení státu a církví a náboženských společností. Samotné církevní restituce jsou problémem, který spadá za hranu rozlišitelnosti modelu neutrality dle kapitoly první, neboť se jedná o problematiku, která sama o sobě vznikla mimo fungující liberálně demokratický režim a svou povahou se vymyká regulativům neutrality klasického modelu sekulárního státu. Ačkoliv sekulární stát především vyžaduje odlukový model, ale souhlasit s Václavem Pavlíčkem, že „*problematika církevní majetku není pojmovým znakem odluky*“.¹²⁰ V dichotomii odlukového a neodlukového státu lze tedy konstatovat, že i přes institucionální oddělení státu a církví a náboženských společností je funkční provázání natolik silné, že „odluka dosud v České republice zavedena není“.¹²¹ Uzavřeme tedy, že vnější neutralita veřejné moci uplatňuje značně suportivní sekularismus především v důsledku prozatím stále nedůsledného funkčního oddělení státu a církví a náboženských společností.

2.2. Státy institucionálně odlukové

2.2.1. Španělsko

Ústavními východisky pro postavení náboženství ve Španělsku jsou následující články Ústavy Španělského království:

¹²⁰ PAVLÍČEK, Václav. O české státnosti: úvahy a polemiky, 3. část: demokratický a laický stát, Praha: Karolinum, 2009, s. 167 ISBN 978-80-246-1642-1.

¹²¹ PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda, II. Díl: Ústavní právo České republiky. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Leges. 2015. Hlava XIV, Základní práva a svobody, s. 570. ISBN: 978-80-7502-084-0.

- Čl. 1 odst. 1: „Španělsko se ustavuje jako demokratický a sociální právní stát a hlásí se ke svobodě, spravedlnosti, rovnosti a politickému pluralismu, jako nejvyšším hodnotám svého právního řádu“.
- Čl. 1. odst. 2: „Španělský lid, z něhož vychází veškerá státní moc, je nositelem národní suverenity“.
- Čl. 9 odst. 2: „Veřejné moci přísluší vytvořit podmínky, aby svoboda a rovnost jednotlivce, jakož i skupin, k nimž náleží, byly reálné a účinné, odstraňovat překážky, jež brání a stěžují její plný rozvoj a podporovat účast všech občanů na politické, hospodářském, kulturním a společenském životě“.
- Čl. 14: „Všichni Španělé jsou si před zákonem rovni a nikdo nesmí být znevýhodněn pro svůj původ, svou rasu, své pohlaví, své náboženské vyznání, své názory anebo jinou osobní nebo sociální okolnost“.
- Čl. 16 odst. 1: „Svoboda světového názoru, náboženství a kultu pro jednotlivce i pro společenství je zaručena; ve všech vnějších projevech je omezena pouze zákonem chráněnou nezbytností udržování veřejného pořádku“.
- Čl. 16 odst. 2: „Nikdo nesmí být nucen k tomu, aby sdělil svůj světový názor, své náboženství nebo víru“.
- Čl. 16 odst. 3: „Státní náboženství je nepřipustné. Veřejná moc bere ohled na náboženské názory španělské společnosti a udržuje příslušné kooperativní vztahy ke katolické církvi a jiným konfesím“.¹²²

Španělská ústava charakterizuje stát jako demokratický a sociální právní stát, který chrání náboženskou svobodu podle čl. 16 odst. 1. Ačkoliv ústava výslovně nehovoří o právu svobodně projevovat své náboženství, analogickým českému ústavnímu vyjádření je věta za středníkem téhož odstavce, která mluví o vnějších projevech náboženské svobody a zároveň stanoví kvalifikovanou výhradu zákona pro omezení této svobody ve prospěch veřejného pořádku. Konstrukce je samozřejmě zahrnuta pod ústavní zakotvení principu rovnosti dle čl. 14. Ústavní vyjádření konceptu sekulárního státu představuje, leč ne *expressis verbis*, čl. 16 odst. 3, když stanoví, že „*státní náboženství je nepřipustné*“. Z historického hlediska se jedná o netradiční součást ústavního systému Španělska¹²³, jež je netradiční i svým jazykovým vyjádřením

¹²² Španělsko. *Constitucion Espanola* ze dne 29.12.1978. In Madrid: Boletín Oficial del Estado, 1979, p. 182. Volně dostupné na: <https://www.boe.es/boe/dias/1978/12/29/pdfs/A29313-29424.pdf>. Český překlad převzat z Klokočka, Vladimír; Wagnerová, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde Praha a.s., 1997. 788 s. ISBN: 80-7201-056-5.

¹²³ Španělsko vykazuje dlouhou tradici katolicismu jako státního náboženství, která byla přerušena pouze na dvě krátká období a to Ústavou z roku 1869 a Ústavou druhé španělské republiky mezi lety 1931-1936. Pro období po Španělské občanské válce za existence režimu Francisca Franca bylo typické nejen ústavní rozpoznání katolicismu jako státního náboženství, ale i faktická perzekuce náboženských vyznání odlišných od katolického. Pro více informací: VILARROYA; Joaquín Tomás. *Breve historia del constitucionalismo español*. 13. vyd. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 2013. ISBN: 9788425907876

inspirovaným především tradicí protestantských zemí, když nestanoví přímo sekulární charakter státu, ale jazykově směřuje v opačném směru, neboť mluví o nestátním charakteru náboženství.¹²⁴ Princip sekulárního státu je doplněn ústavním vyjádřením principu kooperace ve smyslu obecném, kdy veřejná moc zohledňuje náboženské názory společnosti, a ve smyslu funkční vůči organizovaným náboženstvím.

Přistoupíme-li k hlubší analýze sekulárních prvků Španělska dle teoretického zázemí kapitoly první, pak prvek vnitřní neutrality sekulárního státu chápáný jako principiální zákaz přímého propojení jakéhokoliv fenoménu veřejné moci s náboženstvím jako s náboženstvím, popř. s náboženskou doktrínou, jest zachován. Španělskému státu je zakázáno postulovat státní náboženství a v kontrapozici demokratický a teokratický stát lze konstatovat, že veřejná moc existuje na demokratickém základě a španělský lid je zdrojem veškeré veřejné moci (čl. 1 odst. 2). Dále „*dle ústavněprávní jurisprudence stát nemůže nabýt jakékoliv náboženské funkce*“ či „*udělat jakýkoliv náboženský výrok*“.¹²⁵ Vnitřní neutralita není zpochybněna ani principem kooperace, neboť „*cílem principu kooperace s náboženskými skupinami není validovat náboženské zájmy nebo náboženství samotné... spíše navozuje, že náboženství je považováno za pozitivní součást španělské reality do té míry, do jaké je výsledkem výkonu svobody náboženského vyznání*“.¹²⁶

Ačkoliv by se mohlo zdát, že ústavní vyjádření svobody projevu je identické s ústavním pořádkem ČR a jediných rozdílem je poněkud lakoničtější vyjádření práva na svobodný projev náboženského vyznání, pak je nutné upozornit na čl. 9 odst. 2 požadující, „*aby svoboda a rovnost jednotlivce, jakož i skupin, k nimž náleží, byly reálné a účinné, odstraňovat překážky, jež brání a ztěžují její plný rozvoj*“. Zmíněný aplikační regulativ znamená, že ačkoliv se podle čl. 14 zaručuje „*imunita vůči státnímu a soukromému nátlaku ve prospěch participace na konkrétním náboženství*“, „*stát má povinnost odstranit překážky a podporovat podmínky takovým způsobem, aby*

¹²⁴ COMBALÍA, Zoila; ROCA María. Religion and the Secular State in Spain. In: MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 659. ISBN: 978-84-8481-162-6.

¹²⁵ COMBALÍA, Zoila; ROCA María. Op. cit, s. 659. ISBN: 978-84-8481-162-6.

¹²⁶ Paster, Eugenia Relano. Religion and secular values in Spain: a long path to a real religious pluralism. In Cumper, Peter; Lewis, Tom (ed.). Religion, Rights and Secular society: European Perspectives. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2012, 110 s., ISBN: 978 1 84980 367 0.

náboženská svoboda pro jednotlivce i skupiny byla reálná a efektivní“, a proto „*přijetí nezbytných opatření k zajištění náboženské asistence ve veřejných nemocnicích, věznicích nebo vojenských útvarech je povinností státu*“.¹²⁷ Pozorujeme tedy jistý korektiv čistě liberálního pojetí náboženské svobody, kdy již ústavní normy předpokládají jistý stupeň asistence ze strany státu.¹²⁸ Otázky náboženské svobody na zákonné úrovni reguluje organický zákon č. 7/1980, O náboženské svobodě.¹²⁹ Na jeho základě je možné, aby skupiny praktikující náboženské vyznání využily kolektivního elementu náboženské svobody a získali právní osobnost registrací v Registru náboženských entit, jež jim právně garantuje právní osobnost a vnitřní autonomii.¹³⁰ Apel ústavodárce dle čl. 16 odst. 3, aby byly dodržovány příslušné kooperační vztahy je proveden institutem „kooperačních smluv“ dle § 6 zákona o náboženské svobodě.¹³¹ Podmínkou uzavření takové smlouvy je „zakořeněnost“ náboženské skupiny ve španělské společnosti, ačkoliv toto pravidlo nemá dodnes přesné kritérium naplnění.¹³² Zvláštní postavení nad rámec těchto kooperačních smluv užívá církev katolická, jejíž pozice je upravena čtyřmi mezinárodními úmluvami mezi Španělskem a Svatým stolicí z roku 1979, tedy z doby krátce před přijetím zákona o náboženské svobodě. Tyto dohromady konstituují konkordát a obsahují zvláštní práva garantovaná katolické

¹²⁷ COMBALÍA, Zoila; ROCA María. Religion and the Secular State in Spain. In: MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 658-659. ISBN: 978-84-8481-162-6.

¹²⁸ V tomto smyslu lze spatřovat rozdíl mezi španělským a českým pojetím práv, která jsou v českém prostředí označována jako tzv. zvláštní práva registrovaných církví a náboženských společností. Zatímco v ústavním pořádku ČR nejsou přímo vyjádřena, nejsou ani součástí základního práva na svobodný projev náboženského vyznání. Ve Španělsku jsou však tato obsahově podobná práva chápána právě jako součást ústavně zakotvené svobody projevu jako důsledek pozitivního přístupu státu dle čl. 9 odst. 2.

¹²⁹ Španělsko, Ley Orgánica 7/1980, ze dne 5. července, de Libertad Religiosa. Dostupné z: <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1980-15955>.

¹³⁰ Takto vzniklou právní osobou je patrně vhodné nazvat „náboženskou společností“. § 5 organického zákon č. 7/1980, O náboženské svobodě skutečně hovoří o nově vzniknuvší náboženské entitě („entidad religiosa“).

¹³¹ § 7 organického zákon č. 7/1980, O náboženské svobodě, stanoví, že stát, s přihlédnutím k náboženským vyznáním existujícím ve španělské společnosti, uzavírá, pokud to bude vhodné, smlouvy nebo dohody o kooperaci s církvemi, konfesemi a komunitami, které jsou registrované v Registru a u nichž je patrné, že jsou ve španělsku hluboce zakořeněné. Tyto pak musí být v každém případě schváleny parlamentem. V originálním znění: „El Estado, teniendo en cuenta las creencias religiosas existentes en la sociedad española, establecerá, en su caso, Acuerdos o Convenios de cooperación con las Iglesias, Confesiones y Comunidades religiosas inscritas en el Registro que por su ámbito y número de creyentes hayan alcanzado notorio arraigo en España. En todo caso, estos Acuerdos se aprobarán por Ley de las Cortes Generales“.

¹³² Paster, Eugenia Relano. Religion and secular values in Spain: a long path to a real religious pluralism. In Cumper, Peter; Lewis, Tom (ed.). Religion, Rights and Secular society: European Perspectives. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2012, s. 112, ISBN: 978 1 84980 367 0.

církvi: mimo jiné významné katolické svátky jsou svátky státními, katolický církevní sňatek má efekt sňatku státního, církevní soudy mají právo rozhodnout o neplatnosti církevního sňatku s efektem pro sňatek civilní, katolictví jako separátní předmět je součástí osnov všech státních škol (studenti mohou odmítnout navštěvovat tento předmět), zároveň stanoví systém státní finanční podpory katolické církve, který má dlouhodobou trojfázovou degresivní projekci.¹³³ Ostatní církevní společnosti, které dosáhly kooperačních smluv, požívají značně menšího rozsahu práv.¹³⁴

Španělsko rozeznává civilní a církevní sňatek, který má účinky sňatku civilního. Právo provádět církevní sňatky je však vyhrazeno pouze čtyřem existujícím náboženským společnostem, které mají kooperační smlouvu se státem. Sňatky provedené Katolickou církví podle kanonického práva jsou účinné momentem učinění a nepotřebují osvědčení o způsobilosti uzavřít manželství z registru obyvatelstva, zatímco církevní sňatky ostatní třech církví jsou účinné od momentu zapsání do registru obyvatelstva a vyžadují předchozí osvědčení o způsobilosti uzavřít manželství. Výuka náboženství je na státních školách fakultativní, není neutrální a je prováděna příslušníky náboženských skupin s náležitým vzděláním. Zákonná regulace výskytu, resp. nošení, náboženských symbolů ve veřejném prostoru neexistuje.

Zhodnotíme-li Španělsko podle navrženého modelu sekulárního státu, pak je koherentní ve smyslu vnitřní neutrality veřejné moci. Vnější neutralita k projevům náboženské svobody se však výrazným způsobem odchyluje od její funkce vyžadující, aby sféra veřejné moci zůstala plně oddělena, institucionálně i funkčně, od všech projevů náboženské svobody existujících mimo ni samotnou. Lze tedy o Španělsku hovořit jako o vnitřně sekulárním státu aplikujícím krajně suportivní sekularismus k projevům náboženské svobody, který se projevuje především silným kooperačním modelem ve vztahu k náboženským společnostem, jenž garantuje široký rozsah práv zasahující do sféry veřejné moci. Způsob jeho uspořádání, tedy privilegované postavení katolické církve, navíc patrně vykazuje diskriminační charakter ve vztahu k ostatním náboženským společnostem, odporující čl. 14 Ústavy, který stanoví, že „všichni Španělé jsou si před zákonem rovni a

¹³³ Paster, Eugenia Relano. Op. cit., s. 113.

¹³⁴ Jedná se konkrétně o tři náboženské společnosti – Federace evangelických náboženských společností Španělska, Federace židovských komunit Španělska a Islámská rada Španělska.

nikdo nesmí být znevýhodněn pro svůj původ, svou rasu, své pohlaví, své náboženské vyznání, své názory anebo jinou osobní nebo sociální okolnost“.

2.2.2. Francie

Relevantní ustanovení současného ústavního systému Francie najdeme v Deklaraci práv člověka a občana z 26. srpna 1789, Preambuli Ústavy z 27. září 1946 a v Ústavě republiky z roku 1958:

- *Deklarace práv člověka a občana*¹³⁵
 - Čl. 1: „*Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech. Společenské rozdíly se mohou zakládat pouze na prospěšnosti pro celek.*“
 - Čl. 4: „*Svoboda spočívá v tom, že každý může činit vše, co neškodí druhému. Proto výkon přirozených práv každého člověka nemá jiných mezí než ty, které zajišťují ostatním členům společnosti užívání týchž práv. Tyto meze mohou být ustanoveny pouze zákonem*“.
 - Čl. 10: „*Nikomu se nesmí dít újma pro jeho názory, i náboženské, ledaže by jejich projev rušil pořádek stanovený zákonem*“.¹³⁶
- *Preambule Ústavy z 27. Září 1946*
 - Čl. 1: „*Francouzský lid... potvrzuje práva a svobody člověka a občana obsažená v listině práv z roku 1789...*“
 - Čl. 5: „*...nikomu nesmí být v zaměstnání způsobena újma z důvodu původu, názoru či vyznání*“.
 - Čl. 13: „*... povinností státu jest zajistit bezplatný a laický veřejný vzdělávací systém na všech jeho stupních*“.¹³⁷
- *Ústava republiky z roku 1958*
 - Čl. 1: „*Francie je nedílná, laická*¹³⁸, demokratická a sociální republika. Zaručuje rovnost před zákonem všem občanům bez rozdílu původu, rasy nebo náboženství. Uznává všechna

¹³⁵ Ústavní systém Francie obsahuje pouze jedinou zmínku vztahující se k náboženství jako k náboženství, resp. určité odvolání se na transcendentní koncept, a to v preambuli Deklarace práv člověka a občana, tvořící součást recentního ústavního systému Francie. Formulace zní: „...Národní shromáždění uznává a vyhlásuje, za přítomnosti a pod záštitou Nejvyšší Bytosti, tato práva člověka a občana“. V jistém smyslu lze tuto referenci chápat jako vztažení se k částečně antropomorfizovanému a zároveň deifikovanému konceptu reprezentujícímu rozumu, resp. jako zbožštění osvícenské ideje rozumu. Blandine Chelini-Pont a Nassima Ferchiche konstatují, že reference k nejvyšší bytosti však v moderních dějinách Francie nikdy nebyla součástí vážné debaty na úrovni ústavního práva. Lze ji tedy patrně považovat za jistý historický relikv, za dědictví okolností, jež daly vznik samotné deklaraci. Více CHELINI-PONT, Blandine; FERCHICHE, Nassima. Religion and the Secular State in France. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 297. ISBN: 978-84-8481-162-6.

¹³⁶ Francie. Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789. Oficiální text dostupný na: <https://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Declaration-des-Droits-de-l-Homme-et-du-Citoyen-de-1789>.

¹³⁷ Francie. Préambule de la Constitution du 27 octobre 1946. Oficiální text dostupný na: <https://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Preambule-de-la-Constitution-du-27-octobre-1946>.

¹³⁸ Z hlediska jazykové je nutné upozornit, že originální text ústavy užívá pojem „laïque“, jehož česká analogie „laický“ je užívána pro překlady francouzské ústavy do českého jazyka. Viz např. překlad

*vyznání. Je organizována na principu decentralizace. Zákony podporují rovný přístup mužů a žen k voleným a jiným veřejným funkcím, jakož i ve vztahu k profesnímu a sociálnímu postavení“.*¹³⁹

Za povšimnutí jistě stojí, že z pohledu jazykového vyjádření je ústavní systém Francie velice lakonický k definování náboženské svobody a především formulace čl. 10 Deklarace práv člověka a občana mluví o ochraně náboženského názoru. Užití slova „názor“ již určitým způsobem předznamenává pojetí náboženské svobody ve francouzském kulturním prostředí, kdy náboženská svoboda je především chápána jako otázka vnitřní sféry jednotlivce, která může být artikulována primárně jako názor, ale ne zcela jednoduše jako široká sociální praxe odehrávající se ve veřejném prostoru. I přesto samozřejmě vidíme, že čl. 10 Deklarace práv člověka a občana počítá s projevy náboženské svobody, které jsou omezeny „*pořádkem stanoveným zákonem*“ a svobodou druhého dle čl. 4 Deklarace práv a svobod člověka a občana. Čl. 1 Ústavy republiky pak obsahuje vyjádření principu laického státu již v samotné základní ústavní definici republiky. Samotné vyjádření *expressis verbis* principu laického státu ve smyslu sekulárního státu je v evropském prostředí unikátní. Za povšimnutí stojí i ústavní norma výslovně příkazující aplikaci principu laického státu na veřejný vzdělávací systém.

Pro hlubší pochopení doplníme, že roku 1905 došlo k zásadnímu zlomu přijetím *zákona o odluce státu a církve* (dále jen „odlukový zákon“).¹⁴⁰ Ačkoliv se formálně nejedná o zákon ústavní síly, je považován za materiální součást ústavního pořádku, neboť promítá do svého textu tzv. ústavní principy republiky včetně principu laického státu a rozvádí garance náboženské svobody artikulované na ústavní úrovni. Obsahuje především: právo na svobodný projev náboženského vyznání¹⁴¹ a jeho regulaci, princip

v Ústavě států Evropské unie od prof. V. Klokočky a Dr. E. Wagnerové. V anglickém prostředí se termín „*laïque*“ překládá jako „*sekulární*“ („*secular*“). Viz např. oficiální překlad na stránkách Ústavní rady: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/constitution/constitution-of-4-october-1958.25742.html>.

¹³⁹ Francie. Constitution du 4 octobre 1958 (JORF n° 0238 du 5 octobre 1958, page 9151). Oficiální text dostupný na: <https://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Constitution-du-4-octobre-1958>. Český překlad převzat z Klokočka, Vladimír; Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie. Praha: Linde Praha a.s., 1997. 788 s. ISBN: 80-7201-056-5.

¹⁴⁰ Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Églises et de l'État. Dostupné na: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000508749&fastPos=1&fastReqId=1194187241&categorieLien=cid&oldAction=rechTexte>.

¹⁴¹ Čl. 1 odlukového zákona stanoví. „Republika garantuje svobodu svědomí. Republika garantuje právo na svobodný projev náboženství v rozsahu, v jakém nebylo omezeno za účelem ochrany veřejného

odluky¹⁴², který zakazuje uznání jakéhokoliv náboženství či jeho finanční podporu a který je též chápán jako obecný „*principle of neutrality of public power in relation to religious beliefs*“¹⁴³, a dále mechanismus vzniku právnických osob soukromoprávního charakteru jako projev kolektivního elementu náboženské svobody, jež jsou nazvány jako „Sdružení pro výkon náboženství“ (Des associations pour l'exercice des cultes; dále jen „náboženské společnosti“).

Pro přehlednost ohromného množství implikací těchto ústavních a zákonných ustanovení, postupujme podle modelu první kapitoly práce. Vnitřní neutralitu sekulárního státu je v případě Francie bezesporná. Princip laického státu, mimo jiné vyjádřen čl. 2 odlukového zákona, zakazuje zavedení státního náboženství. Francie je demokratická republika a jako taková je založena na principu suverenity lidu a svrchovanosti zákona. Způsob konstrukce veřejné moci je tedy koherentní se zákazem vnitřního propojení jakéhokoliv fenoménu veřejné moci s náboženstvím jako s náboženstvím.

Za účelem zhodnocení nastavení parametrů neutrality z hlediska vnější neutrality se hlouběji podívejme na některé další aspekty francouzské úpravy, které jsou vyvozeny z principu laického státu jako vyjádření specifické formy neutrality. Odlukový zákon z roku 1905 obsahuje zvláštní pravidla regulující projevy náboženské svobody, kde zejména stanoví v čl. 25, že náboženská setkání, která se odehrávají v prostorách patřících náboženské společnosti nebo ji za tímto účelem poskytnutých, musí být vždy veřejně přístupná a podléhají dohledu veřejné moci za účelem zajištění veřejného pořádku; čl. 26 zakazuje politická setkání v prostorách náboženských společností; čl. 27 dává právo místní samosprávě regulovat hlasitost zvonů; čl. 28 zakazuje umístění náboženského symbolu na jakoukoliv veřejnou budovu či na jakémkoliv veřejném místě

pořádku“. Originální znění: „La République assure la liberté de conscience. Elle garantit le libre exercice des cultes sous les seules restrictions édictées ci-après dans l'intérêt de l'ordre public“.

142 Čl. 2 odlukového zákona: „Republika neuznává, neplatí ani nedotuje žádné náboženství. V důsledku toho od 1. ledna roku následujícího po publikaci tohoto zákona, všechny náklady vynakládané na praktikování náboženské svobody musí být odstraněny z veřejných rozpočtů“. Originální znění: „La République ne reconnaît, ne salarie ni ne subventionne aucun culte. En conséquence, à partir du 1er janvier qui suivra la promulgation de la présente loi, seront supprimées des budgets de l'Etat, des départements et des communes, toutes dépenses relatives à l'exercice des cultes.“

143 CHELINI-PONT, Blandine; FERCHICHE, Nassima. Religion and the Secular State in France. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 297. ISBN: 978-84-8481-162-6.

s výjimkou staveb sloužících k bohoslužbám, hřbitovů, historických památníků, muzeí a galerií.¹⁴⁴ Zajímavostí je úprava trestního zákoníku, kdy kriminalizované je jednání příslušné autority náboženské společnosti, kterým uzavře církevní sňatek, aniž by byl předtím uzavřen sňatek státní.¹⁴⁵ Náboženské symboly jsou plně vyloučeny z veřejného vzdělávacího systému.¹⁴⁶ Stejně se uplatní ve vztahu k zaměstnancům veřejné správy,¹⁴⁷ kteří se v rámci této činnosti nesmí dopustit žádného projevu náboženské svobody, aby „*nevnikal žádný rozdíl založený na náboženské vyznání mezi zaměstnanci veřejné správy a těmi, kterým je konkrétní služba poskytována*“.¹⁴⁸ Zde se tedy jedná o provázání principu neutrality s principem rovnosti, který v důsledku také znamená zákaz nošení náboženských symbolů. Z roku 2010 pak pochází zákon zakazující úplné zakrytí tváře ve veřejném prostoru.¹⁴⁹ Všechny zmíněné případy je nutné chápat právě v kontextu laického státu, který figuruje jako ústavní princip hodnotové povahy a jehož důsledkem je možnost širokých restrikcí omezující možnost projevů náboženské svobody ve veřejném prostoru.

Jak již bylo zmíněno, odlukový zákon zavádí přísné institucionální a funkční oddělení státu a náboženských společností. Dle čl. 10 Deklarace práv člověka a občana platí, že stát nesmí zasahovat do vnitřní autonomie náboženských společností, pokud neporušují veřejný pořádek. Náboženské společnosti vzniklé podle odlukového zákona jsou právnické osoby soukromoprávní povahy, jejichž financování veřejnou mocí je až

¹⁴⁴ Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Églises et de l'État. Dostupné na: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000508749&fastPos=1&fastReqId=1194187241&categorieLien=cid&oldAction=rechTexte>.

¹⁴⁵ Maximální sankcí je 6 měsíců odnětí svobody nepodmíněně a pokuta 7500 euro. Viz čl. 433-21 Code Pénal dostupný na <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=2016070>

¹⁴⁶ Viz LOI n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000417977&dateTexte=&categorieLien=id>.

¹⁴⁷ Konkrétně upraveno v zákoně č. 83-634 ze dne 13. července 1983 o právech a povinnostech úředníků. Originál Loi n° 83-634 du 13 juillet 1983 portant droits et obligations des fonctionnaires dostupný na: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000504704#LEGIARTI000032441456>.

¹⁴⁸ CHELINI-PONT, Blandine; FERCHICHE, Nassima. Op. cit. s. 302.

¹⁴⁹ LOI n° 2010-1192 du 11 octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000022911670>.

na marginální případy nemožné.¹⁵⁰ Tento obecný způsob institucionálního a funkčního oddělení státu a církve má výjimku, která pramení z faktu, že v době přijetí odlukového zákona nebylo součástí Francie území Alsaska-Lotrinska (složené ze tří departamentů: Haut-Rhin, Bas-Rhin, Moselle). Navráčeno bylo roku 1918 a zůstalo v právním režimu konkordátu, který uzavřel v roce 1801 Napoleon Bonaparte. Tehdy ještě jako první konzul. Důsledky jsou značné. Konkordát a na něj navazující zákony znamenají výsadní postavení církve katolické, luteránské, reformní a obce židovské.¹⁵¹ Ačkoliv se jedná o osoby práva soukromého, jejich organizace je řízena právem veřejným. Arcibiskup pro arcidiecézi Štrasburskou a biskup diecéze Metz jsou jmenováni prezidentem Francie po dohodě se Svatým stolcem.¹⁵² Vyšší rabíny a hodnostáře protestantských církví jmenuje ministr spravedlnosti. Náboženství je součástí povinné části školních osnov veřejného vzdělávacího systému.¹⁵³

Shrňme tedy, že Francie je z hlediska modelu první kapitoly práce vnitřně sekulární stát. Z hlediska vnější neutrality, kterou konstituuje funkce institucionálního a funkčního oddělení sféry veřejné moci od všech projevů náboženské svobody a funkce zákazu rozšíření rozsahu své neutrality mimo sebe sama, je v prvním případě státem přísně odlukovým ve směru institucionálním a funkčním ve vztahu státu a církve s geografickou výjimkou pro oblast Alsaska-Lotrinska. Je garantem náboženské svobody, která však jako základní právo musí interagovat s konceptem neutrality, jenž výrazným způsobem přesahuje do veřejného prostoru na základě hodnotového principu silného sekularismu (laického státu) a znamená významná omezení projevů náboženského vyznání, která jsou v evropském kontextu bezprecedentní.

¹⁵⁰ CHELINI-PONT, Blandine; FERCHICHE, Nassima. Religion and the Secular State in France. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 308. ISBN: 978-84-8481-162-6.

¹⁵¹ Catholic diocesis of Strasbourg and Metz, Church of Augsburg Confession of Alsace and Lorraine, Reformed Church of Alsace and Lorraine, Jewish consistories of Strasbourg, Colmar and Metz.

¹⁵² Patrně se jedná o jediný případ na světě, kdy veřejná moc jmenuje biskupy, ačkoliv reálný význam není valný, neboť dnes se jedná spíše o formální úkon.

¹⁵³ CHELINI-PONT, Blandine; FERCHICHE, Nassima. Op. cit. s. 308.

2.2.3. Německo

Relevantní ústavní východiska najdeme v Základním zákoně Spolkové republiky Německo z roku 1949:

- Čl. 3 odst. 3: „Nikdo nesmí být pro své pohlaví, svůj původ, svou rasu, svůj jazyk, svou vlast nebo zemi, z níž pochází, svou víru, své náboženské nebo politické názory poškozován nebo zvýhodňován. Nikdo nesmí být znevýhodněn pro svou tělesnou vadu.“
- Čl. 4:
 - Odst. 1: „Svoboda víry, svědomí, náboženského nebo světonázorového vyznání je nedotknutelná.“
 - Odst. 2: „Nerušené vykonávání náboženství je zaručeno.“
- Čl. 33 odst. 3: „Užívání občanských a státoobčanských práv, přístup k veřejným úřadům, jakož i práva nabytá ve veřejné službě jsou nezávislá na náboženském vyznání. Nikdo nesmí být poškozen v důsledku své příslušnosti nebo nepřislušnosti k některému vyznání nebo světovému názoru“.
- Čl. 140: „Ustanovení čl. 136, 137, 138, 139 a 141 německé ústavy z 11. srpna 1919 jsou součástí tohoto Základního zákona.“

Těchto 5 rozsáhlých článků Výmarské ústavy upravuje v čl. 136 otázky náboženské svobody. Obsahově jej můžeme chápat jako shodný s ustanoveními garantující náboženskou svobodu dle čl. 4 a 33 vlastního Základního zákona. Vztah státu a náboženských společností upravují zbylé články a to způsobem, který sám o sobě široce vypovídá o německém modelu vztahu státu a církve, proto je uvedme v celém rozsahu.

- Čl. 137 Výmarské ústavy: „Státní církve neexistuje. Svoboda sdružování do náboženských společností se zaručuje. Slučování náboženských společností v rámci říšského území nepodléhá žádným omezením. Každá náboženská společnost upravuje a spravuje své záležitosti samostatně. V mezích obecně platného zákona. Uděluje své úřady bez účasti státu nebo občanské obce. Náboženské společnosti získávají právní subjektivitu podle obecných předpisů občanského práva. Náboženské společnosti jsou korporacemi veřejného práva, pokud jimi dosud byly. Jiným náboženským společnostem se na jejich žádost poskytnou stejná práva, jestliže svým složením a počtem členů poskytují záruku svého trvání. Spojí-li se více takových veřejnoprávních náboženských společností do jednoho svazku, je také tento svazek veřejnoprávní korporací. Náboženské společnosti, které jsou korporacemi veřejného práva, jsou oprávněny na základě daňových listin občanů a podle zemské právní úpravy vydírat daně. Náboženským společnostem jsou postaveny na roveň sdružení, která si kladou za úkol společně vyznávat světový názor. Je-li třeba, upraví provádění těchto ustanovení zemské ústavy zákon.“
- Čl. 138 Výmarské ústavy: „Povinnosti státu vůči náboženským společnostem, a to ze zákona, smlouvy anebo na základě zvláštních právních nároků, zruší zemské zákonodárství. Zásady toho stanoví říše. Vlastnictví a jiná práva náboženských společností a

náboženských spolků, pokud jde o jejich instituce a nadace, jakož i jiný majetek k účelům vzdělávacím, vyučovacím a dobročinným se zaručuje.“

- Čl. 139 Výmarské ústavy: „Neděle a státem uznané svátky jsou zákonem chráněny jako dny pracovního a duševního odpočinku.“
- Čl. 141 Výmarské ústavy: „V případě potřeby bohoslužeb a duchovní péče v armádě, nemocnicích, trestních ústavech a v jiných veřejných zařízeních připustí se náboženské společnosti k provádění náboženských úkonů, aniž by se však užilo donucení.“¹⁵⁴

Ústavními východisky je garance vnitřního i vnějšího, individuálního i kolektivního aspektu náboženské svobody společně s garancí rovnosti, resp. zákazu diskriminace na základě náboženského vyznání, na straně jedné. Na straně druhé model institucionálně odlukového státu. Propojení těchto institutů je v německém prostředí chápáno jako princip neutrality, který znamená, že „*stát v zásadě nesmí preferovat ani diskriminovat určité konkrétní náboženství... princip neutrality zavazuje stát, aby se obecně distancoval od náboženských otázek*“.¹⁵⁵ Odlukový model však není chápán absolutně, ale umožňuje určitou míru spolupráce. „*Pouze případy kooperace, které by vedly k inkorporaci náboženských společností do organizační struktury státu, jsou zakázány*“.¹⁵⁶ Všechny náboženské společnosti požívají vnitřní autonomie dle čl. 137. Ve vztahu k rovnému zacházení s náboženskými společnostmi je nutné zmínit, že existují určitá specifika, jak dále plyne z čl. 137. Náboženské společnosti, které byly osobami veřejného práva ke dni účinnosti Výmarské ústavy, zůstávají osobami veřejného práva, avšak jsou plně oddělené od státu. Náboženské společnosti vzniknuvší později jsou osobami práva soukromého. Veřejnoprávní náboženské společnosti disponují pouze jedním privilegiem, které spočívá v jejich právu stanovit si církevní daň, k jejímuž případnému vymožení poskytne stát donucení.¹⁵⁷

Z širšího pohledu pak platí, že civilní právo nerozpoznává účinky církevního sňatku a je nutné vždy provést sňatek civilní. Výuka náboženství je součástí osnov státních škol jako fakultativní předmět a může probíhat neutrální způsobem, popř. i

¹⁵⁴ Český překlad převzat z Klokočka, Vladimír; Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie. Praha: Linde Praha a.s., 1997. 788 s. ISBN: 80-7201-056-5.

¹⁵⁵ KORIOTH, Stefan; AUGSBERG, Ino; Religion and The Secular State in Germany. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 321. ISBN: 978-84-8481-162-6.

¹⁵⁶ KORIOTH, Stefan; AUGSBERG, Ino; Religion and The Secular State in Germany. Op. cit. s. 321

¹⁵⁷ KORIOTH, Stefan; AUGSBERG, Ino; Religion and The Secular State in Germany. Op. cit. s. 322-323

způsobem nábožensky ne-neutrálním. Zákonná úprava nošení náboženských symbolů není v Německu přítomna. Kontroverze však vyvstaly v případě povinného umístění křesťanských křížů v učebnách státních škol Bavorska a v soudních síních. V obou případech Spolkový ústavní soud shledal jejich přítomnost protiústavní na základě dvou argumentů: kříž je jednoznačný náboženský symbol, a proto jeho přítomnost představuje porušení negativního aspektu náboženské svobody a především je porušením principu neutrality veřejné moci ve vztahu k náboženství, neboť vyjadřuje ztotožnění se veřejné moci s náboženství, které reprezentuje.¹⁵⁸ Trestní právo pak nad rámec klasické kriminalizace tzv. *have speech* obsahuje v jistém smyslu kriminalizaci tzv. rouhání. § 166 Trestního zákoníku stanoví: „*Kdo veřejně nebo rozšiřováním písemností urazí náboženské nebo ideologické přesvědčení způsobem, který je schopný narušit veřejný pořádek, bude potrestán...*“.^{159,160}

2.2.4. Maďarsko

Ústavní východiska obsahuje Základní zákon Maďarska z roku 2011:

- *Preambule: uvozena textem „O Bože, požehnan buď národ maďarský“; relevantní část vlastního textu preambule: „...Jsme pyšní, že před tisíci lety náš král, Sv. Štěpán, založil stát maďarský na pevných základech a učinil naši zemi součástí křesťanské Evropy..., uznáváme roli, kterou křesťanství hrálo při zachování našeho národa. Respektujeme všechny náboženské tradice naší země...“.*
- *Čl. B odst. 1 (oddíl „Základní ustanovení“): „Maďarsko je nezávislý a demokratický právní stát“.*
- *Čl. VII (oddíl „Práva a povinnosti“):*
 - *Odst. 1: „Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Každý má právo svobodně si vybrat nebo změnit své náboženské vyznání nebo jiné přesvědčení, projevat nebo se zdržet projevem svého náboženského vyznání nebo jiného přesvědčení, vykonávat náboženské úkony či vyučovat, sám nebo společně s jinými, veřejně nebo soukromě, své náboženství nebo víru a to prostřednictvím náboženských obřadů, bohoslužbou nebo jiným způsobem.“*
 - *Odst. 2: „Stát a církve jsou odděleny. Církve jsou nezávislé. Za účelem dosažení společensky významných společných cílů může stát s církvemi spolupracovat.“*
 - *Odst. 3: „Podrobnější úpravu ve vztahu státu k církvím stanoví zákon.“*
- *Čl. XV*

¹⁵⁸ Německo. Nález BVerfGE 93,1,20 a nález BVerfGE 35, 366.

¹⁵⁹ Německo. § 175 StGB

¹⁶⁰ KORIOTH, Stefan; AUGSBERG, Ino; Religion and The Secular State in Germany. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 321. ISBN: 978-84-8481-162-6.

- *Odst. 1: „Každý si je před zákonem rovný. Každý je způsobilý mít práva.“*
- *Odst. 2: „Maďarsko zaručuje základní práva každému bez rozdílu jakéhokoliv druhu, zejména bez rozdílu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národního nebo sociálního původu, bohatství, rodu nebo jiného postavení.“¹⁶¹*

Maďarská ústava neobsazuje expressis verbis vyjádření principu sekulárního státu. Koncept Sekulárního státu je však chápán jako součást čl. VII. odst. 2, kdy „neutralita znamená, že stát se nesmí identifikovat s žádným náboženstvím nebo ideologií. Jako důsledek nesmí být institucionální propojen s jakoukoliv církví nebo ideologickou institucí.“¹⁶² Na základě zákona CCVI/2011 O právu na svobodu svědomí a náboženského vyznání a o právním statusu církví a náboženských společností mohou organizovaná náboženská uskupení využít kolektivní aspekt náboženské svobody a vytvořit soukromoprávní právnickou osobu. Tyto existují v úplném institucionálním oddělení od státu. Existují dva typy právnických osob: církve a náboženské společnosti. Oba druhy požívají úplné vnitřní autonomie a zásahy státu jsou limitované pouze na dodržování zákonnosti. Funkční provázanost se v důsledku projevuje jako kooperační model, který je zdůrazněn poslední větou čl. 7 odst. 3 Ústavy. Hlavním znakem je participace státu na nákladech církví a náboženských společností formou veřejných podpor ve výši stanovené zlomkem celkového nákladu na provoz církve či náboženské společnosti, daňovými výjimkami a podílem na financování služeb veřejné prospěšné povahy jako jsou církví či náboženskou společností provazované školy, nemocnice, muzea aj.¹⁶³

Maďarsko má režim obligatorního civilního sňatku, ačkoliv předcházející provedení sňatku církevního nezakládá protiprávní čin. Z hlediska práva státu je provedení církevního sňatku bezvýznamné. Veřejné školy mohou nabízet výuku náboženství na dobrovolném základě. Výuku zajišťuje sama škola, pak musí být

¹⁶¹ Anglická verze textu dostupná na: <http://www.kormany.hu/download/e/02/00000/The%20New%20Fundamental%20Law%20of%20Hungary.pdf>.

¹⁶² SCHANDA, Malász; Religion and The Secular State in Hungary. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 385.

¹⁶³ SCHANDA, Malász; Religion and The Secular State in Hungary. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 389-390.

nábožensky neutrální, anebo státem uznaná církev. V druhém případě nemusí být nábožensky neutrální. Maďarsko nemá speciální zákonnou úpravu vztahující se k nošení symbolů ve veřejném prostoru. Právní řád dále neobsahuje kriminalizaci tzv. rouhání, která by poskytovala speciální ochranu náboženství nad rámec ochrany náboženských skupin skrze tzv. hate speech.¹⁶⁴

2.2.5. Švédsko

Ústavními východisky jsou následující články polylegálního ústavního systému, který tvoří Zákon o následnictví roku 1810, Zákon o způsobu vlády z roku 1974, Zákon o svobodě tisku z roku 1949 a Základní zákon o svobodě projevu z roku 1991:

- Čl. 2 (Zákon o způsobu vlády, kapitola: Základní ustanovení): „Veřejná moc je vykonávána v souladu s respektem k rovnosti všech v důstojnosti a svobodě. Orgány veřejné moci bojují proti diskriminaci na základě pohlaví, barvy pleti, národnostního nebo etnického původu, jazyka, náboženské příslušnosti... příležitosti pro etnické, jazykové a náboženské menšiny za účelem zachování a rozvoje samostatného kulturního a sociálního života jsou zaručeny.“
- Čl. 1 (Zákon o způsobu vlády, kapitola: Základní práva a svobody): „Každému občanovi jsou zajištěna následující práva a svobody ve vztahu k orgánům veřejné moci:
 - o Odst. 6: Svoboda projevovat své náboženské vyznání sám nebo společně s jinými.“
- Čl. 2 (Zákon o způsobu vlády, kapitola: Základní práva a svobody): „Každý občan je ve vztahu k orgánům veřejné moci chráněn proti jakémukoliv donucení prozradit názor související s politickou, náboženskou, kulturní nebo jinou orientací. Dále je chráněn ve vztahu k orgánům veřejné moci proti jakémukoliv donucení participovat na setkání či demonstraci za účelem projevení názoru či vyjadřující příslušnost k politickému, náboženskému nebo jinému uskupení.“
- Čl. 6 (Zákon o způsobu vlády, kapitola: Právní předpisy): „Otázky vztahující se k náboženským komunitám upraví zákon. Otázky vztahující se k Švédské církvi jako k náboženské komunitě upraví zákon. Pro přijetí, změnu či zrušení tohoto zákona se postupuje podle čl. 16.“¹⁶⁵
- Čl. 6 (Zákon o způsobu vlády, kapitola: Veřejná správa): „Správní činnost může být přenesen na soukromoprávní společnost, asociaci, nadaci, registrovanou náboženskou společnost, nebo na soukromou osobu. Jestliže správní činnost zahrnuje výkon veřejné moci, musí být přenos stanoven zákonem.“

¹⁶⁴ SCHANDA, Malász; op. cit. s. 393-394.

¹⁶⁵ Poslední věta ustanovení odkazuje na ústavodárnou legislativní proceduru, která se taktéž vztahuje na oba zmíněné zákony o církvích. Znamená, že může být přijat, měněn nebo zrušen pouze v případě, že Parlament se usnese na stejných zněních zákona dvakrát. Druhé usnesení musí být přijato po nových parlamentních volbách a to nově zvoleným parlamentem.

- Čl. 4 (Zákon o následnictví): „... král vyznává čistou evangelickou víru, jak byla stanovena v Augsburském vyznání a v Rezoluci z Uppsaly z roku 1593. Princ a princezny královského rodu jsou vychovávány ve stejné víře...“¹⁶⁶

Ústavní systém prošel zásadní změnou k roku 2000, kdy došlo k odstranění statusu Švédské církve jako církve státní. Byla tedy provedena institucionální odluka. Jako jisté reziduum lze chápat povinnost krále vyznávat čistou evangelickou víru. Jak předpokládá čl. 6, byl přijat Zákon o náboženských společnostech a Zákon o Švédské církvi.¹⁶⁷ Švédská církev přestala být součástí veřejné moci a stala se ex lege společně s náboženskými společnostmi osobou soukromého práva, které vznikají na základě registrace státem. Všechny tyto osoby požívají vnitřní autonomie a zásahy státu jsou omezeny na otázky dodržování zákona. Jako reziduum bývalého systému státní církve lze chápat fakt, že orgány Švédské církve jsou demokraticky voleny současně s volbami do Parlamentu a právě politické strany kandidující do Parlamentu mohou navrhnout kandidátní listiny pro orgány Švédské církve.¹⁶⁸ Všechny registrované náboženské společnosti mohou uplatnit nárok na podporu svého financování, které Švédsko poskytuje za podmínky, že „*společnosti přispívají k podpoře a rozkvětu základních společenských hodnot... základními hodnotami společnosti je respektování demokratických principů, lidských práv a základních svobod a rovnosti pohlaví.*“¹⁶⁹

Zvláštností úpravy je čl. 6 explicitně umožňující přenést na registrované náboženskou společnost správní činnost. Pod toto zmocnění řadíme právo registrovaných náboženských společností provádět církevní sňatky, které mají ex lege účinek sňatku civilního. Veřejný vzdělávací systém musí zahrnout výuku náboženství v neutrální formě. Úprava nošení náboženských symbolů ve veřejném prostoru není na zákonné úrovni provedena. Právní řád neobsahuje kriminalizaci tzv. rouhání, která by

¹⁶⁶ Anglické znění dokumentů dostupné online z: <http://www.riksdagen.se/en/documents-and-laws/#item81275>. Český překlad převzat z Klokočka, Vladimír; Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie. Praha: Linde Praha a.s., 1997. 788 s. ISBN: 80-7201-056-5.

¹⁶⁷ Zákon o náboženských společnostech SFS 1998:1593. Dostupný z: <http://www.legirel.cnrs.fr/spip.php?article484&lang=fr>. Zákon o Švédské církvi SFS 1998:1591. Dostupný z: <http://www.sst.a.se/download/18.4c1b31c91325af4dad3800015541/1377188428904/Act+on+Church+of+Sweden+Act.pdf>.

¹⁶⁸ JÄNTERÄ-JAREBORG, Maarit. Religion and Secular State in Sweden. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 389-390.

¹⁶⁹ JÄNTERÄ-JAREBORG, Maarit. Religion and Secular State in Sweden Op. cit. s. 714.

poskytovala speciální ochranu náboženství nad rámec ochrany náboženských skupin skrze tzv. hate speech.¹⁷⁰

2.3. Státy institucionálně ne-odlukové

Tyto státy tvoří malou skupinu, která v rámci evropského prostředí zahrnuje Velkou Británii, Island, Řecko, Dánsko a Norsko. V této podkapitole se zaměříme na tři z těchto států, které se nacházejí na samotném evropském kontinentu. Dříve do této skupiny patřilo i Švédsko, které však rokem 2000 přistoupilo k modelu odlukovému, jak bylo pojednáno výše. Finsko po ústavních změnách, taktéž k roku 2000, odstoupilo od modelu státní církve, avšak její postavení je natolik privilegované, že o Finsku pojednává speciální dílčí kategorie „státy smíšené povahy“ sub 2.4.

Z hlediska obecného neutrálního vztahu státu a náboženství, jak byl rozpracován v kapitole první, platí, že státy, které se hlásí ke státnímu náboženství nelze považovat za sekulární, neboť popírají vnitřní neutralitu veřejné moci k náboženství. Stejně platí i pro státy postulující státní církve, neboť skrze ni se ztotožňují s formou náboženství, jež státní církve reprezentuje. Nelze tedy vůbec mluvit o státech sekulárních. Na druhou stranu je nutné zdůraznit, že v evropském prostředí se rozhodně nejedná o státy teokratické, jež chápeme jako formu splynutí moci veřejné a náboženství. Naopak se jedná o státy demokratické, které poskytují ochranu základním právům včetně svobody náboženského vyznání. V tomto ohledu vyvstává otázka, zda institucionálně neodlukové (nesekulární) státy jsou schopny garantovat náboženskou svobodu v rozsahu, v jakém je standardní v evropském prostředí, tedy i pro státy institucionálně odlukové. Z teoretického hlediska lze uvažovat situaci, kdy neodlukový stát garantuje absolutní náboženskou svobodu jako forum internum a uplatňuje stejný režim pro všechny projevy náboženské svobody, což znamená stejné zacházení s církví státní, ale i s jinými náboženskými společnostmi. Jediné specifikum by spočívalo ve faktu, že státní církve je uznána za státní, avšak její funkční pozice by byla identická s pozicemi ostatních odloučených náboženských společností a církví. V takovém případě by bylo možné uvažovat o uspokojivé garanci svobody projevu na základě absence jakéhokoliv preferenčního zacházení se státní církví i v modelu neodlukovém, kde by tedy jedinou odlišností byl institucionální status státní církve. Vyjádření státní církve by bylo možné

¹⁷⁰ JÄNTERÄ-JAREBORG, Maarit. Religion and Secular State in Sweden Op. cit. s. 715-720

chápat pouze jako určité hodnotové přihlášení se k sekulárně pojímaným ideám, které tato církev reprezentuje. I kdybychom přistoupili na toto pojetí, tak následující text z empirického hlediska dokazuje, že státní církev požívá v neodlukových státech význačného preferenčního zacházení, a proto lze pochybovat o souladu s požadavky náboženské svobody a rovného přístupu státu. Specifickým závažným excesem z garance náboženské svobody jsou ustanovení ústavního systému Norska a Dánska příkazující monarchovi být příslušníkem příslušné luteránsko-evangelické církve.

2.3.1. Řecko

Relevantní ustanovení ústavního systému Řecka jsou následující články Ústavy z roku 1975:

- *Preambule: „Ve jménu Svaté, Totožné a Nedělitelné Trojice Pátý ústavoměnný parlament Helénů se usnáší...“*
- Čl. 1
 - *Odst. 1: „Suverenita lidu je základem vlády.“*
 - *Odst. 2: „Všechna moc vychází z lidu, z národu a je vykonávána tak, jak stanoví ústava.“*
- Čl. 2
 - *Odst. 1: „Převládajícím náboženstvím v Řecku je Východní ortodoxní církev Kristova. Uznávajíc za hlavu našeho Pána, Ježíše Krista, zůstává Ortodoxní církev Řecka svým dogmatem neoddělitelně spojena s Velkou církví v Konstantinopoli a s každou církví Krista stejného vyznání a zachovává jako ony neochvějně svaté apoštolské a koncily stanovené kánony, jakož i tradice. Je autokefální a spravována Svatoú synodou úřadujících biskupů, a z jejího středu vycházející Stálou svatou synodou, která se utváří podle ustanovení Statutární charty církve s přihlédnutím k předpisům Patriarchálního tomu z 29. Června 1850 a Synodálnímu zákonu ze 4. Zář 1928.“*
- Čl. 5 odst. 1: *„Každý, kdo žije na řeckém území, požívá bez rozdílu národnosti, rasy nebo jazyka a náboženské nebo politické víry úplnou ochranu života, cti a svobody. Výjimky jsou přípustné pouze v případech stanovených mezinárodním právem.“*
- Čl. 14
 - *Odst. 1: „Svoboda náboženské víry je nedotknutelná. Používání individuálních a politických práv nezávisí na náboženském přesvědčení jednotlivce.“*
 - *Odst. 2: „Každé známé náboženství je svobodné a jeho ritus může být nerušeně vykonáván pod ochranou zákona. Výkon ritu při bohoslužbě nesmí narušovat veřejný pořádek a morální principy. Obracení na viru je zakázáno.“*
 - *Odst. 3: „Duchovní všech známých náboženství podléhají stejnému státnímu dohledu a mají stejné množství povinností vůči státu jako duchovní převládajícího náboženství.“*
 - *Odst. 4: „Nikdo nesmí být pro své náboženské přesvědčení osvobozen od plnění povinností vůči státu, ani proto nesmí odmítat dodržování zákonů.“*
 - *Odst. 5: „Přísaha může být uložena jen na základě zákona, který taky určí její formu.“*

- Čl. 14 odst. 3: „Zabavování novin a jiných publikací, at' před nebo po jejich předání do oběhu, je zakázáno. Výjimečně je zabavení přípustné nařízením veřejného žalobce, po předání do oběhu pro přečin proti křesťanskému nebo jinému známému náboženství.“
- Čl. 16 odst. 2: „Vzdělávání je základním úkolem státu a klade si za cíl mravní, duchovní, profesní a fyzickou výchovu Řeků, rozvoj národního a náboženského vědomí a výchovu Řeků jako svobodných a odpovědných občanů.“¹⁷¹

Dále doplňme, že náboženské reference obsahuje přísaha prezidenta republiky před nástupem do úřadu a přísaha členů parlamentu, která začíná slovy „*Přisahám ve jménu Svaté, Totožné a Nedělitelné Trojice...*“. Členům parlamentu je umožněno složit přísahu modifikovanou s ohledem na jejich náboženské vyznání. Čl. 18 odst. 8 zakazuje vyvlastnění vypočteného majetku, který náleží ortodoxní církvi.¹⁷² Čl. 105 zakotvuje speciální status hory Ahtos.

Pro vztah státu a organizovaných náboženství je zásadní čl. 2 Ústavy hovořící o „*převládajícím náboženství ve formě Východní ortodoxní církve Kristova*“. Charalambos Papastathis interpretuje toto ustanovení následovně: „*Za první, ortodoxní vyznání konstituuje oficiální náboženství Řecka. Za druhé, církev, která reprezentuje toto vyznání má vlastní právní osobnost. Jedná se o osobu práva veřejného... Za třetí, stát přistupuje k této právní osobě se zvýšeným zájmem, který zahrnuje preferenční zacházení (institucionální, morální a finanční), které se z povahy věci nevztahuje na jiná vyznání*“.¹⁷³ Mezi tyto církve řadíme především Řeckou pravoslavnou církev a diecéze Ekumenického konstantinopolského patriarchátu. Ústavní požadavek autokefality Řecké pravoslavné církve znamená, že z organizačního hlediska není podřízena Ekumenickému konstantinopolskému patriarchátu, ačkoliv sdílí jeho věrouku. Ve vymezeném odděleném organizačním hledisku je pak samosprávná, resp. požívá vnitřní autonomie. Funkční provázanost státu a církve ilustruje především hledisko finanční, kdy církve převažujícího náboženství dostávají širokou škálu státních podpor, platy duchovních jsou plně hrazeny státem a předmětné církve požívají výjimky z téměř

¹⁷¹ Anglický text dostupný online z: <http://www.hri.org/docs/syntaxma/>. Český překlad převzat z Klokočka, Vladimír; Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie. Praha: Linde Praha a.s., 1997. 788 s. ISBN: 80-7201-056-5.

¹⁷² Jedná se např. o kláštery v Soluňi, na poloostrově Chalkidiki a na ostrově Patmos.

¹⁷³ PAPASTATHIS, Charalambos; MAGHIOROS, Nikos. Greece: A Faithfull Orthodox Christian State The orthodox church in the hellen republic. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 308.

všech existujících daní.¹⁷⁴ Ostatní náboženská vyznání nemají možnost volby obecné formy právnické osoby určené pro náboženské společnosti, a proto volí formu klasického spolku dle občanského práva. I při této variantě však musí splňovat status „známého náboženství“ dle čl. 14 odst. 2 Ústavy. Tuto podmínku zkoumá příslušný orgán veřejné moci v případě první interakce náboženské komunity se státem. Vzhledem k tomu, že neexistuje zvláštní obecná právní forma určená organizovaným náboženstvím, neexistuje v Řecku ani žádný zákonný právní předpis dále komplexně upravující svobodu náboženského vyznání. Statut Katolické církve není vyjasněn, neboť Sévreská mírová smlouva z roku 1920 obecným způsobem upravila práva menšin a derogovala tzv. Londýnské protokoly z roku 1830, jež upravovaly mimo jiné postavení Katolické církve v Řecku. Zajímavostí je zvláštní postavení muslimské a židovské menšiny. Výrazná muslimská menšina Západní Thrákie požívá speciální autonomii na základě Lausannské smlouvy z roku 1923. Muslimská menšina tak ustanovuje své orgány, které mají majetkovou autonomii. Tři muftí aplikují civilní pravomoc v rozsahu rodinného a dědického práva islámského. Stát hradí náklady na provoz náboženských škol. Zvláštní přístup je volen též k menšině židovské, které v případě existence alespoň pěti židovských rodin v obci může konstituovat speciální kolektivní právnickou osobu, jež má vnitřní autonomii a orgány. Nedisponuje však civilní pravomocí.¹⁷⁵ Vhodné je dále připomenout i ústavní preferenci náboženské svobody před svobodou projevu dle čl. 13 odst. 3 a to v případech, kdy svoboda projevu koná přečin proti křesťanskému nebo jinému známému náboženství.

Vzdělávací systém není oddělen od náboženství v souladu s čl. 16 odst. 2 Ústavy. Hodiny náboženství jsou vyučovány na základních a středních školách podle věrouky Východní ortodoxní církve. Teologické vzdělávání je poskytováno na veřejných vysokých školách. Náklady vzdělávání hradí stát. Žádný zákon nereguluje nošení náboženských symbolů ve veřejném prostoru či ve školách.¹⁷⁶

¹⁷⁴ PAPASTATHIS, Charalambos; MAGHIOROS, Nikos. Greece: A Faithfull Orthodox Christian State The orthodox church in the hellen republic. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 63-634.

¹⁷⁵ PAPASTATHIS, Charalambos; MAGHIOROS, Nikos. Op. cit., s. 377-378.

¹⁷⁶ PAPASTATHIS, Charalambos; MAGHIOROS, Nikos. Greece: A Faithfull Orthodox Christian State The orthodox church in the hellen republic. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 632-635

2.3.2. Norsko

Relevantní ustanovení ústavního systému Norska stanoví Ústava z roku 1814:

- Čl. 2: „*Našimi hodnotami jsou a budou hodnoty představované křesťanským a humanistickým dědictvím. Tato ústava garantuje demokracii, právní stát a základní práva*“.
- Čl. 4: „*Král musí za všech okolností vyznávat evangelicko-luteránskou víru*“.
- Čl. 9: „*Jakmile se král, splňující podmínku věku, stane součástí vlády, pronese před Parlamentem následující přísahu: „Slibuji a přísahám, že budu spravovat Norské království v souladu s ústavou a zákony; k tomu mi dopomáhej Bůh, všemocný a všemohoucí*“.
- Čl. 16: „*Všichni obyvatelé mají právo na svobodný projev náboženského vyznání. Státní církev Norska, Evangelicko-luteránská církev, zůstává ustavenou státní církví a jako taková je podporována státem. Podrobnosti stanoví zákon. Všechny náboženské komunity požívají podpory na principu rovnosti*“.
- Čl. 92: „*Veřejná moc respektuje a chrání lidská práva, jež jsou uvedena v této ústavě a mezinárodních smlouvách o lidských právech, kterými je Norsko vázáno*“.
- Čl. 98: „*Všichni lidé jsou si rovni*.“¹⁷⁷

Současné úprava je výsledkem ústavní reformy, která proběhla v roce 2012. Ačkoliv nová úprava zůstává u klasického modelu institucionálního propojení institutem státní církve, je oproti době předcházející vztah státu a církve ve funkčním smyslu rozvolněnější. Dřívější úprava obsahovala, dnes již zrušenou, povinnost rodičů, kteří příslušeli ke státní církvi, vychovávat své děti ve stejné víře, garantovala polovinu míst členů vlády příslušníkům státní církve a dávala králi právo jmenovat a odvolávat vysoké církevní hodnostáře.¹⁷⁸ I přes významný posun zůstává státní církev bez právní subjektivity a jako taková je inkorporována do samotné veřejné moci.¹⁷⁹ Funkční provázanost je také výrazná. Například stát poskytuje významnou finanční podporu státní církvi, ale i jiným církvím a světonázorovým organizacím a taktéž platí duchovním platy, penze a sociální zabezpečení.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Originální znění dostupné na: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17>

¹⁷⁸ ERNST, Julia L. Making the Case for Antiestablishmentarianism: The Church and State in Norway. *Fordham International Law Journal*. 2015, issue 2 (February), s. 550. Dostupný z <http://heinonline.org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Page?public=false&handle=hein.journals/frdint38&page=543&collection=journals#>.

¹⁷⁹ ERNST, Julia L. Op. cit. s. 562.

¹⁸⁰ U.S. DEPT OF STATE, BUREAU OF DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS AND LABOR, INTERNATIONAL RELIGIOUS FREEDOM REPORT FOR 2014; dostupné na: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm#wrapper>.

2.3.3. Dánsko

Ústavní východiska probírané problematiky stanoví Ústava království Dánska:

- § 4: „*Evangelicko-luteránská církev je uznávanou /státní/ církví Dánska a jako taková je státem podporována.*“
- § 6: „*Král je členem Evangelicko-luteránské církve.*“
- § 66: „*Zřízení státní církve uplatní zákon.*“
- § 67: „*Občané mají právo vytvářen společenství za účelem provádění bohoslužeb, které odpovídá jejich přesvědčení, za předpokladu, že není určeno nebo konáno nic, co se přiči dobrým mravům nebo veřejnému pořádku.*“
- § 68: „*Nikdo nesmí poskytovat osobní příspěvky jiné denominaci než té, ke které se hlásí.*“
- § 69: „*Pravidla pro církevní korporace, lišící se od státní církve, stanoví zákon*“
- § 70: „*Nikomu nebude odepřeno plné požívání občanských nebo politických práv kvůli jeho náboženskému přesvědčení nebo kvůli jeho původu, nikdo se z těchto důvodů nezbaví občanských povinností.*“¹⁸¹

Dánská ústavní úprava je velice podobná Norské. Způsob formulace ustavení státní církve a její podpory je prakticky identický stejně jako povinnost krále být příslušníkem státní církve. Významný rozdíl však pro Dánsko představuje absence ustanovení, že všechny náboženské komunity požívají podpory na principu rovnosti, což v důsledku umožňuje rozdílné zacházení např. ve věcech finanční podpory. Rozsáhlá funkční provázanost státu a státní církve se projevuje např. právem státní církve uzavírat sňatky s účinkem civilního sňatku, státní církve vede matrikovou agendu pro všechny obyvatele bez ohledu na jejich náboženské vyznání, požívá značných daňových výhod a podpor z rozpočtu státu, nepožívá plné autonomie, neboť samotný dánský parlament je nejvyšším orgánem státní církve.¹⁸²

¹⁸¹ Originální znění dostupné na: http://www.thedanishparliament.dk/Democracy/The_Constitutional_Act_of_Denmark.aspx. Český překlad převzat z: Český překlad převzat z Klokočka, Vladimír; Wagnerová, Eliška. Ústavy států Evropské unie. Praha: Linde Praha a.s., 1997. 788 s. ISBN: 80-7201-056-5.

¹⁸² NIELSEN, Marie Vejrup; KÜHLE, Lene; Religion And State In Denmark: Exception Among Exceptions? Nordic Journal of Religion and Society, 2011, 24 (2), s. 173–188. Dostupný online z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=2&sid=344f8d20-a519-4e86-94bfd2cd8b58be4a%40sessionmgr105&hid=114&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRI#AN=67714844&db=a9h>.

2.4. Státy smíšené povahy

2.4.1. Finsko

Finsko přijalo novou monolegální ústavu, která nabyla účinnosti k roku 2000 a nahradila tak ústavu z roku 1919. Relevantní ustanovení jsou následující:

- Čl. 2: *„Lid je zdrojem veškeré státní moci a je reprezentován Parlamentem. Demokracie spočívá na právu jednotlivce účastnit se a ovlivňovat vývoj společnosti a svých životních podmínek. Veřejnou moc lze vykonávat pouze na základě zákona. Zákon musí být dodržován při jakékoliv veřejné činnosti.“*
- Čl. 6: *„Lidé jsou si rovni v právech. S nikým nesmí být bez spravedlivého důvodu zacházeno odlišně od ostatních z důvodu pohlaví, věku, původu, jazyka, náboženství, přesvědčení, názoru, zdraví, nebo z jiného důvodu.“*
- Čl. 11: *„Svoboda náboženského vyznání a svědomí je zaručena. Svoboda náboženského vyznání a svědomí zahrnuje právo vyjadřovat a vyznávat náboženství, právo vyjadřovat své přesvědčení a právo být či nebýt příslušníkem náboženské komunity. Nikdo nemá povinnost, proti svému svědomí, participovat na projevech náboženské svobody.“*
- Čl. 76: *„Ustanovení o organizaci a správě Evangelicko-luteránské církve jsou upraveny v Zákoně o církvi. Zákonodárný proces pro přijetí Zákona o církvi a právo zákonodárné iniciativy ve vztahu k tomuto zákonu jsou upraveny v Zákoně o církvi.“¹⁸³*

Ústavní reforma odchýlila Finsko od klasického skandinávského modelu státní církve, který dominantně přetrvává v Norsko a Dánsku. Ačkoliv Evangelicko-luteránská církev stále požívá preferenčního postavení ze strany státu, není již označena za církev státní. Nehovoříme tedy o institucionálním propojení, ale stále o silném funkčním propojení. Evangelicko-luteránská církev je osobou veřejného práva a její poměry se řídí speciálním Zákonem o církvi, jehož změnu může Parlamentu navrhnout pouze nejvyšší orgán církve a Parlament jej může pouze přijmout či nepřijmou, což představuje specifikum zákonodárského procesu dle čl. 76 věty druhé Ústavy. Ostatní náboženské společnosti vznikají registrací na základě zákona o náboženské svobodě z roku 2003, který rozvádí garance náboženské svobody dle čl. 11. Registrací se stávají speciální druhem právnické osoby, která požívá vnitřní autonomie a dozoru státu pouze v ohledu dodržování zákonnosti. Za splnění dílčích podmínek může využít zvláštní

¹⁸³ Ústava Finska. Anglické znění dostupné na: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>.

práva jako zřizovat církevní školy, provádět církevní sňatky či využívat daňových zvýhodnění. V rozsahu těchto vnějších práv je postavení shodné s Evangelicko-luteránskou církví, která je požívá ex lege.¹⁸⁴

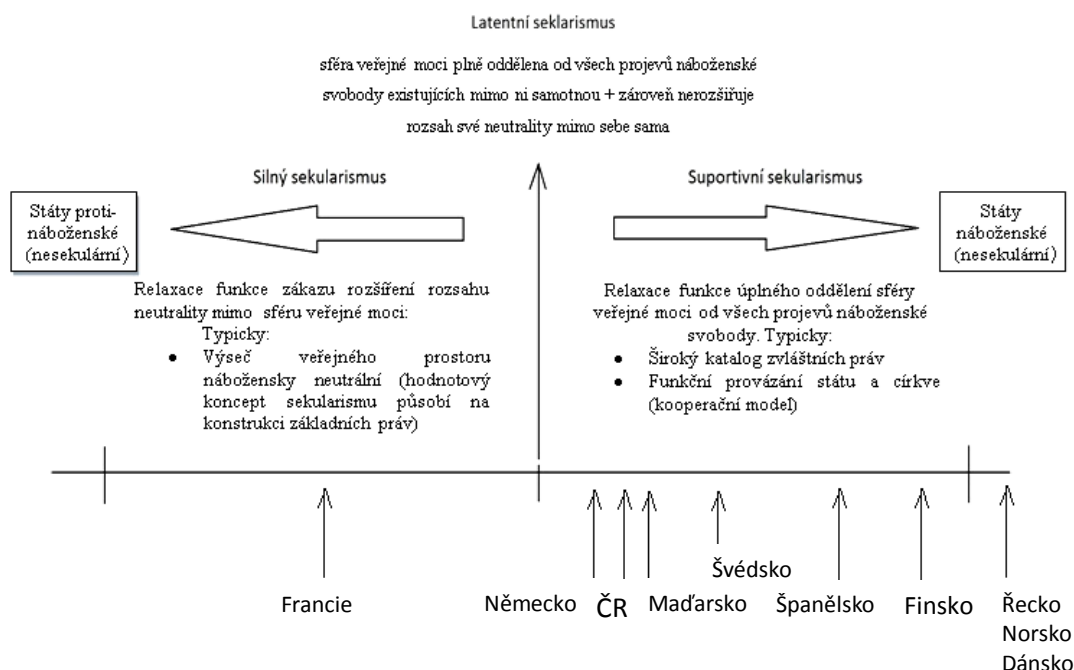
2.5. Zhodnocení

Jedna z úvodních otázek práce zněla: existuje jednotný definičně ucelený státovědný vzor, jehož provedení umožňuje označit konkrétní státní útvar za sekulární, nebo se pod názvem sekulární stát jedná pouze o více či méně přesné vymezení jistých podstatných prvků, jejichž slabší či silnější aproximace v podmínkách konkrétního státu znamená slabší či silnější model sekulárního státu? Jeden z takových vzorů prezentovala první kapitola práce, která došla k závěru, že je možné utvořit relativně definičně ucelený model sekulárního státu. Poměrování jednotlivých ústavních systémů jejich normativní aproximací k takovému modelu je však komplikované, neboť existuje široké množství fenoménů, jež spadají pod oblast vztahu státu a náboženství a jejich variabilita mezi státy je značná. Z empirického a komparativního hlediska je tedy nutné konstatovat, že pokud ústavní systém neporušuje principy vnitřní neutrality (e.g. nepostuluje státní církev, státní náboženství etc.), což by vedlo k jeho nesekulárnímu charakteru, pak hodnocení vnější neutrality probíhá na škále silného-latentního-supportivního sekularismu a otázka aplikace sekulárního státu ve smyslu principu neutrality dle kapitoly první jest zodpověditelná v kontrapozici spíše-ano/spíše-ne.

Vzhledem k výše popsaným empirickým zjištěním lze konstatovat: z hlediska vnitřní neutrality veřejné moci, chápané jako principiální zákaz vnitřního propojení jakéhokoliv fenoménu veřejné moci s náboženstvím jako s náboženstvím, jsou všechny uvedené státy státy demokratické, tedy ne-teokratické. Nicméně tři z nich, Řecko, Norsko a Dánsko porušují princip vnitřní neutrality postulováním státní církve, které poskytují značně preferenční postavení vyvolávající vůbec otázky po zajištění garancí náboženské svobody. Nejsou tedy státy sekulárními, a proto je na diagramu přiloženém níže řadíme po pravé straně. Všechny ostatní státy, včetně ČR, s výjimkou Francie se pak nacházejí na pravé straně od středového bodu latentního sekularismu, neboť v určitém smyslu relativizují funkci vnější neutrality, vyžadující úplně institucionální a

¹⁸⁴ KOTIRANTA, Matti. Religion and the Secular State in Finland. In MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr.. Religion and the Secular state: National reports. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. s. 272-278.

funkční oddělené veřejné moci od náboženství, a uplatňují v různé míře suportivní sekularismus. Především kooperačním vztahem s organizovanými náboženstvími.

Zde vidíme pokus o znázornění jednotlivých zemí dle míry uplatňování principu neutrality. Diagram je pouze ilustrativní a není relevantní absolutní poloha země na přímce, ale pouze poloha relativní ve vztahu k ostatním. K výše uvedenému je vhodné dodat, že Francie společně se Španělskem a Finsko se nacházejí v jistých téměř mezních situacích. Francie představuje jediný stát výrazným způsobem aplikující koncept sekulárního státu v jeho silné formě, i.e. laický stát. Zatímco druhou stranou mince je provázanost funkčního vztahu státu a náboženství v případě Španělska a Finska, které vznáší pochyby o reálné neutralitě ústavního a právního systému.

Můžeme uzavřít, že přes veškerou variabilitu úprav jednotlivých právních řádů vybrané evropské země většinou tendují k modelu lehce suportivního sekularismu, který se bude projevovat různě vysokým, avšak limitovaným, stupněm provázanosti s náboženstvím a to především s organizovaným náboženstvím. V množině zkoumaných zemí neexistuje země, která by bezvýjimečně aplikovala rigorózní formu principu neutrality formou latentního sekularismu.

Závěr

Náboženská radikalizace některých segmentů světové populace a nepřehlednost úvah o sekularismu jednoznačně žádá, aby právě evropské prostředí přemýšlelo o konceptu sekulárního státu, který je jeho historickým dědictvím v podobě neutrálního přístupu k náboženství. Důvodů k takovému přemýšlení je celá řada.

V první kapitole jsem ukázal, že neexistuje úplně jednoznačně definovatelný doktrinální model sekulárního státu a že není zcela jednoduché formulovat všechny možné důsledky uplatnění principu neutrality pro celkovou složitost interakce státu a náboženství. Není to však nemožné, a proto nelze souhlasit s častým lamentováním autorů nad neurčitostí, nejasností a bezvýznamností pojmu sekulárního státu. Ačkoliv může být jeho aplikace konkrétními institucemi sporná či nejasná, je možné dojít k jednoznačným doktrinálním závěrům o jeho rozsahu, významu a aplikovatelnosti, jak byly formulovány v kapitole první. Základní distinkce prvku vnitřní a vnější neutrality umožňuje rozlišit nároky neutrality na veřejnou moc samotnou a na její vnější aktivity. Následující rozlišení přístupů k vnější neutralitě na silný, latentní a suportivní sekularismus poskytuje dostatečně širokou variabilitu pro pochopení široké interakce sekularismu a ostatních relevantních institutů liberálně demokratických států.

Komparativní pohled kapitoly druhé ukázal, že prakticky jakkoliv konstruovaný model se setká s komplexní variabilitou nastavení vztahu státu a náboženství na úrovni ústavního systému. Teoretické rozlišení uplatnění neutrality sekulárního státu na stát silně sekulární (laický) a stát suportivně sekulární umožňuje poměřovat míru uplatnění principu neutrality i na takto vysoce variabilní množině ústavních systémů. Vlastním výsledkem zkoumání vybrané množiny států je zjištění, že žádný z množiny není čistě striktně neutrální ve vztahu k náboženství. Většina z vybraných států se pohybuje v pásmu lehce suportivního sekularismu především z důvodu kooperačního modelu státu a organizovaných náboženství. Česká republika v tomto ohledu nevykazuje v evropském kontextu zvláštní excesy na rozdíl od několika zemí se systémem státní církve a silným preferenčním postavením této instituce zpochybňující postavení náboženské svobody vůbec.

V nejobecnějším smyslu práce dokazuje, že sekulární stát jako stát neutrální je teoreticky představitelný a že i přes variabilitu jeho aplikace v ústavních systémech je možné najít jádro spočívající především ve vnitřní neutralitě veřejné moci a limitované,

ale dominující, vnější neutralitě ve vztahu k projevům náboženské svobody. Nelze se ztotožnit s názory, které tento koncept odmítají či relativizují, ať už se tak děje z různých důvodů. Náboženská neutralita státu je koncept možný a reálný, který se historicky osvědčil jako vhodný moderátor pluralitního soužití široké škály náboženských vyznání a názorů a existuje v normativní koherenci s principy liberálně demokratického státu. Úkolem jurisprudence je tento koncept postulovat a promýšlet způsobem, který při zachování náboženské neutrality uchrání neutralitu státu proti neutralitu relativizujícím náboženským či politickým koncepcím.

Použité zdroje

Učebnice, monografie, komentáře

- ALMOND A. G. et al., *Strong Religion: the Rise of Fundamentalisms Around the World*; Chicago university press, 2003, p. 296, ISBN: 9780226014982.
- BOGUSZAK, Jiří; ČAPEK, Jiří; GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. přep. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 348. ISBN: 8073570300.
- CLARK, Christopher; WOLFRAM, Kaiser (ed.). *Culture Wars: Secular-Catholic Conflict in Nineteenth Century Europe*. Cambridge: Cambridge university press, 2009, 380 s. ISBN: 9780521108454.
- CORLEY, Felix. *Religion in the Soviet Union: An Archival Reader*. New York: New York University Press, 1996, s. 402, ISBN: 0814715397.
- CUMPER, Peter; Lewis, Tom (ed.). *Religion, Rights and Secular society: European Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2012, 336 s., ISBN: 978 1 84980 367 0.
- DOE, Norman. *Law and religion in Europe: A comparative introduction*. Oxford university press, 2011, 306 s. ISBN: 978-0-19-960401-2.
- DURHAM, W. Cole Jr. a kol. (ed.), *Law, Religion and Constitution: Freedom of Religion, Equal Treatment and the Law*. Furnham: Ashgate Publishing Limited, 2013, 454 s., ISBN: 9781472416131.
- HABERMAS, Jürgen et al. *An Awareness of What is Missing: Faith and Reason in a Post-secular age*. Cambridge: Polity Press, 2010, s. 86 ISBN: 978-0-7456-4720-3.
- HABERMAS, Jürgen. *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main, 1981. ISBN 3-518-28775-3,
- HABERMAS, Jürgen. *Zwischen Naturalismus und Religion*. Philosophische Aufsätze. Frankfurt am Main 2005, ISBN 3-518-58447-2.
- JELLINEK, Jiří. *Všeobecná státověda*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1906. 866 s.
- KLOKOČKA, Vladimír; WAGNEROVÁ, Eliška. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde Praha a.s., 1997. 788 s. ISBN: 80-7201-056-5.

- KURU, Ahmet, T.; *Secularism and State Policies toward Religion in The United States, France, and Turkey*. Cambridge: Cambridge university press, 2009, 334 s., ISBN: 9780521741347.
- PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. Díl: Ústavní právo České republiky*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Leges. 2015. 1152 s. ISBN: 978-80-7502-084-0.
- PAVLÍČEK, Václav. *O české státnosti: úvahy a polemiky, 3. část: demokratický a laický stát*, Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1642-1.
- POSPIELOVSKY, Dimitr. *The Russian Church Under the Soviet Regime (1917-1982)*. Yonkers: St Vladimirs Seminary Press, 1984, 535 s. ISBN-13: 978-0-88141-016-7.
- RIVERS, Julian. *The Law of Organized Religions: Between Establishment and Secularism*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 368, ISBN: 978-0-19-922610-8.
- VILLARROYA; Joaquín Tomás. *Breve historia del constitucionalismo español*. 13. vyd. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 2013. ISBN: 9788425907876.
- WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6.
- WEIR, Todd. *Secularism and Religion in Nineteenth-Century Germany: The Rise of the Fourth Confession*, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 322 s. ISBN 1139867903.

Časopisecké články a příspěvky ve sbornících

- HANUŠ, Jirí (ed.). *Vznik státu jako proces sekularizace: Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 149, ISBN: 80-7325-089-6.
- MARTINEZ-TORRON, Javier; DURHAM, Cole Jr. (ed.). *Religion and the Secular state: National reports*. Madrid: Servicio de Publicaciones Facultad del Derecho Universidad Complutense de Madrid, 2015. 898 s. ISBN: 978-84-8481-162-6.

Internetové zdroje

- BADER, Veit. Constitutionalizing Secularism, Alternative Secularisms or Liberal-Democratic Constitutionalism - A Critical Reading of Some Turkish, ECtHR and Indian Supreme Court cases on 'secularism'. *Utrecht Law Review*, 2010, Volume 6, Issue 3, p. 8-35. Dostupné online na: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edshol&an=hein.journals.utrecht6.27&scope=site>.
- ERNST, Julia L. Making the Case for Antiestablishmentarianism: The Church and State in Norway. *Fordham International Law Journal*. 2015, issue 2 (February), s. 543-594.
- NIELSEN, Marie Vejrup; KÜHLE, Lene; Religion And State In Denmark: Exception Among Exceptions? *Nordic Journal of Religion and Society*, 2011, 24 (2), s. 173–188. Dostupný online z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=2&sid=344f8d20-a519-4e86-94bfd2cd8b58be4a%40sessionmgr105&hid=114&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc210ZT11ZHMtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#AN=67714844&db=a9h>.
- SAJO, Andras. "Preliminaries to a Concept of Constitutional Secularism". *International Journal of Constitutional Law*, 2008, Volume 6, Issues 3 and 4, p. 605-630. Dostupné online na: http://www.heinonline.org.ezproxy.is.cuni.cz/HOL/Page?handle=hein.journals/injcl6&div=36&start_page=605&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults#.

Judikatura

- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 15. února 2001, Dahlab v Switzerland, č. 42393/98
- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 24. ledna 2006, Kurtulmus v Turkey, č. 65500/01
- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 10. listopadu 2005, Leyla Sahin v Turkey, č. 44774/98
- Nález IV.ÚS 1062/15 ze dne 23. 6. 2015

- Nález Pl. ÚS 18/98 z 2. 6. 1999 (N 82/14 SbNU 181; 151/1999 Sb.)
- Nález Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993 (14/1994 Sb., N 1/1 SbNU 1)
- Nález Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010 (242/2010 Sb., N 132/58 SbNU 3)
- Nález sp. zn. Pl. ÚS 10/13 ze dne 3.6.2013 (N 96/69 SbNU 465, 177/2013 Sb.)
- Nález sp. zn. IV. ÚS 34/06 ze dne 21. 11. 2007 (N 201/47 SbNU 597)
- Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/06 ze dne 30. 10. 2007 (N 173/47 SbNU 253; 10/2008 Sb.)
- Nález sp. zn. Pl. ÚS 25/07 ze dne 13. 3. 2008 (N 56/48 SbNU 791; 160/2008 Sb.)
- Nález sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 (N 146/28 SbNU 295; 4/2003 Sb.)
- Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 1. Července 2014, SAS v. Francie, č. 43835/11
- Usnesení II. ÚS 227/97 ze dne 10. 4. 1998 (U 30/10 SbNU 447)
- Usnesení IV. ÚS 171/97 ze dne 8. 10. 1998 (U 57/12 SbNU 457)
- Usnesení sp. zn. I. ÚS 1240/09 ze dne 26. 11. 2010

Ostatní

- U.S. Dep't of State, Bureau of Democracy, Human Rights And Labor, International Religious Freedom Report For 2014; dostupné na: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm#wrapper>
- Panorama, Secrets of Britain's Sharia Councils. Volně dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/programmes/b01rxftj>.
- ESS Round 7: European Social Survey Round 7 Data (2014). Data file edition 2.0. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.
- ESS Round 5: European Social Survey Round 5 Data (2010). Data file edition 3.2. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.
- ESS Round 1: European Social Survey Round 1 Data (2002). Data file edition 6.4. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.

Seznam použitých zkratek:

ČR – Česká republika

LZPS – Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Sb. – sbírka zákonů

Ústava – ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

Klíčová slova:

Sekulární stát, náboženská svoboda, liberálně demokratický stát

Keywords:

Secular state, religious freedom, liberal democratic state

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá z pohledu státovědného a ústavněprávně komparatistického významným ústavněprávním institutem sekulárního státu, který se v určitých specifických podobách nachází ve většině evropských ústavních systémů. Zaměření úvah na evropský prostor vedlo k tomu, že institut sekulárního státu je výhradně konstruován a posuzován v rámci struktury normativních náležitostí liberálně demokratického státu.

Cílem práce je odhalit vůdčí princip determinující obsah samotného pojmu sekulární stát a promyslet jeho aplikaci v šíři, která obsáhne interakci mezi státem a náboženstvím v nejširším možném rozsahu. Výsledkem je státovědný „model klasického sekulárního státu“, který je užit jako nástroj pro hodnocení tematicky relevantních jevů na úrovni vybraných ústavních systémů.

První kapitola práce objevuje princip neutrality státu ve vztahu k náboženství jako esenciální obsahový princip státovědného pojmu sekulární stát. Aplikace tohoto principu na hluboce komplexní vztah státu a náboženství v reálném světě vede k teoretickému vymezení všech relevantních důsledků principu neutrality, které konstituují ve svém souhrnu normativní náležitosti tzv. klasického modelu sekulárního státu. Jejich modifikace zachovávající dominantní uplatnění principu neutrality vedou k analytickému rozlišení náboženské neutrality na tzv. silný, latentní a suportivní sekularismus, které se především liší způsobem interakce s náboženskou svobodou jako základním právem.

Druhá kapitola práce aplikuje státovědné závěry kapitoly první na vybrané ústavní systémy. Identifikuje a popisuje tematicky relevantní jevy na úrovni ústavních systémů a ty poměřuje ve vztahu k modelu sekulárního státu a tyto výsledky poměřuje i mezi jednotlivými ústavními systémy samotnými.

Abstract

The thesis deals with the concept of a secular state from a perspective of comparative constitutional law and theory of state. The concept is in various forms part of almost all constitutional systems in Europe. With focus on European area the whole idea of secular state is exclusively designed and evaluated within the structure of the normative requirements of the liberal democratic state.

The aim of the thesis is to reveal the guiding principle determining the content of secular state and to rethink its application on all imaginable interactions between state and religion. The result is presented as a state theory model called as “classical model of secular state”, which is subsequently used as a tool for evaluation of relevant phenomena on level of selected constitutional systems.

The first chapter discovers the principle of state neutrality with respect to religion as an essential principle guiding the content of secular state. Applying this principle to the deeply complex relationship between state and religion in the real world leads to a definition of all theoretical implications of the principle, which in sum create the “classical model of secular state“. Their modifications preserving the dominant application of the principle of neutrality lead to an analytic differentiation of religious neutrality on strong, latent and supportive secularism, which strongly differ in the way of interaction with religious freedom as a fundamental right.

The second chapter applies the state theory of secular state of the first chapter on selected constitutional systems. Identifies and describes thematically relevant phenomena at the level of constitutional systems and those measures by the model of a secular state. The evaluation of individual constitutional systems is also compared between the constitutional systems themselves.